

מסה על

אליהו צבי הלוי
סולובייציק

האיש וכתביו

מאת

דוב בן הרב ר' אהרן ז"ל הימן

ירושלים, תשנ"ה

מסת"ב 965-7011-00-0 ISBN

הפקה: רימונים הוצאה לאור
ת.ד. 13232, ירושלים 91131

©

כל הזכויות שמורות למחבר

נדפס בחמשים עותקים ממוספרים

No. (19)

רבי אליהו צבי ב"ר יוסף הלוי סאלאווייצ'יק

הקדמה

מעשה שהיה כך היה. לפני חדשים מספר הגיע לידי ספר הנקרא "קול קורא", שנדפס מחדש באותיות שמשמשים בהן בזמן האחרון בארץ ישראל. רק השער הוא צילום מהדפוס הראשון של פאריס, מעותק שבספריית כי"ח (כל ישראל חברים) שבפאריס, שבשערו כתוב: "נדפס לפר"ט אין אליהו בא כי אם לעשות שלום בעולם". אי אפשר להגיע לתאריך נכון על ידי הנקודות שממעל לאותיות מסוימות. כמו שנראה להלן אין מקום להניח שנדפס לפני שנת 1879 וגם לא לאחר 1880. בבית עקד ספרים של ח. ד. פרידברג ח"ג עמ' 808 מספר 458 רשום: "נגד הברית החדשה, פאריס תרל"ה". טעה פרידברג גם בתאריך, וגם במטרת הספר, שחובר דוקא כדי לפשר בין הנצרות כפי שעולה מהאונגליון לבין (להבדיל) תוה"ק וחז"ל. נראה שפרידברג לא ראה בעצמו את הספר או לא בדק אותו.

במהדורה זו, עם שער מצולם מדפוס ראשון, אינם נמצאים לא שם מו"ל הספר, לא שם המדפיס ולא שנת ההדפסה, נמצא רק מספר תיבת דואר בירושלים. כשדפדפתי בספר אשתומם כשעה חדה לראות על השער שהוא פירוש על ספר מתיא של האונגליון מאת אליהו צבי הלוי סאלאבייציק, והתרשמתי תיכף משני דברים: שם המחבר, שבלי ספק מראה על אחר ממשפחת

סאלאווייציק המיוחסת והמפורסמת, ושנית, מנושא הספר ומטרתו: "להראות לכל שהברית החדשה לא בא כי אם להשריש בכל העולם כולו אחדות הבורא... גם לחזק תורת משה". מוזר מאד שמי שקורא לעצמו וגם נקרא על ידי אחרים בשם "רב", ממוצא ליטאי, יעסוק בענינים אלה.

החילותי לחפש בחפש מחופש במה שנוגע למחבר (להלן סול') ולספריו. מצאתי חומר רב, ונעזרתי על ידי כמה ידידים ומלומדים לברר וללקוט ממקורות שונים הרבה ידיעות הנצרכות לענין. אף על פי שעוד נשארים כמה ספיקות בלי פתרונים, עלה בידי להגיע לתמונה כללית של האיש, כתביו וסביבתו.

בזה אני נותן תודה עמוקה לאלה שהעניקו לי מידעיותיהם, מומנם, בהשאלת ספרים, בבדיקות ממרידות בספריות שונות ובתרומים מלשונות שונות: דר. אליעזרה הרצוג, הרב יהושע מונדשיין, הרב פרופ. אברהם אבא ווינגורט, פרופ. י"י דינסטאן, ר' אברהם הלוי שישא, ד"ר תיריזה מלאכי, פרופ. מרדכי ברויאר, פרופ. אהרן מירסקי, מר משה לייב ווייזר, ואחרונה בזמן אבל בשום אופן לא בחשיבות פרופ. נחמה ליבוביץ, ועוד גם לסיפריות האוניברסיטאי הלאומי בירושלים, וביבליותק נסיונל, אליאנס ישראלית (כי"ח) ואיקול רביניק — שלשתן בפרס, הספריה העירונית שבניו יורק, וספריית ה-Union Theological Seminary. כולם יעמדו על הברכה.

עוד עלי להזכיר את ספרו של הרב חיים קרלינסקי (להלן קרל') "הראשון לשושלת בריסק", ירושלים תשד"ם, שבעמוד 42 הערה 74 מביא ידיעות חשובות על סול'; מאמריו הביבליוגרפיים של פרופ. דינסטאן בספר "חסד לאברהם" ספר יובל לאברהם גולומב, לאס אנדזשעלעס תש"ל, עמ' 481-482; מחקרים במדעי

היהדות לכבוד יצחק קיוב, ניו יורק תשל"ב, עמ' נ מספר 19 ועמ'
 סג מספר 35; S. Levy, English Students of Maimonides, in
 Miscellanies of Jewish Historical Society of England, part IV,
 London 1942, pp. 81-82.

תמונתו של סול' נמצאת לראשונה בספר "יהדות ליטא",
 מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"ט. ספר זה מכיל צילומים של
 קהילות ליטא, עריה ורבניה, שנעשו ע"י י. ד. קמזון, בתקופה שבין
 שתי מלחמות העולם. למה הוכנסה לתוך הספר תמונת סול'
 שנעשתה מלפני כמאה שנה, ולא ע"י קמזון, לא מובן לי. אבל
 מכיון שהוכנסה אני מבין למה היא נמצאת במדור על מחוז קובנה
 (עמ' 118), שהלא אבותיו של סול' היו ממשפחת רבנים ומראשי
 העדה בקובנה בראשית תולדות התיישבות היהודים שם, כשקיבלו
 היהודים מממשלת רוסיה לראשונה רשות לגור שם. מתמונתו
 נראים כבר סימני הסתגלות של סול' לסביבה האירופית
 והמשכילית שמחוץ לליטא. סול' הוא לבוש שכמיה (CAPE)
 באנגלית, פלרינה ביידיש, שהיתה בזמן ההוא מלבושו של
 האינטליגנציה באירופה, ובודאי לא זה של רב ליטאי.

תיאורים של סול', מוצאו, תכונותיו, ומשפחתו שזורים הם
 בתולדות ספריו הרבים, ושייכים לשלש תקופות:

- (1) מקור משפחתו, חייו, הנירתו למערב וספריו שהוציא לאור עד
 עזיבתו את גרמניה, לערך בסוף שנות החמישים למאה התשע
 עשרה, דהיינו: "תולדות אדם", הוצאות שונות של חלקי יד החזקה,
 ועוד. (2) התקופה השניה היא זו של שהותו באנגליה, בשנות
 הששים של המאה שעברה, בה הוציא לאור חלקים מספר יד
 החזקה בתרגום לאנגלית, וחלק מהתרגום האנגלי של ספרו

"קול קורא". (3) התקופה השלישית, בשנות השבעים, נר בעשר שנים בפאריס, ושם הוציא לאור מהדורות שונות של ספרו "קול קורא". בסוף ימיו נמצא בפרנקפורט ענ"מ, זקן ועוור, בלי משען ומשענה.

בנספחים אכתוב ממה שידוע לי (א) על יוצאי חלציו, (ב) על המוליים של דפוסי הצילום מספרו "קול קורא", (ג) ועל אחד מראשוני משפחת סולי שכמעט נעלם זכרו.

תקופה ראשונה

ידעתינו על מקור משפחת סולובייציק המפורסמת מתחילה משנת 1751, אז היגר ר' יצחק ב"ר יוסף סנ"ל סולובייציק מבריסק לווייליאמפול, פרבר של קובנה. הוא ובנו ר' משה ובן בנו ר' יוסף היו מחשובי העיר קובנה ומרבניה, זה אחר זה (עיין דוד מתתיה ליפמאן, לתולדות היהודים בקובנה, קידאן תרצ"א, עמ' 152 בהערה ג, וקרל' עמ' 37 ואילך). מה שכתב שם ליפמן אינו אלא טעות גדולה. אליהו צבי בן ר' יוסף הוא הוא שכתב את היקול קורא, ואע"פ שהיה מבולבל ובעל הזיות, לא כיון לייסד "דת עולמית" חדשה, וחשב שיפשר בין הנצרות ובין (להבדיל) היהדות, אבל לא היה מסית ומדיח. ואילו אליהו סול' שלפי ליפמן כנראה שהיה בנו של ר' יצחק זאב, לא היה ולא נברא. ר' יוסף (האחרון) מקובנה נשא לאשה את מרת רלקה, אחת מבנותיו של הנ"ר חיים

סוף כל סוף נשאר הבית בידי ר' אבא סאלאווייצקי. זה היה אחד הבתים הכי עתיקים בקובנה. שעמד בפנת רחוב היאנובי ורחוב היאסקובי הישן (דויקשא כעת) * ובו כונן „קלויז“ הוא הראשון לבתי התפלה בסובנה שאחרי הגירוש (מלבד בית המדרש הישן) והתקים כאן כששים שנה בערך (1810-1870). עד מפלת הבית, והיה נקרא „סאלאווייצקס קלויז“, על שם מיסדו, עד יומו האחרון. גם „בית החולים“ נוסד בבית זה בש' 1807 בערך. והוא אבן הפנה לבית החולים הקובנאי הגדול **). המוסד הראשון ממין זה בכל ליטא.

הנה כי כן נתקים בבית זה הכתוב: „אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה“.

ז. הרב ר' יוסף סאלאווייצקי.

היה בן להרב ר' משה הלוי סאלאווייצקי הנזל ומלא את מקום אביו אחריו בתור אב"ד קובנה. ובפנקס הח"ק אנו מוצאים משי' תקנ"ז (1897) בתור במקום גבאי דקאוונא את מו"ה יוסף בהרב מו"ה משה סג"ל. זה היה כנראה סרס עלותו על כסא הרבנות.

הרב ר' יוסף היה חתנו השדישי של גאון הדור ר' חיים וואלאזשינער. כי לקח לאשה את אשתו רעלקא. בזיווגה הראשון. הוא מת בדמי עלומיו והשאיר אחריו בן ***). הוא ר' יצחק זאב

* בית זה, שעמד על חלו כמאתים שנה בחצרם של יורשי גליקסאן כעת נחרב והתמוטט מרוב ישנו בש' 1870 בערך, ובשעת מפלתו נהרג אחר מצאצאי סאלאווייצקי, שהיו קוראים לו „סאלאווייצקי הצהוב“.

** לכתחלה בשעת הוסרו נמצאו בו רק 10 מסות בלבד ועמד תחת השגחתם של חובשי רוף ורופא ניצרי, כי רופאים יהודים, מלבד מומרים אחדים, לא היו עדין בנמצא בכל ליטא.

חבל על שאבד בימי המלחמה העולמית פנקס בית החולים „וספר הזהב“ שלו. שבו היו רשומים לזכרון מבקריו רמי המעלה.

*** כנראה בנו השני הוא אליהו צבי ברי, יוסף הלוי סאלאווייצקי, זה שהזכיר את ס' „תולדות אדם“ (מהדורא חדשה, והוא קצור תולדות הג' ר', ועלמלע, דודו זקנו, אחי הגי"ר חיים מוואלאזשין - ראנציג תרי"ה) - אלם אליהו סאלאווייצקי, מי ששנה ופרש ואח"כ החל לחלם ע"ד „ידת עולמית“ (ניווגס של התנ"ך, תלמוד וברית חדשה) ואשר למסרה זו פרסם בשעתו „סול-קורא“ (נעתק גם לצרפתית ולפולנית) וחזר עם תורתו זו על כמה אומה ולשון - הוא כנראה בנו של הגי"מ ר' יצחק זאב סאלאווייצקי [אודותיו בח"ב].

לתודדות היהודים בקובנה.

סאלאוויציק (ר') איציק וועלוויל הרב מטעם הראשון בקובנה, אשר תולדותיו יבאו בח"ב). הוא אבי גאון הדור ר' יוסף בער סאלאוויציק, ר"מ דחאלאזין ואב"ד סלוצק ובריסק, בעהמ"ח, בירת הלוי' (ג"ח שו"ת ודרוש) וס', חידושי בית הלוי'. הוא אבי גאון הדור ר' חיים סאלאוויציק אב"ד בריסק. אחרי מותו של הרב ר' יוסף סאלאוויציק נשאת האלמנה רעלקא להרה"ג המפורסם ר' משה הכהן מנישוועז, שהיה ידוע בשם ר' מאשקע ר' ארציגס". ממנו נולד לה בן והוא הרה"ג ר' יענקעלע מוואלאזשין. הוא אבי הגאון ר' ולמן סנדר שפירא, הגאב"ד ור"מ בקריניקי, אשר בנו הרב הגאון ר' אברהם דובער כהנא שפירא שליט"א, בעהמ"ח, 773. אברהם. הוא הגאב"ד הנוכחי והרב הראשי בקובנה.

ח. זאלקינד הורוויץ.

מבעד לערפלי התקופה האפורה של ירידת פולין במחצית הב' של המאה הי"ח, תקופה עטופת חשך, צל-מות ואי סדרים, ערבוביה וסכסוכי מפלגות, תקופה של מחנק ממלכתי ושעבוד פוליטי, שעת משבר מדיני וכלכלי גם יחד, ימי ההרעשה של סערת הכליון ההולכת וקרבה – מבעד לענני תקופה זו גם קוי השחר שורחו על שמי מערב אירופה נדמו רק ככתמי דם ואש ברמדומי הערב על פני הרסיע השטוח ממעל למדינה זו, במזרחה של אירופה.

ובשעה שבארצות המערב זעזעו כרוזי האמנסיפציה את היהודים ער היסוד, נסעחו אל זרם החרות בפולין הדווייה רק יחידי סגולה בלבד.

העם היהודי בכללו, טבול בראשו ורובו בחיי הסרדיצינאליים ומלא דאגת קיומו הכללי והפיוי, פשוטו כמשמעו, היה חסר אונים וחדל כח.

מתוך חשכת תקופה זו ספוגת צער עולמים ושנאת עמים, חודרת עגוויי הגירושים והטלטולים של עם, בזוי ובזוז, משולל זכויות אנושיות הכי אלמנטריות, תוהיר כלבנת הספיר דמות

מוולאזין. מזיווג זה נולדו שני בנים: האחד הוא ר' יצחק זאב (בשנת תק"ס בערך), והשני אליהו צבי, נושא חקירתנו זו, שנים מועטות לאחר מכן (תקס"ב בערך). האב ר' יוסף מת בדמי ימיו, ואלמנתו נישאת פעם שנית (עיין קרל' שם).

מקום ושנת לידתו של סול' אינם ידועים לי, אבל ידוע שהגיע לסלוצק, בה גר כמה שנים. בכמה מקומות בספריו הוא מוסיף על שמו "מסלוצק במדינת רוסיה". שם נולד לו בן בשם שמחה, שהיגר ללונדון (עיין עליו בנספח א).

אמו של סול', מרת רלקה, היתה בתו של הג"ר חיים מוולאזין. אחיו הקטן של הגר"ח היה הנאון ר' זלמלה (תלמידו החביב של הנאון החסיד מווילנא), עליו נכתוב להלן בענין הספר הראשון שהו"ל סול' שלנו. כמו שכתבנו, סול' היה בנו השני של ר' יוסף סולובייצק חתן הגר"ח. בנו הראשון של ר' יוסף זה היה ר' יצחק זאב אבי הנאון ר' יוסף דוב הלוי סולובייצק ר"מ בוולאזין ורבה של סלוצק ושל בריסק, ואם כן היה הגר"ד בן אחיו של סול', ואין כאן המקום להאריך אודות שושלת בריסק. שמעתי מפרופ. דינסטאט שהיה מקורב אל יודעי בינה לעתים בנוגע לגדולי ליטא, ושאלם פעם על אודות סול' שלנו, והפליגו אותו לענין אחר ולא רצו לדבר אודותיו.

בשנת תר"ד או תר"ה הוכרח סול' לעזוב את סלוצק מטעמים רפואיים ובעיות אחרות, ולהתחיל את עשרות שנות נדודיו. הגיע לדאנציג ולקניגסברג בעירום ובחוסר-כל ומטרתו למצוא מזון לחוליו. בימיו הקשים זכה לגדיבות לבו של ר' יעקב יוסף זאלקינד משקלאוו, שכנראה גר אז בקניגסברג, ואודותיו כותב סול' בסוף ספרו הראשון שהו"ל "תולדות אדם" (שעל ספר זה נרחיב את הדיבור להלן).

בתר"ה הוציא לאור את ה"תולדות אדם", ובימי חוליו עלה ברעתו להוציא לאור את ספר יד החזקה של הרמב"ם בי"ד חוברות קטנות. ונדבר על זה להלן.

הספר תולדות אדם

הספר "תולדות אדם" על קורות הנ"ר שלמה זלמן (ר' זלמלה), אחי הנאון ר' חיים מוולאז'ין, חובר על ידי הנ"ר יחזקאל פיינוול מניד מישרים בדרעטשין ואח"כ בוילנא. נדפס לראשונה, בדיהרנפורט, בשנות תקס"א-ס"ט. על פי בית עקד ספרים ח"ד עמ' 1066 מספר 463 נדפס גם בורשה תרי"ד, ועוד כמה פעמים. עיין על המחבר בספר קריה נאמנה לרש"י פיין, ווילנא תרע"ה, מעמ' 241 ואילך. בספר זה ישנו שילוב של תולדות ר' זלמלה יחד עם הרבה הערות ותוספות מר' יחזקאל פיינוול, שאינן נוגעות לנוף הענין. עיין עוד במאמרו של פרופ. ש. אברמסון על דפוסי "מוסר השכל" וספר "תולדות אדם" לר' יחזקאל פיינוול, בסיני כרך ע"ב, תשל"ג, עמ' קכו ואילך. בעמ' קכת שם הוא כותב: "מהדורה שניה הופיעה בשנת תר"ה בדאנציג, המהדורא הזאת מקוצרת". במהדורה זו שי"ל ע"י סלובייציק בדאנציג הושטמו ע"י סול' הוספותיו של ר' יחזקאל פיינוול. נראה שטעה פרידברג במה שציין, אצל מהדורה זו המקוצרת, שיצאה לאור גם בווארשא בתרי"ד. לפי השערתי מהדורת "תולדות אדם" של ר' יחזקאל

זה ספר

תולדות אדם

גדול בענקים . תורתו ומעשיו כמו שנעשים סוֹקְרִיטִים . הוא כיהו
הרצ הנאון הגדול . מעט ומגדול . מוסת הדור הקסיד ולדיק
אמיתי כקש"ת מו"ה שלמה זלמן וצללה"ה מווילנא יצ"ו אשר
בשכר הימים המעורר הרצ הדרשן העלה"ג מפורסם בכל קלוי
ארץ כקש"ת מו"ה יוסף אל סימיל זכ"ל . מגיד דבריו לקהל יסורון
בקריית קודש הכ"ל . וקנץ יחד את כל מפלות מעשיו בארץ .
ויקוקס בעט ברזל ועופרת לזכר עולם לעד בלור כמנס . בנצורו
הנפלא ח"א . אשר כלל צורם רובי תורתיו העסולאים . לא
יערכוס זהב ופנינים . ויען כי הראשונים סבו משו לרוב קשיבותם .
המעודדת להקדים שכיית בקולר ח"א . כמנואר בהקדמתי . בכדו
להלכי לנב בעל אש"ה קד"ת אלהים וחסדן . וזכות תורתו וקדושתו
אל ד"ו הקדון השמחה של יעמוד לכל הנאים ליהנות מזיו תורתו
וקדושתו הכדמו להיות ביום זה העם כסון עד עולם כנפסם וכפס
הנעיר בא"י שבו הקטן נב"א אלהי צבי באמו"ו מו"ה יוסף
הלוי ז"ל . תולדות הנאון האמיתי מוסת הדור כקש"ת מו"ה
היים וצללה"ה מוואלאזין .

גנני יוסף בדורשלים

גרסם

פ"ק דאנציג שנת ה'תר"ח לב"ע

Danzig 1915,
Gedruckt bei RATHKE & SCHROTH.

S 30 v 1077

הקדמת המביא לבית הרפוא

אחי ועמי . אל יחר אפכם עלי . לענות בזעם לאמר .
 מה זה עשה לנו האיש הזה הגם הוא בקוברי קבר .
 והמעט מאתנו הספרים הנמלאים עמנו היום קדשים גם ימים .
 ובפרט בנושא הזה . שכבר נדפס נדור שלפנינו קבור ארוך . ערב
 גדול ומפורסם . ומי הוא יבוא לקדו את אשר כבר עשהו . ומה
 יודע את אשר בעלם מהד"ג הרב המנוח זל"ה בעהמ"ס הנ"ל .
 לזאת אענה להסיר ממני לזות שפתיים וקרי אף המשכילים צעם .
 ואליהם אשים דברתי . [דעו בא הקוראים הנאהבים . כי סי
 הדובר אליכם אינו הגבר ראה עמי בשנת הזמן . וענת קסת ד'
 בקתה צי . ומשימני במטרה לחיובי התלמות והמקרים . הולנתי
 בכלי ריק את הכל לקח הזמן מכל עומדי . ובאשר על אנחנו אל
 ארץ גזירה . ולא די לו בכ"ז . אף גם אותי כיהג ויוסף קושך
 בארץ לא דרכו בה . רגלי אבותיי . טלטלני טלטלה נבר והיימי בע
 וכד בארץ בכריה באין כל ובאשר משען ומשענה . כי גם ריעי
 ומיודעי מרחוק יעמדו מפאת המרחק הספירי . ובאשר משועה
 מכ"ל כי כדפה . עיני לשמים כעלית . אולי יקון ד' לבאות .
 ויקום על שארית ימי קלדי לשגיח אחריתי כראשיתי .] ואם לא
 למעני יעש . צבאות הורו הקדושים כוחי עזן יעשה וזכותם אשר
 לא תמה יגן צעדי לבלי הכרת שארץ זכרתי ק"ו . ואומר אל לבי
 להעלות על משבח הדפוס את תולדות יהא"ם הגדול צענקים
 מסרפי הגאון הלדיק זל"ה . ויען כי מלאתי ראיתי את אשר
 הרקיע העמיק הרב המקנר הס' תולדות אדם הגדול ז"ל שקדעני
 בגדל תבוכתו ועומק דעתו ושכלו הנשגב . ודרש על כל קוץ תילי
 תילים במקדשים ואגדות קטל ומליצה דברי חכמים וקידושים .
 ומטעם זה נכלשו ספרי קודש האלה . ולא כודע כי צאו אל
 קרנניה והיו כתפוחי זהב במשפיות בסף . ע"כ להועיל לבני גילי
 ולאתי ואלקט פנינים האלה מים קמחתי של דוד"ה הלדיק זל"ה .
 ואשגלם יחד במלואת קבורי הקטן הזה . למען דעת לדקת אנוש
 עלי ארץ . ועד היכן כח ילור קומר מגיע כאשר יבא לטהר .
 וכמה גדול כח המורה . וכמה היא קביצה על לומדיה . יראו
 רבים ויקחו להם מוסר וחכמה ויקחו מעשי הלדיק הנ"ל אף באזה
 פרט שפרטים . ויוכלו להגיע בזה להלכה הכללית . ולנקול שתי
 עולמות . ואולי יכנסו דברי אלה באי הקוראים ואהיה ממזכי
 הרבים . ומזכירי כפסם ולי תשגב לדקה :

המוליך לאור .

פייויל נדפסה באמת גם בווארשא בשנת תרי"ד, אבל קיצורו של סול' דפוס ווארשא לא היה ולא נברא, וראה אור רק פעם אחת בהוצאת דאנציג.

הטעם להוצאתו לאור של "תולדות אדם" המקוצר ע"י סול' היה כנראה כדי להרוויח מה להחיות את נפשו ממכירתו, ובחירת הספר הזה דווקא היא מפני קירבת המשפחה שבין נושא הספר — הנ"ר זלמלה דודו זקנו, אחי הנר"ח, והמו"ל נכד הנר"ח.

המהדורות הראשונות של "יד החזקה" ע"י סול'

אופיו המבולבל והמבלבל עד לסחרחורת מתגלה כבר בראשית עבודתו הספרותית של סול', בשתי הוצאותיו של חלקי ספר יד החזקה של הרמב"ם. כדי להקל על הקורא להבין את בעיות הדפסתם, איזו מהן קדמה וכו', אני מכנה את הוצאת ספר המדע שנדפס בלי הלכות עכו"ם בשם "ספר המדע", והוצאת ה' עכו"ם בנפרד (ובתבנית אחרת) בשם "ה' עכו"ם".

"ספר המדע" יצא לאור עם פירוש, חלקו של סול', אבל בלי שם המו"ל, בלי שם מחבר הפירוש, ומבלי להזכיר שלא הדפיס את חלק הלכות עכו"ם במהדורה זו. נראה שנדפס (בדאנציג או) בקענינסברג, וקדם להוצאתו לאור של התרגום לגרמנית של ספר המדע (במלואו), שחלקו הראשון (עיין לקמן) נדפס בקענינסברג בשנת 1846.

הסכמות .

הרב הגאון המפורסם נר ישראל כקש"ח מוהר"ד
מיכל ליב מונק נרו יאיר אב"ד רק"ק ראנציג
ומאמטענבורען .

אל יחמה נעל נעמיו על אשר באתי בהסכמה . אשר לא עשיתי מעדיו עד
עתה . כי העללה לא אסרה ידי . רק שלא אפכה שכל הסניא עתה
ספרים תחת שכם הדפוס כאלו שורף ספרים , כי רבים הווה נעו"ה אשר
לא כפו דגלם ללכת בנתיבות החלמוד והפוסקים . וכל שערי חכמה ומדע
שהם : פנח ופסגות לפניהם , ונכל זאת מתפרלים ומלעגים על דבריהם
ולכן הגנתי את ימיני אחור עלת שום הסכמה , עתה צא ללל קורחי
הרב המופלג נכש"ק כש"ח מ' אלי' בני הלוי כרד הגאון הקדוש מוהרר ק"ים
זאק"ל מוואלאוין , וגלה לאוני שנדעמו להדפיס ספרי הרמב"ם ב"ד כרכים
בלא נשאי כליו רק עם ש"ס , לשען יהיו לכא"ז אח ששנה החורה הזאת
זקבא : כל ימי חייו , כדעת הכשר הגדול הימה בראשונה , וראיתי כי
ידריו נוסדו על אלני האמת והשכל ולכן כענתי ראשי לזה , ועתה לא באתי
לספר את גדל יקר תפארת אל הספר הלוי כי מי זה הוא האיש אשר לא
תארגנה עיניו אם טעם אף רק טעם מדגש אשר זנת ספריו . רק לאחר
מה רב טוב אשר יעשו התופכים ביחין הרב הנ"ל לבוא על החסום לקחת
שאת ספרי הרמב"ם נמקיר וגם אני לא אקדול בל"כ חלקת עתה הספרים
כפי החקק אשר יצית עלי הרב הנ"ל , וחכות אל הרמב"ם חכות אבותיו
הקדושים אל ר' אליהו הנ"ל יעמוד לו סיניא הדבר לנשר והתופכים אות
יסלחו טוב צעתי , ונטות אני בלדקת אחינו כי שלא ישעו את גבולו ולא
ידיסו ספרי הרמב"ם בתפוחו או בתפוחה אקרת בנשך עשרה שנים שעת
כלות ההדפסה בלי רשיון הרב הנ"ל ולא יהיו בכלל ארור ק"ו כ"ה דאכניג
היום יום ג' י"ב לשנ"י בשנת כי הדיקים ירכנו לפ"ק . הקטן מיכל ליב
סוגק בן הרב הקטן מוהר"ם כ"ץ זצ"ל פונה סק"ק הנ"ל ונמאטענבורען .

תר"ה

כ"ז ניסן ,
(ה' תרמ"א - א' תרמ"ב) מ"ס תובי"א - חמ"א כ"ה ח"ב

[May 1845]

הקדמת המביא לבית הדפוס.

לא במילין עלני ילאו, ארהיב ען בנפשי לנשת לפיכס אוד ועמי. כי
 איך אוכל ללות פלגי תבונה עבאר רק אין בו מים עמי הפכסה כשוכי
 איך הכלס לא אדע לחת לי מהלכים בין שונרי קנר אקרי אשר פך שרכי
 וקולר בינתי גם אני יודע כאשר גם אחס מדעון נגל' אבל רק מלאכת עסדה
 היא זאת אשר ענדתי הכה, ולא חכמה היא לי את אשר ידי קטנה. הן
 זאת אשר עינכס מחזיקה. שהנאתי לנה"ד ספר עשנה המורה לכיכס עשה
 בן שיימון ז"ל: השאסף לכל הלכתא וברוחא שנכל הש"ס נגל' דיואלמי
 כ"י וכו'. ונדוע כי כוננו רנ"ו היחה לעשת נלכס כל איש יסודי בדת
 ופסקי ההלכות ללמוד ולעשות. ואף גם לאיש אשר קלר מקלר ידו ללקט
 פרי הדיוס מכרס קו"ל ולאשר אחרי עקרי ההלכות פ"ס החלשות. פ"ל נגל'
 אל סדריו ויפלא פרי חכמה ערוכה וסדורה, יסודי המורה, שנסס אשר
 אשר קטן נבתי הקדושים ז"ל. ~~היה זה המורה למס' הגמרא דעמי הקדמה נגל'~~
 פעמים נארוכה פעמים נקצרה ולגות את מקור מולא הדיוס עבאר הפלסול
 והקידוד עמוק עמוק הוא אבל לאו כל אדם אכה שיוכל למדנו נעשות ע"ה
 ז"ל ולנא דרך גדר הפלסול מזה ומה אל הקדש פכיסה לידנו. ז"ל ~~הלכות~~
 נרק: הנה מין עשיות הכסף, אס לא לארדים אשר ה' קורא והסה
 גאובי ארץ אשר ידס רב להס נשוט צ"ס הפלסול ועומק הקידוד נגל' ~~הלכות~~
 רמנות מהמאורות האל אשר האירו סבינו נשיב אשס. ולהועיל לכל איש
 ואיש חף מי אשר לא יוכל להכות לאורס. כחכשמת. נל. מקוה שש. סדמי
 לי להדפיס דבריו הקדושים ז"ל נפ"ע ובכרך קטן. לי"ד כרכיס. עם הגמ
 הראב"ד, וגם הלכתי הערה עקומות של בעל העגדול עמ וזאור טשאי
 כליו. ולמען יוקל להנין פשטות דבריו ז"ל כדפסתי עם סי' וביאור פכיסת
 לנר בסכרי הרענ"ס ז"ל ובאיוה עקומות אשר לא פלאתי להס. ~~לי~~ ~~הוא~~
 לקטתי עמבר' הש"ס והאחרונים נלי מוספת. וגרען ק"ו מלני ועוד יד' ~~הוא~~
 להדפיס אי"ה עם פ"י עספיק וככלא מאן קדסן. אשר חקננו נשמו כפלקיס
 הנאים אי"ה. ויהי רעוא שספך ה' נגלי. יגליס לכסין עשנה המורה ~~הוא~~
 לעיני כל ישראל כספן כל דורשי המורה והעדע וכספך.

אני עברכם.

יתכן שגם "ה' עכו"ם" קדמה הדפסתו לתרנום הנרמני שנדרב עליו לקמן.

בראשית "ספר המדע" מופיעה הקרמת המביא לבית הדפוס:

"...חזיתי לי להדפיס דבריו הקדושים ז"ל בפ"ע ובכרך קמן.
לי"ד כרכים, עם השנת הראב"ד... המראה מקומות של בעל
מנדול עוז ושאר נושא כליו... עם פי' וביאור הנדפס כבר...
עוד ידי נטוי להדפיס... פי' מספיק ונפלא מנאון קדמון אשר
אקבנו שמו בחלקים הבאים..." (ראה צילום בעמ' 18)

היוצא מזה שעוד לא היה הספר המסתורי הזה בידי סולי עד
כדי להדפיסו, אבל להלן נאריך בענין זה.

מהודקים ל"ספר המדע" (אבל יתכן שזה רק במקרה מפני
שמתקבל יותר שהם שייכים ל"ה' עכו"ם") נמצאים עמודים בלתי
ממוספרים: הסכמת... הנאון... ישראל ליפשיץ... אב"ד דק"ק...
בדאנציג, שבה כתב: הרב אלי' צבי... נכד הנאון... חיים...
מואלאזין שעלה ברעתו להיות מדפיס... הרמב"ם בי"ד כרכים עם
מ"מ... פה דאנציג יום ה' ט"ו למב"י הר"ת לפ"ק הקטן ישראל
ליפשיץ. [ישנה טעות בתאריך, שהרי ט"ו לעומר א"א שיחול ביום
ה' בשבוע].

ועוד ישנה הסכמה מהרב הנאון... מיכל ליב מונק... אב"ד
דק"ק דאנציג ומאטטענבודען... יום ב' י"ב למב"י בשנת כי
הצדיקים ירננו [תר"ה] לפ"ק... מיכל ליב מונק... [נס בתאריך זה
ישנה טעות, שי"ב לעומר א"א לו לחול ביום ב' בשבוע].

משנה תורה

הוא

הי"ד החזקה

אשר עשה

רבינו משה בר מיימון זצ"ל

לעיני כל ישראל.

Preis 15 Sgr.

משוך חסדך ליורעד . וצדקתך לישווי לב .

ספר ראשון

והוא

ס פ ר ה מ ד ע

הלכותיו חמש. וזהו סדרן . הלכות יסודי התורה . הלכות דעות
הלכות תלמוד תורה . הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקותיהם
הלכות תשובה :

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות . שש מצות עשה . וארבע מצות לא תעשה
וזהו פרטן :

(א) לידע שיש שם אלוה :	(ו) לקדש שמו :
(ב) שלא יעלה במקדשה שיש שם אלוה	(ז) שלא לקלל את שמו :
אקדא זולתי ה' :	(ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו
(ג) ליחדו :	עליהם :
(ד) לאהבו :	(ט) לשמור מן הכביא המזכר בשמו :
(ה) ליראה שמו :	(י) שלא לכסותו :
- וביאור כל המלות האלו בפרקים אלו :

ספר ראשון ותוא ספר חמדע . קראו ספר חמדע . לפי שכלל בו המצות המלויות
במחשבה ובמדע ובדעות . והלכות ראשונות הלכות יסודי התורה קראו
כן לפי שהמצות הנכללות בהן הן עיקר התורה ויסודותיה . שאם לא יתאמת מצוות
ה' ושהוא יודע ומעשה בני האדם לא תהיה האמת בתורה . ולפי כך קודמי לחי שאלו
חודת המצוות השם כופר בעיקר מוסכי שהכל ידברך הוא עיקר הכל . ועם המצות
הנכללות בהלכות יסודי התורה ידוע שביקור הדת לידע שיש שם אלוה שאין עמו אלוה
אחר . וככלל תחת ידועת שמי מצות אלו יבין מושג ברשית ומועגה ודבכה שמידעית
יודעו הדאיות על מצוות הנורא ושהוא לבדו ראשון וזר לכל . ואחר שימאחת כל
מצוות הנורא ושאין כחוחו כעולם ראוי לאהבו וליראה מוחנו ולקדש שמו ולשמור מצוותיו
הנביאים . והמצות בחלקים לבד . חלקים האחר מצות שכן אדם לחקוס . והשני מצות
שכן אדם לחנינו . והתחיל בו ההלכה כמזות שכן אדם לחקוס :

ספר המדע

פרק ראשון

א יסוד היסודות ועמוד ההכמות

לירע שיש שם א מצוי ראשון והוא ממציא כר נמצא . וכל הנמצאי
א שרש וחספס אנכי ה' אלהיך .

פ"א א יסוד היסודות ועמוד ההכמות וכו' כשתתבונן ארבע עלות שבתחלת
תיבות אלו תמצאם יהו"ה ואפשר שהנאמן ז"ל כוננו היתה לזכור השם
המפורש נדמו בתחלת חבור זה . והודיענו שבתחלה קייב אדם לידע שיש שם אלוה
מלוי פי' מלוי מקוייב המליאות : ואמר מלוי ולא זכר לו תואר אחר וזלתי המליאות
לפי שכל דבר שגילה לידע מהותו לא נדע אותו אלא מגבול והקב"ה אין לו
גבול שהגבול הוא המורכב מן הסוגי הקרוב וההבדל . והקב"ה אין לו סוג שיכלל
תחתיו לפיכך לא נוכל להשיג מהותו אלא באמר שהוא מלוי המליאות היות מהותו
ואינה תוספת על מהותו . ואמר שאמר שהוא מלוי באמר שהוא ראשון כלומר
שלא קדמו שום דבר מפני שאין לו תחלה ולא עילה :

והוא ממציא כל במלא וכו' זה מורה על קידוש העולם כולו כלומר שכל הנמצא
מן המלאכים ומן הנגלים ומן העולם השפל הוא קדש והקב"ה הוא
עילתו והוא שהמליאו מן ההעדר הנמור ואין לנו ראשון שלא קדמו שום דבר
שנעולם אלא הקב"ה לבדו . ודע שהעקרים שאנו לריכים להאמין בהם נדיעת
הנורא ד' עיקרי . והם שהוא מלוי ושהוא א' ואיכו גוף ולא כפנינו ושהעולם קדש
והקב"ה קדשו . והג' עקרים הראשונים כבר זכרו להם הפילוסופים ראיות נכונות .
והעיקר הרביעי נתלקו בו ולא נמצאו עליו מופתים לפיכך באו שואמין בו מדרך
הקבל . והראשון שזכרו אותם הפילוסופים על הג' עיקרים הרבה אבל ידיעתן על
צורין לדרך הקדמות רבות חסן ארוך . אבל ראיתי לזכור מופת אח' או שנים על
כל עיקר מהג' כדי שיהיה סעד וחסון למבין ואע"פ שאנו חייבין להאמין בכל אלו
הדברים מלד הקבלה ולא יהיה בלבנו ספק בהן . כשנשמע מופת על אחד מהם
העיקרים יסמך הלב בו ומתחזק ההאמנה כמו שהאמין בג' מופתים האמנתו
חזקה מן המאמין במופת אחד והמאמין בג' יתר מן המאמין בג' :

דבר ידוע שדבר שאינו גוף ולא כפנינו כגוף לא נוכל להשיגו אלא שמעשיו ופעולותיו .
הבינונו בזה . הנגלגל מלאנו שהוא סובב תמיד באמה הזה הנגלגל אינו יולד
מנ' פנים או שהוא הווה וכפסד או לאו . ואם הוא הווה וכפסד ממציא אחר
ההעדר הוא האל ית' והוא מלוי מקוייב המליאות לא גוף ולא כפנינו שיש
ממציא גוף הגוף גם כן מורכב וכל מורכב יש לו עלה ועלתו אם היא מורכבת קודם הדין
לפיכך יכולה למצוא שאין לו עלה והוא האל ית' וגם ממציא אינו דבר אפשרי שהאפשרי
יש לו עלה וכל שיש לו עלה אינו מקוייב המליאות הילכך א"א שיהא ממציא העולם אלא

דָּבָר אֶל אַחֲבִי

מורי ועמי ספר עשנה התורה הזאת לרבינו הרשב"ם ז"ל אשר הנכי
 סביל לפניהם היום בכרך קטן כאשר עיניכם תחזיקה עשרים
 לשען יוכל כל חיד לרוות את נפשו ביסודי הדברים אשר הם לפניהם רבינו
 ז"ל אף כי אשר לא כסה לישא ראש בעומק הפלסול מגחלי הפסוקים ז"ל
 ולשון בים דבריהם על העליות האלו אשר הלו כי זיכיהו, וכאשר נלתי
 את עמי אשר עוררני לזה בהקדמתי יעמוד כל הקורא על דברי עשה כי
 בחוס לבי דברתי. וגם לא סנעתי להליב לך פי קלר ומספיק כפי הסגול
 בהקדמתי, וכבר גלתי לפני קורא הנעים בהקדמתי עשה כי עוד ידעו
 להשיג פי גאון קדמון אשר הפליל לעשות ללמד לנו מלמוד דברי ז"ל
 בדרך קלרה והוא הנוגע בשם דוד מלך ישראל אשר ז"ל אכל מאשר
 לא השגתי עד הנה הנחתי להדפיסו כי"ג ברכים הנאים, וגם לו קדמים
 אי"ה ספירושו השייך לחלק זה, ולא אטונה אהנ"י כי לא חכמד עליכם
 להספיקי בזרוע עזכם ומכחכם לשחק דעדי נשעט זה אשר פחילו מכיסכם
 מחיר הקלוב עטר כל חלק כי לא רבתי נספירו רק שלשה והונים עטר
 כל חלק (אף כי חלק הקטן מהם יקוין ערך ג' טוין ומהם יהי ערך
 כ"ה טוין) לשען אוכל לבלע מלכות הקודש הזאת והאלהים יהי בעזרי להוליל
 לאור גם הי"ג חלקים אחר' וכל אש אשר ידנב לנו לקחת את עשנה
 התורה הזאת והיתה אמו עשו לקדוש עתיו ללמוד ולהטות בו כל ימי חיי
 לפרקיו ומלקותיו, ודעת לנטן כקל לנטוע דברי רבינו ז"ל במשניות לבב
 הקל וכלה נוסן לא כניד יוכהו' ללמוד ולעשות ולקיים כל הימים נכבדים
 ושנות חיים כנפסם ונפש ענדכם

אליהו צבי באמ"ו מורד"ך יוסף הלוי זצ"ל נכד רגאון ראמתי
 מורד"ך חיים נצוק"ל מוואלאוין

ע"ה

הלכות עכו"ם

א בינו אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אורנו
 דדור ואנוש עצמו מן הטועים היה, וזו היתה טעותם, אמרו
 הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום
 וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם
 ולחלק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכברו
 כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה
 דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להם קרבנות ולשבחם
 ולפארם ברברים ולהשתחות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדתם הרעה
 והה' היה עיקר ענושם וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה לא שהן אומרים
 שאין שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא יראך מלך הגוים
 כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו
 מוסר הבליסעץ הוא, כלום הכל יודעים שאתה הוא לברך אבל טעות, וכסילתם
 שמומים שיהי ההבל רצונך הוא : **ב** ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם
 נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים
 והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחות לו כל העם
 הגשם והקטנים ושאר עם הארץ ומודיע להם צורה שבה מלבו ואמר זו היא
 צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו והתחילו על דרך זו לעשות צורות
 בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים
 להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיב ומריעה וראוי לעבודה ולידאה ממנה
 גבוההם אומרי להם שבעבדו זו תרבו ותצליחו ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך
 והתחילו כווכים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר
 עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו
 כך

(א) בינו אנוש * (שבת קיח) כל החשי
 שבת כהלכה אטילו עובד כו"ם דדור אנו
 מוחלין לו דמטיב (בראשית ד) אז הוהל לקו
 כסם ה' : ואנוש עזמו כו" * אולי הי
 נירסת רבינו בנמרד שם אטילו עובד כו"ם

(א) הוא שירמיהו אומר * לא שירמיהו
 יטב על דור אנוש שהרי הוכיח לבני
 דורו כדמוכחי קראי * אלא רבינו מביא
 ראיה שגם ירמיהו בעת שוכיחו את
 ישראל על עונם את ה' והלכו אחריו

התווה לעבוד אלהים אחרים עץ ואבן, אמר שגם כל הגוים יודעים שהוא
 ית"ש לבדו אחד, רק שהם טועים ועושים דרך מוסר לגדל ולכבד מי שגדלו
 ו. דדור הוא ית"ש, ומדמים שזהו רצון האל ברוך הוא, אבל נאמת מוסר
 כגלים הוא כעובד הקצץ והכל. כמה מעשה תעתועים ולא כאלה חלק וקצב

ב

מדע

כך, ופשט דבר זה בכל העול' לעבוד את הצורות בעבודות משונות וזו מוולד הקריב להם ולהשתתות, וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ והגוים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחבבו מקטנות להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה ודחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מרמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן, אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שגורר עמודו של עולם הוא אברהם אבינו :

כיון שנגמל איהן זה ההחיל רשוטט ברעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמה האריך אפשר שיהיה הגלגל הזה נורא המור ולא יהיה לו מנהיג ומייסב אותו כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושק, באור כשרי' בין עובדי כו"ם הטפשי' ואביו ואמו וכל העי' עובדי כו"ם והוא עובר עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתכונתו הנכונה וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצאים אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ורבר שגרים להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבר האמת

* הסנת הראשית

וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו
א"ל יס אגדה בן שלש שנים שנאמר עקב
אשר שמע אברהם בקולי מנין עקיב

האמת

כאנוס וכן הגרסא ברי"ף : (ב) הנוך
בדמיון (שס) ה' ויתהלך חנוך את האלהים
: ומתושלח * (מדרש) רבה נח מרשה לב
ויקי לשבצת הימים כ"י מלמד שגלה להם
הקב"ה שבצת ימי אצלם של מתושלח הדיק
כדי שיצאו תשובה : נח, דמיון (בראשית)
את האלהים היתה נח : שס, דמיון
(שס ע) * ברוך ה' אלהי שם אין הסכיה
אורה אלא בזהל של שס שס מרשה לה
ועבר * נביא גדול ה' עבר שס מרשה
לכניה (ועיין כ"ח והג"מ) : והי'

מדעתם * וכן ארבעים שנה הכיר אברהם
את בוראו, כיון שהכיר וידע ההחיל
להשיב השוכחות על בני אור כשרים
ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך

ויוצר הכל הוא ה' זכאות שמו אחד
(ועיין מעשה רוקח) : (ג) מטיבה ומריעה
יש לה יכולת להרע או להטיב : (ג) כיון
שנגמל היינו כשהי' בן שלש שנים שהוא
זמן הגמל ילד משהי' אמו וכדלית' (גדרים
לב) : בן שלש שנים הכיר אברהם את
בוראו ומרש רכינו שהתחיל לשוטט
נדעתו להכיר את בוראו וכן ארבעים
שנה השלים להכיר את בוראו כמאמרם
ו"ל (אבות פ"ה משנה כד) בן ארבעים

סילוא בעל הפרי חדש, דפוס ישן בשם ספר הבתים, כל אחד פעם אחת בביאור; ודודו זקנו הנאון החסיד מו"ה זלמן זצוק"ל מוואלאזין במקורות פעם אחת.

בה' עכ"ס פ"ז ה"ח כותב סול' בחלק הביאורים: "מצאתי כתוב בדפוס ישן בשם ספר הבתים...". את זה העתיק מספר מעשה רקח על הרמב"ם, ח"א ע"י ר' מסעוד חי בן אהרן רקח בויניציאה בשנת תפ"ח בדפוס מאיר דא זארה. לפני גוף הספר ישנם שמונה דפים בלי מספרים עם חידושים על הרמב"ם מקדמונים שונים, בדף ג' ע"ב בד"ה פ"ז דה' ע"ז נמצאת ההבאה של סול', שכדרכו ברצותו מקצר וברצותו מעקם, הסתיר אם שם מקור הפירוש שהביא. נח"ב של הספר נדפס בליוורנו תרכ"ב, ח"ג נדפס בליוורנו תרכ"ג, ח"ד נדפס בתל-אביב תשכ"ד.

על "ספר הבתים", ומחברו רבינו דוד ב"ר שמואל הכוכבי, ידוע שחלק גדול מספרו על הרמב"ם נאבד, אבל עוד נמצאים חלקים מסויימים, שמהם נדפסו על יד רמ"י בלוי, ניו יורק תשל"ח-ט, וע"י ר"מ הרשלר ז"ל, ירושלים תשמ"ג. שני מו"לים אלה כתבו באריכות על ר' דוד הכוכבי וספרו "ספר הבתים", ע"ש.

סול' השתמש ברמב"ם מצונזר, עיין ה' עכ"ס פ"ט ה"ו שכתב "אדומים" במקום "נצרים" המובא בהוצאת הרב ר"י קאפח שליט"א, הבלתי מצונזר.

דבר מוזר מאד מצאתי ב"ה' עכ"ס" של סול' דף ל"ז ע"ב אות ד', שמפרש את המלה טומטום "חדש זכר וחדש נקבה", פירוש שלפי מיעוט ידיעותי אין לו מקור בשום מפרש מקובל. ועיין ספר ציץ אליעזר ח"ג, להנאון ר' א"י וולדינברג שליט"א, ירושלים תשי"א, סימן יג, לברר כל המקומות שמזכיר הרמב"ם בספר הי"ד ענין אנדרונינוס [וטומטום].

פרופ. דינסמאנ כותב בספר היוכל לכבוד יצחק קיוב, ניו-יורק תשל"ד, עמ' נ מספר 19: הפירוש (שי"ל ע"י סול"י) על ד' הפרקים הראשונים מהלכות יסודי התורה נעתק מהפירוש האנונימי (המיוחס להריטב"א) ונדפס ברוב הוצאות הרמב"ם על הדף מול פירושו של הכסף משנה.

דפוס צילום במינכן בשנת תש"ז

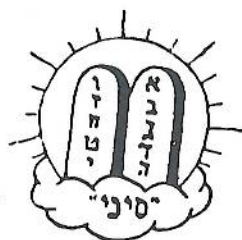
בשנת תשי"ה נפלה מלכות הרשע ימ"ש, ויצאו שרידי שרידים, שיידי שיירים של ניצולי השואה ממחנות ההשמדה, רצוצים ושבורים. אעפ"כ, כמעט לאחר הנשימה הראשונה לרווחה, היתה מחשבתם נתונה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, להקים את תורתנו הקדושה ולימודה כצו הכי חשוב וכמטרה היותר חיונית וחיונית שבחיים. בחוסר נורא של ספרים, למרות מיעוט היכולת שבידי שארית הפליטה, הצליחו להרפס, בדפוס צילום, שורה ארוכה של ספרי קודש מכל הסוגים, ביניהם ש"ס ראם, כמעט כולו, בהידור רב. המטרה של הזדים הארורים להשכיחנו תורתנו ולהעבירנו מחוקי רצונו ית"ש, לא הושגה. כן מקווים אנו להשי"ת שיגיע לממשיכי דרכה של מלכות הזדון למיניהם. איני יורע אם ישנה ביבליוגרפיה רשומה של ספרי הקודש שנרפסו על ידי ניצולי השואה בשנים הראשונות שלאחר השחרור, אבל אם לא נרשמה כדאי וכדאי שתיכתב לדור אחרון, שכן דומני שבדברי ימי עולם

משנה תורה

הוא

הי"ד החזקה

אשר עשה
ובינו משה בר מ"מון זצ"ל
לעיני כל ישראל

מינכן

הוצאת

ובהיסטוריה של הספר לא נמצאת מקבילה לתופעה הנפלאה והמפליאה הזו של דור השואה.

והנה בקיץ של שנת תש"ז הוציא לאור הרב יצחק מאיר זעמבא, מניצולי השואה, בן אחיו של הנה"ק ר' מנחם זעמבא הי"ד, את "משנה תורה/ הוא/ הי"ד החזקה/ אשר עשה/ רבינו משה בר מיימון זצ"ל/ לעיני כל ישראל/ הוצאת "סיני" מינכן [תש"ז]. וכך כתוב ב"דברי המו"ל":

את נדרי אשלם, לא פעם אחת התהום פעה פ"י להבליעני בעמדי בין החיים והמות בטרבלינקי ואשבנצין ועוד, ורק בדרך נסי שלמעלה מן הטבע בחסד השי"ת נשארתי בחיים. ואז עלה על רעיוני "ואולם בעבור זאת העמדתך וכו' ולמען ספר שמי בכל הארץ" ... וזאת איפה... לקיים את מחשבותי ולהדפיס את ספרי הרמב"ם "בעת לפזר" לתת יכולת לאלה החפצים לרות את צמאונם ממים חיים... וחשב לי לצדקה... לעילת נשמות הקדושים... שהומתו... בידי צוררנו הי"ד, דברי אחד מאומללים המתנורר עוד בארץ שיכתב לדראון עולם היא אשכנז הטמאה/ ורשה-מינכן פלדפינג... תש"ז/ הרב יצחק מאיר זעמבא.

נראה שמצא רי"מ זעמבא טופס של ספר המדע, כפורמט קטן ונוח לצילום במחיר זול יחסי, שיצא לאור ע"י סול' לפני יותר ממאה שנה. ורי"מ זעמבא בודאי לא ידע כלום על המו"ל, כיון ששמו של סול' אינו נמצא אפילו בדפוס הראשון של הספר במקורו, שנדפס בשנת תר"ה? תר"ו? הספר המצולם יצא לאור במימוןם של בעלי הוצאת "סיני" במינכן — שלמה וישראל לאנגער. בסוף הספר ישנו עמוד שלם של "זיכור אלהים את נשמות כל קדושי עמנו שנהרגו

ששיך הסך ליודעך . וצדקך לישרי לב .

ספר ראשון

והוא

ס פ ר ה מ ד ע

הלכותיו חמש . והוא סודן . הלכות יסודי התורה . הלכות דעות .
הלכות חלמוד חורה . הלכות עבודה כובכים ומולות והוקותיהם .
הלכות חשובה :

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות . שש מצות עשה . וארבע מצות לא תעשה
והיו פירטן :

א) ליתע שם עם אלה :	ו) לקדם שם :
ב) שלא יעלה נפשוה שם עם אלה :	ז) שלא לחלל את שם :
ג) אחר זמני ה' :	ח) שלא לחזק דברים שנקרא שם
ד) לחזק :	ט) עליהם :
ה) ליתע שמו :	י) לשמוע חן הנניח התורה בשם .
	יא) שלא לשמוע :
- והוא כל המצות האלו נפרקים אלו :

ספר ראשון והוא ספר המדע קדמי ספר המדע לוי שכל בו המצות המצוות
במחשבה ובמדות ובדעות . והוא המצוות הלכות יסודי התורה קדמי
כל לוי שחמשה הכללות כן הן עיקר המורה ויבדיל . שם לא יחמשה המצוות
הוא וזהו יודע חמשה בני המצות לא תעשה המורה במורה . ולפיכך קדמי לוי שמיני
וזהו המצוות המצוות כפי עיקר המצוות וזהו שכל המצוות הוא עיקר הכל . ועליו המצוות
הכללות המצוות יסודי המורה יודע עיקר המצוות לוי שם עם אלה שכל עמו אלה
פיר . וכלל חמשה יודע שם שמונות אלו ענין המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות
יודע המצוות על המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות
המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות
המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות
המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות המצוות

כ"ה

יזכור אלהים את נשמות כל קדושי עמנו שנהרגו ע"י הנאצים בשנות ת"ש — תש"ו, ובתוכם

האדמו"ר הרה"צ מוה"ר שז ברה"צ מוה"ר אברהם מרדכי קלינגער זצלה"ה
מקראקא (הנקרא הרבי מואלשיץ)
אבינו מוה"ר יוס"טוב (הנקרא יונגשען) בן מוה"ר יעקב פריץ לאנגער ז"ל מביליץ (בילסקא)
מחז"ה הרה"ג מוה"ר יצחק וויידענספלד אבר"ק הריסלוב זצלה"ה בן הנאון
המפורסם מוה"ר יעקב (הנקרא ר' יעקלי) הרוסעלאווער זצלה"ה ומשפחתו ע"ה
מחז"ה מוה"ר מנחם וואללאך ז"ל מסקאלאס ומשפחתו ע"ה
מחז"ה מוה"ר לייב גאלדבערג ז"ל משמשעקאצין ומשפחתו ע"ה
אחינו מוה"ר מרדכי ז"ל בן מוה"ר יוס"טוב לאנגער ז"ל
אשתו שרה ע"ה בת מוה"ר מנחם וואלאך ז"ל
בנם הילד יעקב ע"ה בן מוה"ר מרדכי ז"ל
אחותנו בליטה ע"ה בת מוה"ר יוס"טוב לאנגער ז"ל
בעלה מוה"ר שלמה ז"ל בן מוה"ר יהודא ליב ז"ל גאלדבערג משמשעקאצין
בתם הילדה רעלה ע"ה בת מוה"ר שלמה ז"ל
אשתי חיי ע"ה בת מוה"ר צבי הירש
רוכין ז"ל מסעליץ
בני יעקב ע"ה בן שלמה נ"י
בני שמואל ע"ה בן שלמה נ"י
חותני מוה"ר צבי הירש רוכין ז"ל מסעליץ
בן הרה"ג מוה"ר יעקב מנחם רוכין
וצלה"ה אבדק"ק מויסס
נישתי ריבא ע"ה בת מוה"ר צבי הירש
רוכין ז"ל אשת ר' שמעון געלסווערס נ"י
כעת בניו יארק
נישתי פריס בת מוה"ר צבי הירש
רוכין ז"ל

ר' ינקום דמם ויצרור בחייהם אז נשמתם.
ישראל לאנגער

שלמה לאנגער ||

בעלי ההוצאת „סיני" מינכן, גרמני

ע"י הנאצים בשנות ת"ש-תש"ו, ובתוכם...". לאחר זה כתוב:
 Published by the Firm "Sinai" Owners: Langer Brothers,
 Munich, and printed by the university-printing office Dr. C.
 Wolf & Son, Munich. Special edition of "Dos Jidisze Wort",
 Authorized by Headquarters, European Command, Civil Affairs
 Division, A. G. 383. 7 GEC. A CO, on the 15th of May 1947.

יזכרו לטוב קציני הצבא האמריקני שנתנו עזר רב להדפסת
 ספרי קודש בתקופת השחרור מן המחתות.

תרגום ספר המדע לגרמנית

בנוגע לתרגום הגרמני הזה, נמצא שם המו"ל (סולובייצין),
 אבל חסר שמו של המתרגם לגרמנית. וכך כותב סול' בהקדמה:
 "הזיתי לי להדפיס דבריו הקדושים ז"ל להדפים ספר מועיל לכל,
 באשר אני נמצא פה (בקניגסברג) למצוא מזור למחלתי, את ספרו
 של הרמב"ם היר החזקה בארבעה עשר כרכים. מזה כבר יצאו
 לאור החוברת הראשונה (בעברית), ועכשיו אני מוציא לאור את
 המהדורה השניה דהיינו התרגום לגרמנית, בשביל אותם שאינם
 מורעים לספר במקורו העברי".

ובכן יצאה לאור המהדורה הראשונה של "ספר המדע"
 בלשונו המקורית בין הדפסת "תולדות אדם" (בשנת תר"ה)

Moses Maimonides
Iad hachasakah
 oder
Mischna Thorah.

Erstes Buch.

Maddah,

oder:

von der Erkenntniß.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Elias Solowetzkij,
 aus Stuzt in Rußland.

Königsberg.

Gedruckt bei E. J. Dalkowski.

1846.

Sad haChafah

oder

Mischna Thorah

in 14 Büchern

des Moses Maimonides.

Das gesammte jüdisch-theologische, — philosophische, ethische
und rituelle — Gesetzsgebiet umfassend, in rein deutsche
Uebersetzung.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Elias Soloweiczky,
aus Siuhl in Rußland.

Rönigsberg.

Gedruckt bei E. J. Dalkowelt.

1846.

להדפסת חלקו הראשון של התרגום הגרמני של כל ספר המדע בקנינסברג (בשנת 1846). ונראה ש"ה' עכו"ם" שייך בנפרד על ידי סול, נדפס גם כן לפני התרגום לגרמנית.

בתרגום הגרמני יש כמה נקודות הצריכות בירור. על השערים כתוב שיוצא לאור בפעם הראשונה בגרמנית טהורה (!) על ספר המדע, הספר הראשון של יד החזקה להרמב"ם, ע"י אליהו סולובייציק מסלוצק שברוסיא, קענינסברג, דפוס דלקובסקי 1846. בראשית דבר, כפי שכבר הבאתי למעלה, בנוגע לבירור שנת הדפסת המהדורה הראשונה העברית של הרמב"ם ע"י סול, כתוב שהוא ערך והכין לדפוס את התרגום לגרמנית בשביל אותם שאינם מבינים את ספרו במקורו העברי. מכאן נראה לי שלא הוא שתירגם את הספר, אלא שהוא כביכול ערך אותו לדפוס, אבל את שמו של המתרגם העלים.

עוד דבר מעניין מאד. בפתח דבר עמ' VI מביא סול מאמר מתנא דבי אליהו רבה פ"ט (בהוצאת רמא"ש עמ' 48) וז"ל במקור: מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין נוי ובין ישראל... הכל לפי מעשה שעושה כך רוח הקודש שורה עליו. והנה סול מתרגם לגרמנית את המאמר: "...בין נוי ובין ישראל..." בלשון זו: "בין ישראל ובין נוצרי...". אין שום ספק שבעל תדב"א כיוון במלה "נוי" ל"אינו יהודי" וכוונתו בודאי לא היתה ל"נוצרי". התדב"א חובר בבבל ובכלל אין לו ענין בנוצרים ונצרות. כאן רואים שסול מסיח לפי תומו, ופיו הכשילו לנלות את נטייתו להצדיק את הנצרות כבר בתקופה קדומה של כתביו. (ראה צילום בעמ' 38)

התרגום לגרמנית של "ספר המדע" נדפס אצל שני מדפיסים שונים בשני מקומות. עד עמ' 118 נדפס אצל דלקובסקי בקנינסברג, ומשם ואילך עד הסוף נדפס אצל דיטנפלד בברלין.

VI

mächtigen macht sie einsichtsvoll (Hiob 32, 8). Mephesch wird die Willenskraft, das Handeln angedeutet. Die Person (Mephesch), welche thut (Levit 18, 29 u. f. w.). Die Hauptsache von Allem ist das vernünftige sittliche Handeln, denn darin offenbart der Mensch den Endzweck seiner Vorzüge. Denn so lang er noch den Guten bloß denkt, ist noch gar kein Zweck seines Denkens kund geworden. Äußert er nun diese Gedanken vermittlest der Sprache, dann ist zwar das, was er gedacht, kund geworden, aber noch ist es nicht in die Äußerung übergegangen, wodurch der Zweck des Denkens erst erreicht wird. Also die That, das vernünftige Handeln d. i. die sittliche Thatäußerung ist der eigentliche Endzweck des denkenden Menschen.

Treffend stellt dies ein Ausspruch in Thana des Ezechiel dar. Dort heißt es: (Absch. 9.) Ich nehme Himmel und Erde zu Zeugen der Wahrheit an, da jeder, sowohl Israelit als Christ, Mann oder Weib, Sklave oder Sklavin des heiligen göttlichen Geistes nun in dem Maße theilhaftig ist, als er vernünftig handelt. Gleichen Sinn hat der Psalmvers (Ps. 34, 13.): Wer ist der Mann, der das Leben begehrt, der wünscht glücklich Tage zu sehen? Er bewahre seine Zunge vor dem Bösen u. f. w., d. i. sittlich weiser Gebrauch des Sprachvermögens; „Weiche vom Bösen und thue Gutes“ sittlich vernünftiges Handeln; „Suche Frieden und strebe ihm nach“

nahmt nicht nur das Böse zu meiden, sondern fortwährend nach guten Handlungen, so viel wir können, streben. Das vollkommenste sittliche Bestreben aber: nicht bloß Einzelnen Gutes zu thun, sondern seine Handlungen in möglichst weiten Kreisen gemeinnützig zu machen.

Ein gemeinnütziges Werk zu stiften, war auch, während ich hier, ärztliche Hülfe suchend, weilte, meine sicht bei Herausgabe des berühmten Werkes des Moses Maimonides: *Iad hacasalah* in 14 Büchern bestehend, von dem nun das erste Heft erschienen und von dem ich jetzt die zweite Ausgabe, zunächst für die des Original-Werkes: nicht oder nicht vollkommen Kundigen, in einer deutschen Uebersetzung veranstaltet habe.

Wenn schon der mächtige Talmud Allen, die ihn nicht Originale lesen können, immer ein versiegelter Brief geblieben und schwerlich je wird durch Uebersetzungen zugänglich gemacht werden, so kann das Werk des Maimonides, frei von allen Diskussionen des Talmuds und sich vornehmlich auch das ganze gesetzliche Gebiet desselben umfassend, wegen seiner systematisch geordneten Darstellung in correcter Sprache jedem leicht durch Verdolmetschung zum Verständniß gebracht werden.

Unsre Zeit aber, die allen wissenschaftlichen Er-

החלק הראשון מכיל עד הלכות עכו"ם פ"ה הי"א, והחלק שני מעמ' 119 עד עמ' 186 דהיינו מה' עכו"ם פ"ו עד סוף ה' תשובה. מעמ' 187 עד עמ' 193 נמצא: מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו, ספר הראשון והוא ספר המדע, מתורגם לגרמנית ממה שנדפס בדפוס ווילנא בעמ' 121 לאחר סוף ספר המדע.

ראיתי עותק אחד עם מפתח מפורט של ספר המדע.

בספר ישנן שתי רשימות של חתומים. אחת, על ארבעה עמודי דפוס, שבה רוב החתומים מערי גרמניה המזרחית ומברלין. בין החתומים מופיעים אנשים מכל החוגים, ואישים חשובים שאי-אפשר לפקפק באמינותם וביחסם ליהדות הנאמנה, כמו חברי הבר"צ של ברלין: ר"י עטינגר, ר' אלחנן רוזנשטיין ור' מיכאל זקס, ועוד. על כן ברור שהם לא מצאו דופי בסול, ולא שום חשש של שייכותו לזרם לא כשר.

ברשימה אחרת (שאינה שלימה) שמצאתי (בעותק עם המפתח המפורט של ספר המדע), שתי המלצות: אחת מפרופ. רסלמן מקניגסברג משנת 1845, ואחת מפרופ. אולמן מברלין משנת 1846. נראה ששניהם היו גוים. אחריהן נמצאת רשימה (מקוטעת) על עמוד אחר, ובה חתומים מאלטונה ומהמבורג. בין אלה: הג"ר יוקב עטלינגר מאלטונה והרב שטרן מהמבורג. ברשימה זו כתוב, אצל כל חתום, אם הוא חתום על המהדורה הגרמנית של הרמב"ם, או על המהדורה העברית המקורית, או על שתיהן.

נראה שהמהדורות השונות יצאו לאור כמעט בזמן אחד, אבל עוד לא ביררתי לעצמי סופית איזה מהן קדמה.

לאחר תקופה זו יש חלל ריק מידיעות ברורות על סול ועבודתו הספרותית, אבל ישנם אי אלו רמזים. בהוצאתו לאור, ע"י

Subscribenten-Verzeichniß.

Se. Durchlaucht Fürst Radzivil.
 Se. Excellenz Herr Minister v. Frankenberg.
 Se. Excellenz der Geh. Staatsminister v. Ladeberg.
 Herr Oberpräsident Vöttcher.
 Herr Präsident v. Ladenberg.
 Herr Oberbürgermeister Krausnick.

Arys.

Herr Gwalb, Rector.

Bartenstein.

Herr Arendt, Dr.

= J. Glatau.
 = G. Heymann.
 = Laden aus Barten.

Herr A. Müller, Prediger.

= Petersdorf, Major.
 = Preiß.
 = Schwarß, Assessor.
 = Singelmann, Pfarrer.
 = Wolff.

Bialla.

Rector.

Pfarrer.

Bienutta.

Berlin.

Herr M. Abel.

= Gebr. Arens.
 = Dr. Auerbach.
 = M. S. Baswiz.
 = Dr. Fr. Behrend.
 = Jean Benda.
 = Bendir.
 = Julius Bloch.
 = R. Borchardt.
 = M. Borchardt.
 = R. Bornstein.

Herr Burg, Hauptmann.

= Caspary.
 = Dr. Cassel.
 = Selig Cassel.
 = Levi M. Cohn.
 = Demuth.
 = Gzechiel.
 = J. Feig.
 = H. Friedberg.
 = J. N. Friedländer.
 = Dr. Fr. Gabriel.
 = Gebert.
 = N. Glaser.
 = M. Goldberg.
 = J. N. Goldschmidt
 = S. Großmann.
 = Gumperß.
 = Heilborn.
 = Heimann.
 = Dr. Fr. Herzberg.
 = J. Hirschfeld.
 = A. Horwitz.
 = H. Jacob.
 = Jacobson, Dr.
 = Jaques.
 = Jereßky.
 = D. Joachimsthal.
 = N. Israel.
 = M. Kalisch.
 = J. Kaufmann.
 = Lehfeld, Dr.
 = J. Lehfeld.

Gedruckt bei Julius Eittenfeld in Berlin.

סול', של חלקי יד החזקה באנגלית, בלונדון 1863, נמצאת בתרגום לאנגלית, המלצה מברלין Aug. 17th 1857 (תרי"ז), חתומה ע"י ר"י עטינגר ראב"ד של ברלין:

"זה זמן רב שאני מכיר את הרב אליהו סלובייציק נכדו של המפורסם הרב חיים מוולאז'ין. אני מעריך אותו כאדם ישר ומלומד וחכם בתלמוד. לעת עתה בדעתי להוציא לאור פירוש על "יד החזקה" ספרו הגדול של הרמב"ם. עלי ההנהגה שהראו לי מן הספר המועיל באמת נרמו לי סיפוק רב, ואני שבע רצון להוסיף על ההמלצות שניתנו לו ע"י כמה רבנים מפולין, ואני ממליץ על האיש הזה שראוי הוא לתמיכה מכל אלה שיש להם ענין בהפצת ידע של הספרות היהודית".

לאחר הראב"ד הרב עטינגר חתומים הרבנים אולמן — הרב הראשי של צרפת, אייזדור — הרב הראשי של פריז, מ. זקס מברלין, הירש מפרנקפורט ע"נ מיין, ואדלר מפפד"מ.

[ראה צילום בעמ' 47]

התקופה השנייה ופרסומיו באנגליה

ההמלצה שעליה דברנו למעלה נמצאת בתרגום לאנגלית של יד החזקה שנדפס בלונדון בדפוסו של Thos. William Nicholson, 3 Bell Yard, Gracechurch Street, בשנת 1863.

MOSES MAIMONIDES

Yad-Hachazakah,

OR

MISHNE TORAH,

CONTAINING

ETHICAL, THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL
INSTRUCTIONS.

---

*Translated from the Hebrew into English by several Learned
Writers.*

EDITED AND REVISED

BY

ELIAS SOLOWEYCZIK,

Author of a Hebrew Commentary on Maimonides.

PRICE 10s. 6d.

LONDON:

PRINTED BY THOS. WILLIAM NICHOLSON,
3, BELL YARD, GRACE CHURCH STREET, CITY.

LONDON

LIST OF SUBSCRIBERS.

Paris.

	No. of Copies.
Baron James de Rothschild	10
„ Willy de Rothschild, Frankfort	2
Chief Rabbi, Rev. Dr. Ullmann	1
„ „ Isidor	1
Cohen, A. Dr., Esq.	1
Kossman, B., Esq.	1
Tadesky, — Esq.	1

London.

Chief Rabbi, Rev. Dr. Adler	1
Ascher, Rev. H. B., 9, Magdalen Row	1
Abraham, Rev. B., 10, Finsbury Square	1
Abrahams, P., Esq., 3, New London Street	1
Ansell, H., Esq., White Hart Court	1
Bresslau, M. H., Esq., 18, Mansell Street	1
Casper, P. N., Esq., 16, Bury Street	1
Cohn, S., Esq., 34, Hatton Garden	1
De Pass and Sons, Messrs., 20, Finsbury Place	2
Duckes, L., Esq., 12, Upper Clifton Street	1
Eppstein, M., Esq., Jews' Hospital	1
Franklin, G., Jews' Orphan Asylum	1
Goldstein, S., Esq., 35, Duke Street	1
Grünebaum, J., Esq., 41, Lime Street	1

viii.

	No. of Copies.
Myers, Rev. A.M., All Saints, Stones End, King'sland-rd.	1
Sir Moses Montefiore, Bart., Grosvenor Gate, Park Lane ... Hebrew 3, English 4	
Nathan, — Esq., Titchborne Street ...	1
Nieto, A. H., Esq., 39, Duke Street, Aldgate	1
Prohowsky, S., Esq., 69, St. George Street East ...	1
Rosenthal, S. P., Esq., 355, Oxford Street ...	1
Rothchild, Baroness L. de ... Hebrew 3, English 3	
" " M. de ... " 3 " 3	
" " A. de ... " 3 " 3	
Samuel, C., Esq., 29, Ludgate Hill ...	1
Sinyanki, Rev. J. E., T.A., K.C.L., 15, West Square, Southwark ...	1
Szafield, A., Esq., 4, Dean Street, Finsbury ...	1
Sternberg, A., Esq., 11, Hanover Place ...	1
Weir, Rev. Dr., Forest Hill ...	1
Wilkinson, Rev. John, South Grove, West ...	1

Berlin, August 17th, 1857.

I have known for sometime, the Rabbi, ELIAS SOLOWEYCZIK, grandson of the renowned Rabbi Rabbi CHAJIM WOLOZIN. I esteem him as a straight forward and learned man, well read in the Talmud. At present he intends to publish a Commentary to the great Maimonides' work 'Yad Hachasaka.' The proofs shewn to me of this really useful work have satisfied me very much, and I am therefore gratified to join the recommendations which have already been granted to him by several Polish Rabbis, and recommend this worthy man to the support of all those who take an interest in the diffusion of knowledge of Jewish literature.

J. J. OETTINGER, *Chief Rabbi.*

ULLMAN, S., *Chief Rabbi of France.*

ISIDOR, —, *Chief Rabbi of Paris.*

SACHS, M., REV. DR., *Berlin.*

HIRSCH, REV. DR., *Frankfort-on-Maine.*

ADLER, B. M., *Frankfort-on-Maine.*

על השער אינו מזכיר שהספר הזה הוא רק תרגומו של חלק מספר המדע של יד החזקה בלבד. כתוב שתורגם מעברית לאנגלית על ידי כמה מלומדים, ערוך לדפוס מחדש ותוקן על ידי אליהו סולובייצ'יק, מחבר של פירוש בעברית על הרמב"ם, מעמ' III עד VIII ישנה רשימת חתומים על הספר, שבעה מפריו, ביניהם ברונים ממשפחת רוטשילד, הרבה אישים מלונדון ומערי המדינה, ביניהם הרב הכולל ר' נתן אדלר, סיר משה מונטיפיורי, הברוניות ממשפחת רוטשילד, וגם שאינם יהודים וביניהם אף כמרים. חתימתו של הרב הכולל ר"נ אדלר מספיקה לסלק כל חשש מכשרותו והתנהגותו של סול, הרב אדלר היה מדקדק ומחמיר מאד בנתינת המלצות. לאחר זה נדפסה המלצתם של רי"י עטינגר מברלין ושל אחרים בשנת תר"י, שתיארתי ותרגמתי למעלה. בפתחה קצרה כותב סול' כאילו הוא כביכול תרגם את יד החזקה של הרמב"ם ללשונות מודרניות, כדי להבינו לכלל הקוראים הרחב, ושהוא הוציא לאור בהצלחה שתי מהדורות בגרמנית, והצלחה זו עודדה אותו להכין תרגום לאנגלית. לאחר לוח שמות כל ספרי ה"יד החזקה והלכותיה, נדפס ספר מדע עם תוכן מקוצר של פרקיו.

באותה שנה שי"ל התרגום לאנגלית של ספר המדע, יצא לאור בלונדון באותו דפוס, גם ספר הלכות מלכים מתורגם לאנגלית, ע"י חבר מלומדים בעריכתו ותיקונו של סול'. בהקדמה קצרה הוא מביא ראיות לאמיתותה של התורה שבעל פה כפי שקיבלנוה מחז"ל.

יתכן שבזמן שהותו של סול' בלונדון הגיע מסלוצק ללונדון בנו שמחה, שנדבר עליו באחד הנספחים.

MOSES MAMIONIDES
 YAD-HACHASAKA,
 OR
 Mishne Torah
 HILCHOTH MELACHIM,

CONTAINING
 LAWS CONCERNING KINGS, AND THEIR WARS.

---

*Translated from the Hebrew into English by several Learned
 Writers.*

EDITED AND REVISED
 BY
 ELIAS SOLOWEYCZIK,
Author of a Hebrew Commentary on Mamionides.

LONDON:
 PRINTED BY THOS. WILLIAM NICHOLSON,
 3, BELL YARD, GRACECHURCH STREET, CITY.

P R E F A C E .

"A Mose usque ad Mosem, non extitit qualis Moses!"

THE wise observations, sound judgment and true impartiality, which stamp this learned work—"YAD HACHAZAKAH," of Moses Maimonides—has induced me to transcribe its pages into modern languages, so as to bring it within the pale of the general reader. I have thus issued two editions in Germany, which met with great success not only among the Jewish Doctors, but also among the most eminent Christian Scholars. Encouraged by that success, I resolved on the compilation of an English version of that GEM of ANTIQUITY.

All eulogy on the merits of the writings of this great luminary, justly styled by the Rabbies "the Great Eagle of Doctors" would be superfluous, since all the most renown Hebraists of every age have regarded the writings of Maimonides as a great literary monument, and wisely remarked that "his works will be admired as long as they are understood."

Much deploring that the Public in general have hitherto been deprived of the perusal of these most valuable researches and philosophical elucidations of Holy Writ, by the decay into which the study of the Hebrew Language fell, I trust that by throwing open the doors of that great Labyrinth of moral and religious science to the general reader, my aim may be fully realised—viz: that the "YAD HACHAZAKAH" may find a home in every truth-loving heart.

ELIAS SOLOWEYCZIK.

Author of a Hebrew Commentary on Maimonides

התרגום הראשון של ספר "קול קורא"

עד לזמן האחרון היה חלל ריק מיריעות אודות פעילותו של סול' בין שנת הדפסת תרגומי הרמב"ם לאנגלית בשנת 1863 עד לשנת 1870, שנה שבה נמצא פעיל בפאריס, אבל עלה בידו פרופ. דינסטאנ לנלות מנגזי נסתרות חלק מספר "קול קורא" בתרגום אנגלי, הנדפס בשנת 1868. תרגום אנגלי זה אינו מוזכר בשום מהדורה מהמהדורות או בתרגומים השונים של ספר "קול קורא", עד למהדורה העברית של הספר משנת תשמ"ה, שיצאה לאור על ידי חברה נוצרית לחקר כתבי הקודש (הנמצאת גם בקליפורניה וגם בירושלים, ועיין להלן בתיאור מהדורה זאת). שם כותב מנהל המוסד — ג. אקרוט במבוא שלו, שהספר נדפס בעברית, צרפתית, פולנית, גרמנית ואנגלית, וזה האיזכור היחיד של התרגום לאנגלית. סדר לשונות התרגומים שמביא אינו לפי סדר תאריכי הדפוסים, וגם קצת מוזר שהדפסת התרגום הראשון, זו שבאנגלית, אף שקדמה לכל מהדורות ותרגומי ספר "קול קורא" נזכרה אצל אקרוט אחרונה.

ועכשיו אתאר את ההוצאה האנגלית: השער דומה בכללו לשערי כל המהדורות השונות שלאחריה, אבל ישנם שינויים. לא גדולים לכאורה, אבל חשובים בנוניהם הדקים כדי להבין את הלך רוחו של סול'. הוא מתחיל בעברית: "קול קורא", ואחר זה באנגלית — "התורה, התלמוד והאונגליון", [בתרגום הצרפתי כתוב "הביבל" תחת "התורה"]. באנגלית חסר שם המחבר — סול', ובמקומו כתוב — "על ידי כמה אנשים סיפרותיים". במהדורות העבריות והצרפתיות וכו' כתוב שם המחבר — סול', ובצרפתית

מוסיף את שם המתרגם — רבין וואג. בכל רפואי התרגומים נמצא סמל של רצועה הסובבת שלשה ספרים שמייצגים את המקרא, התלמוד (ולהבדיל) והאונגליון, בסדרים שונים ובמלים שונות. אחר זה גם במהדורות העבריות וגם בתרגומים השונים נדפס הפסוק מישעיה פנ"ז-יט, שלום שלום לרחוק ולקרוב וכו', אבל בתרגום האנגלי מביא את הפסוק מיחזקאל פל"ז יז, וקרב אותם אחד אל אחד וכו'. המדפיס של התרגום האנגלי הוא: Elliot Stock, 62 Paternoster Row, London 1868.

האוזן הרגישה תבחין בכמה רמזים דקים נוצריים בהצעת השער. לאחר השער ישנם שלשה עמודים עם כותרת באנגלית: "הערות הקדמה", כתובים בלשון רבים, במקביל למה שכתוב בשער "על ידי כמה אנשים ספרותיים". כנוצרים הם מתנצלים על שמוציאים לאור פירוש "חדש" על האונגליון, ומנסים להראות שיש אי-הבנה בינם ובין (להבדיל) היהודים.

אחר זה בא תרגום של י"ג העיקרים של הרמב"ם לאנגלית, ומשם ואילך נדפס פירוש של סולי (בעילום שם) עליהם, כדי להראות שאין בינם לבין לימודי האונגליון סתירות ופלוגתות ולא כלום.

מה שיש בעותק הנדפס הזה מניע רק עד לסוף העיקר השלישי, עם הערות שבהן מובאות הרבה ידיעות, מהן שברור לי שמוצאן רק מהמהדירים הנוצרים, ואחרות ממקורות יהודיים שהיו ידועות רק לסולי.

יותר מזה לא נמצא בעותק שלפני, ונראה שיותר מזה לא נדפס. יתכן שבאמת נדפס אבל נאבד והסברא הראשונה נראית לי עיקר.

קול קורא

A Voice Crying.

The Law, The Talmud and The Gospel.

BY SEVERAL LITERARY MEN.

"And join them one to another .
and they shall become one
in Thine hand."

וְקָרַב אֶתֶּם אֶחָד אֶל אֶחָד
וַהֲיוּ לְאֶחָדִים בְּיָדְךָ

Ezek. xxxvii, 17.

LONDON:
ELLIOT STOCK, 62, PATERNOSTER ROW.

1868.

PREFATORY REMARKS.

It may, perhaps, appear presumptive in us to undertake writing a commentary on a book like the New Testament, and to choose a path which has already been trodden by so many. Thousands of various expositions have already appeared, and we may with some degree of justice be asked, what can ye hope to add to that which has already been advanced? But our object is not to comment; but impelled by the circumstances of the times, so eventful in themselves, and so important in their bearing as to the cause of the Lord, we desire to institute an inquiry into the cause of an existing misunderstanding. For since the fire of dispute has been kindled in the camp of our Hebrew brethren, it has divided the worshippers of God into *two* sections, the one Jews, and the other Christians. Does it not appear marvellous to contemplate that after the lapse of centuries, when empires have crumbled into the dust, monarchies have

ceased to exist, dynasties have fallen into decay, persecutions have passed into oblivion, and yet that fire of contention has not ceased, but is still raging with its primitive fury. This contention is now being renewed by an article which has appeared in the *Quarterly Review* on the Talmud. The writer of the article, Mr. Deutsch, being a Jew, holds up the Talmud as a divine oracle, and the *Jewish Chronicle*, on the strength of that article, and its having been permitted to appear in a Christian magazine, *The Quarterly Review*, infers that the Gospels are but a Greek translation of the Talmud; but as the Talmud* is unknown to the general reader, we hope to place before our readers just as much of it as will enable them to judge for themselves.

---

* The Talmud consists of two parts—the Mishna and the Gemarah. The Mishna is, so to speak, the Text, and the Gemarah is the Commentary on it and both together constitute the Talmud. The Mishna was completed early in the third century (about A.D. 219), by Rabbi Jehuda, surnamed the Prince. There are two forms of the Talmud used, the Jerusalem and the Babylonian, so called because the one appeared in Palestine and the other in Babylonia. The Jerusalem Talmud was compiled at Tiberias, and the Babylonian at "Sora," called also "Matha-Mabasia," on the Euphrates. The whole consists of 63 separate Treatises, and fills 2,947 folio pages. There exists two translations of the Mishna only; one in Latin, by Surenhusius, printed at Amsterdam, 1698—1703, and the other in German, by Rabe, 1760—1762; single Treatises of the Talmud have been translated, but a translation of the whole work does not exist; besides the Mishna and Gemarah, the Talmud has on its pages a host of comments on the various debates; the Rabbinical dialect being blended with much of the Aramean and Chaldean as well

Is it not equally remarkable also that, withal, there has not been more effort put forth to inquire into the ground of that contention? Has not one God created us all? Have we not all one Father? Have we not the same Divine law flowing from the same Divine source, and one Shepherd? A careful study and examination of the subject led us to conclude that the following three points form the basis of the misunderstanding existing between Jews and Christians, viz. :—

I. That our Jewish brethren regard us as those who have *no* faith, and that the summit of the Christian belief centres in the *eradication* of the law of Moses.

II. That we Christians are their opponents, and merely seek their subversion.

III. That the generality of Jews, as well as Christians, being unacquainted with that which constitutes the Judaism of the present day (viz, the Rabbinic tradition) look upon the chasm that separates Judaism from Christianity to be of such magnitude as to render all efforts of reconciliation in vain.

---

as Hebrew, is, therefore, very difficult, and only known even to a minority of Jews; hence it is that many adhere to the tenets, customs, and doctrines it prescribes, without really being able to read, much less to examine, the source from whence they emanate, or to judge of their merits or demerits.

We deem it, therefore, a duty, as well to our Jewish brethren as to the Christian Church in general, to institute a critical examination into these points, and to show by a careful analysis of the Old Testament, the Talmud and other Rabbinical writings, and the New Testament, that there is embodied in the latter all the essence and perfection of the law and the prophets, and that it is the revelation of that great mystery held so sacred by Moses, the Prophets, and the Fathers. Should we succeed in any degree to bring about this inquiry, we shall feel our research amply rewarded.

CHAPTER I.

Faith.

WHAT constitutes the Jewish faith of the present day? Although the question is asked in a few words, yet the answer comprises a circumlocution of research. To give here every detail of what really is comprehended in "the Jewish faith *in our day*" would be a vain attempt, but in order to give a comprehensive digest, we will first of all examine minutely what is called the *thirteen fundamental articles of the Jewish faith*, which are inserted in every Jewish prayer book, and enjoined on every son of Abraham to repeat daily*. These thirteen articles were compiled by the very renowned Rabbi, Moses Ben Mai-

---

* David Levy, the eminent Jewish translator of Daily and Festival Prayers, and author of the *Linguae Sacrae*, puts the following headings to the above cited articles:—"The following thirteen fundamental articles of our faith are the foundation of the law of God, and which Jews ought to believe and rehearse daily."—*Daily Prayers* by DAVY LEVY, A.M., 1561; corresponding to 1802:

mon, usually called Maimonides* on whom the

* Maimonides or properly Moshe Ben Maimon (formally called *Rambam* by the Jews) being the abbreviation of the words Rabbi, Moses Ben Maimon, was born on the Passover Sabbath (April) 1135 at Cordova. He was a physician of great eminence, and besides many books on Medical Science, and a large collection of correspondence on Rabbinical and other subjects, he wrote the following.

Class I. Biblical and Theological—

1 *Sefer Hamitzwoth*, the "Book of Ordinances on the 613 Precepts of the Law." Translated from Arabic into Hebrew by Sam-Ibn-Tabon Const. 1517, Wien 1535. Edinburgh lately.

2 *Moreh Nevochim*, the "Guide of the Perplexed," translated into Hebrew from the Arabic by Ibn-Tabon. This is properly a comprehensive exposition of the Religious Philosophy of Judaism, embracing a great mass of scriptural investigation. It is divided into three parts containing altogether 178 chapters. There is a Latin translation by Justiniani: *R. Mossei Aegyptii Dux. seu Director Dubitantium* (Paris 1520), and one by Buxtorf, Jun., *Doctor Perplexorum* (Basil 1629), and a French translation by the great Orientalist, the late Professor Munk, of Paris.

3 *Pirke Hahitslacha*, "Two chapters on the Soul and Future Blessedness," (Salonica, 1567).

4 *Maamar Techiath Hammethim*, "On the Resurrection of the Dead," (Constantinople, 1568).

Class II. Rabbinical:—

1 *Sefer Hammäor*, "The Book of Illumination," original Arabic title "*Ketab Alsarag*," or the Book of Elucidation, an extensive exposition of the Mishna, translated from the Arabic into Hebrew. There are separate portions also translated into Latin, by Buxtorf, Prideaux, Ullman, and others.

2 *Mishne Torah* more commonly known by the title of "*Yad Hachazakah*," i.e. "The Strong Hand." This is a grand exposition of the whole Jewish Law, in 4 parts, comprising 14 books. Separate portions of this work have been translated into Latin, German, and English, by Lazonon, Soloweyczek and Harwitz.

Class III. Scientific:—

1 *Biur Miloth Hahiggaion*, on the Terminology of Logic in 14 Chapters in Hebrew, from the Arabic by M. Ibn-Tabon, (Venice, 1550) Latin translation (Basil, 1527) with Commentary by the eminent Mendelsohn (Berlin, 1766). German translation (Vienna, 1822.)

Jews conferred the epithet: "From Moses (the Lawgiver, unto Moses (Maimonides) no one hath arisen like Moses."

The articles are as follows:—†

ARTICLE I.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, is the Governor and Creator of all creatures, and that He did make, and doth make, and will ever make every production.

ARTICLE II.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, is One, and that there is no Unity whatever like unto Him, and that He only is our God; He was, is, and will be eternally.

2 Shamoneh Perakim—"The Eight Chapters," Psychological and Ethical, founded on the book *Avoth*, (Naples, 1492), Latin translation by Vythage; *Explicatio R. M. Maimonidis super Patrum Sententias*, (Leyden, 1683). There is also a German and French translation.

3 Aphorisms of Medicine, "*Perakim bechochma harephua*," "Chapters on the Science of Healing," embodying the doctrines of Galen and Hippocrates, and some of the more eminent Arabian Physicians, Latin translation: *Aphorismi R. Mosis Medici*, (Basil, 1579).

4 Four Medical treatises in the form of letters to the Sultan, existing in manuscript in the Oppenheim Library, and partly edited in the book "*Kerem Chemed*," Latin translation: *Regimen Sanitatis*, (Venice, 1514).

† We follow here verbatim, David Levy's translation.

ARTICLE III.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, is not a body, nor can any materiality whatever be attributed to Him; neither hath He any similitude whatever.

ARTICLE IV.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, He is both the first and the last.

ARTICLE V.

I believe, with a perfect faith, that to the Creator, blessed be His name, yea to HIM only it is proper to address our prayers, and that it is not proper to pray to any other.

ARTICLE VI.

I believe, with a perfect faith, that all the words of the prophets are true.

ARTICLE VII.

I believe, with a perfect faith, that the prophecy of our master Moses, on whom be peace,* was truth, and that He was the father† of

---

* This is an Hebraism frequently used by the Rabbinical writers.

† Or Prince.

all the wise men* who either preceded or succeeded him.

ARTICLE VIII.

I believe, with a perfect faith, that ALL the Law which we now have is the identical Law which was given to our Master Moses, on whom be peace.

ARTICLE IX.

I believe, with a perfect faith, that this Law will never be exchanged; neither will there ever be any other Law from the Creator, blessed be His name.

ARTICLE X.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, knoweth all the actions of the Children of men, and all their thoughts, as it is said,† “He fashioneth all their hearts, and understandeth all their works.”

ARTICLE XI.

I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, will amply reward those who observe His precepts, and punish those who transgress His commandments.

---

* The prophets

† Psalm xxxiii, 15

ARTICLE XII.

I believe, with a perfect faith in the personal appearance of the Messiah ; and although He tarry, yet will I wait for Him in expectation of his daily coming.

ARTICLE XIII.

I believe, with a perfect faith, that the resurrection of the dead will take place at the time that the Creator shall please to ordain.

We will now proceed to examine and compare each article with the Law upon which it is founded, the Rabbinic commentary on it, and its harmony with the New Testament-teaching, to show that we can walk hand in hand with our Jewish brethren in these the fundamental principles of their faith.

CHAPTER II.

ARTICLE I.

On the Existence of God.

"I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, is the Governor and Creator of all creatures; and that He alone did make, doth make, and will ever make, every production."

This article of the Jewish Creed is founded on Exod. xx. 2, "I am the Lord thy God," and on these words Maimonides comments by saying,—"He is the essence of *all*, and *all* that is in existence, either in heaven or on earth, can only exist by His influence; and should He, (the Creator) for one moment withdraw that influence, nothing could exist.—*Maimonides in Tract: Sanhedrin, Part "Chelek," Fol. xc.*

What saith the New Testament on that subject? In speaking of the Providence of God our Lord says, "Behold the fowls of the air, for they sow not neither do they reap, nor gather

into barns, yet your heavenly Father feedeth them;" Mark vi. 26, again in Matth. x. 30, He remarks, "For the very hairs of your head are all numbered,"*

The same is also said in the Gospel of St. Luke xii., 6, 7, 24. And when speaking of the end of time in St. Mark, xiii., 17, our Lord says: "For in those days shall be affliction, such as was not from *the beginning of Creation which God created, &c.*" Likewise the apostles, when at Jerusalem (Acts iv., 24), preaching to the Jews, and being threatened, implored Divine help in these touching words: "Lord, thou art God, which hast made heaven and earth, and the sea and all that in them is, &c.;" also acknowledging God as the Creator and upholder of the universe. Stephen, in the memorable address prior to his martyrdom (Acts vii., 50), not only acknowledges God as the Creator and upholder, but

---

* The Talmud has a somewhat similar and interesting remark on the hairs of the head being numbered &c., which runs thus: Commenting on Job. ix., 9, and xxxviii. 1, on the words: "For He breaketh me with a tempest;" with the usual erudition on the play of words, the Talmud remarks: "The word tempest, which is in Hebrew, סערה is here spelt differently, viz. שעררה a word which signifies hair, because Job, feeling dissatisfied with his numerous afflictions, begins to doubt on God's Providence, and the Lord answers him by saying, that He who cares for the very hairs of your head, so that no irregularity should be in their growth (for it would impair the sight if two hairs were to grow on one root) will surely not forget you."—*Tract. Baba Bathra, fol. xvi.*

13

quotes the words of Isaiah lxvi., 2, "*Hath not my hand made all these things?*" Again, when Paul and Barnabas preached at Lystra, and attested their Divine commission by a miraculous cure of an impotent man, and the people of Lystra wanted to worship them, they boldly protested against it, by magnifying the name of God, and ascribing to Him all honor and glory, and likewise acknowledging Him as the Creator and upholder of all things, saying: "Sirs, why do ye these things? We also are men of like passions with you and preach unto you that ye should turn from these vanities unto *the living God, which made heaven and earth, and all things that are therein,*" &c.

Again, Paul, when preaching on Mars Hill, and reproving the wise men of Athens for their ignorance of Divine worship, in seeing the inscription on one of their altars to "The unknown God," also acknowledges God as the Creator and upholder of all things, saying—"God (whom I declare unto you), made the world and all things therein, *seeing that He is the Lord of heaven and earth, dwelleth not in temples made with hands, neither is worshipped with men's hands, as though He needeth anything, seeing he giveth to all life and breath and all things,*" &c. (Acts xvii. 22—31.)

The same apostle also testifies in another place (Phill. ii., 13), of the upholding power of God, saying: "For it is God which worketh in you, both to will and to do of His good pleasure." The apostle in writing to the Hebrews (Heb. iii., 4), and comparing Moses with Christ, says: "Every house is builded by some man, but *He that built all things is God.*" The same apostle when elucidating the true meaning of Faith (Heb. xi., 3), again speaks of God as the Creator, saying: "Through faith we understand *that the worlds were framed by the word of God*, so that things which are seen were not made by things which do appear."

St. John the Divine, to whom a special revelation of hidden things was made, describes the adoration of the saints in Heaven, addressing God as the Creator and Upholder of all things (Rev. iv., 11) "Thou art worthy, O Lord, to receive glory, and honour, and power; for thou hast created all things, and for thy pleasure they are and were created." In the same divine revelation (Rev. x., 5, 6) God is again magnified as the Creator in these words, "And (the angel) sware by him that liveth for ever and ever, who created heaven and the things that therein are, and the sea, and the things which are therein, that there should be time no longer."

15

Thus it is shown, by comparing the first Article of the Jewish Creed with the New Testament, that the New Testament teaches the same truths about God being the Creator and Upholder of the universe, and verifies the saying of our Lord. "I came not to destroy."

CHAPTER III.

ARTICLE II.

On the Unity of God.

"I believe, with a perfect faith, that the Creator, blessed be His name, is One, and there is no Unity whatever like unto Him, and that He only is our God; He was, is, and will be eternally."

This article is founded on Deut. vi., 4,—“Hear, O Israel, Jehovah, our God, is one Jehovah.”

On this article of the Unity of God, Maimonides comments as follows, “We must not compare the unity of God to any existing unity on earth; the unity of God is not like the combination of either art, or nature, or species, and not like unto any corporeal unity which may be divided into parts, but the unity of God is an incomprehen-

sible incomparative unity."—*Tract: Sanhedrin, fol xc., Part "Chelek."* What saith the New Testament on this subject?

When one came to Jesus to ask what to do to inherit eternal life, and called Him "Good Master," Jesus gives testimony to the unity of God by replying,—“Why callest thou me good? there is none good but One, that is God.” (Math., xix, 17; Mark, x, 18; Luke, xviii, 19.) Again, when our Lord reproves the Pharisaical desire for titles, He affirms the unity of God by saying, “And call no man your father upon earth, for *One* is your father which is in heaven.” (Math., xxiii., 9.) Again, when one of the Scribes asked of Jesus which is the weightiest commandment of all, His reply attests to the unity of God when He says, “The first of all the commandments is—Hear, O Israel, Jehovah our God, is One Jehovah.” (Mark, xii., 29.) Paul in elucidating the nature of faith, speaks of the unity of God and says, “It is *One* God which shall justify the Circumcision by faith, and the Uncircumcision through faith” (Rom. iii., 30). Again, in his Epistle to the Corinthians, Paul gives a striking testimony to the unity of God in these words—“There is none other God but *One*. For though there be that are called Gods, whether in heaven or in earth

17

(as there be gods many and lords many). But to us there is but One God," (1 Cor. viii. 4, 5, 6). Exhorting the Ephesians, the Apostle Paul again makes this solemn declaration—"One Lord, one faith, one baptism; one God and Father of all, who is above all and through all, and in all." (Eph. iv., 5, 6.) Hence can we say to our Jewish brethren that Christianity is not the uprooting of Moses and the Prophets, and that even their own Rabbies expound the unity of God in the same way as our Lord and His Apostles.*

We see, therefore, that the second article of the Fundamental principles of the Jewish Creed "the Unity of God," is a doctrine not opposed but clearly defined by the New Testament, and again testifies that Christianity is built on Moses and the Prophets.

---

* As to the doctrine of the Trinity to which the modern Jew so much objects (which was a doctrine really held by many of the most learned of the Rabbies) it is a very sublime thing, more extended than the circumference of the earth, and more expanded than the sea, and has many sublime principles depending on it, and truly does the Apostle say: "Great is the mystery of Godliness;" for not every one can fathom the depth of that mystery. It will serve to illustrate the opinion of the Rabbies on that subject by quoting the following Talmudic anecdote—Tract Chulin. fol. lx., page 1:—"A certain Emperor asked Rabbi Joshua-ben Chananja, saying, 'I want to see your God Rabbi'—Joshua answered: 'Thou canst not see Him.' The Emperor persisted, saying, 'Show Him to me.'" Rabbi Chananja thereupon took him one morning in the month of Tamuz (July) when the sun was in its full brightness, and requested him to gaze at it; 'I cannot,' said

the Emperor. The Rabbi then said: 'The sun which is only one of the menial servants of God, you say you cannot look on its brightness; how can you hope to look at God?' To see God is as difficult for the philosopher as for the ordinary man; hence, in order to see Him we must know the means whereby we may see Him; and truly applicable are the words in Exod. xx., 33, "For there shall no man (no son of Adam) see God and live," i. e., as long as we are in the sinful condition of Adam we cannot behold the face of God. God can only be understood by His works, and hence we must begin at the beginning *a priori* the visible, whereupon the Rabbi asked the Emperor to look at the sun; we can see it, but we cannot describe the component parts thereof whether it is an absolute unity of power or a compound, and when the Emperor expressed his inability to do that, the Rabbi justly remarked that he who cannot understand the simplest principles of creation cannot hope to understand anything about an invisible Creator, except he seeks for the solution of that problem where the Creator has revealed it, viz.—in His Word.

To cite one more instance of the allegorical teaching of the Talmud about the Godhead and Faith, we quote the following, from Tract. B. Bathre, fol. xvi., 2.

Rabbi Shimeon ben Jochaie, the author of the valuable book "Zohar," makes the following comments on the words "and the Lord hath blessed Abraham in all things," (Gen. xxiv., 1.) There was a precious stone hung round the neck of Abraham, that every sick person who looked at it was immediately healed; but when Abraham departed this life, the *Holy One*, blessed be His name, (God) hung that "*Aben Tob*," i. e. precious stone in the orbit of the Sun.

The moral of that is, that Abraham was a preacher of righteousness, and he promulgated the verity and existence of God by His faith, as it is written in Gen. xxi., 33, "And he there called on the name of the Lord, the everlasting God." Whosoever was soul-sick and adopted his faith was healed, but after his death, there being no immediate person to explain and teach the existence of God, it had to be for some time deduced from His works, hence we plainly see that the teaching of the Rabbies is—that Faith is necessary for the true knowledge of God, and the inspired Psalmist says—"The Heavens declare the Glory of God, and the firmament sheweth His handiwork." (Psalm xc., 2.)

מכל זה עולה ברור שהספר במקורו, בעברית, של סולי נכתב כולו, או מקצתו, לפני כל תרגומו, דהיינו בין 1863, שנת הדפסת חלקי יד החזקה בתרגום לאנגלית, לשנת 1868.

מכיון ששם המחבר חסר בתרגום האנגלי נראה שסולי פחד ששמו יזכר על הספר. הוא מסר את הספר להיתרגם על ידי אנשי חברה פרוטסטנטית מיסיונרית, והוא או הם הפסיקו את ההדפסה באמצע מטעמים שלהם. על כל פנים הנוון הנוצרי מורגש ביתר שאת בתרגום הזה משהוא מורגש בתרגומים המאוחרים — הצרפתי, הגרמני, והמהדורות העבריות השונות שיצאו לאור.

מה שכתב המו"ל של המהדורה העברית (המתואר להלן) משנת תשמ"ה: "כנראה שכל ההוצאות יצאו לאור על ידי המחבר" — אינו נכון, כיון שברור שהתרגום האנגלי יצא לאור במפורש על ידי חברה נוצרית.

על כל פנים נראים הדברים שסולי, אם מפחד שתומכיו היהודים יתרחקו ממנו ויסתכלו עליו כעל מסית ומרית, ואם מפני שבאמת חזר קצת מדעותיו ועמדותיו היוצאות רופן, המעיט את הרוח הנוצרית הנובעת מהתרגום האנגלי הנמצא בידיו.

לאחרונה עלי להעיר שקונטרס התרגום האנגלי שמצא פרופ. דינסטאג היה מכורך עם כמה קונטרסים מיסיונריים מובהקים, בספריה של המוסד הפרוטסטנטי Union Theological Seminary שבניו יורק. הקונטרס אינו מקוטלג בשום מקום אחר ואבד זכרו. וגם באותו מוסד נמצא רק כרטיס תחת הכותרת: Maimonides Articles of Faith and New Testament, מכיון שלא נרפס או שנאבד עיקר האונגליון עם פירושו של סולי.

כדאי כאן לבאר שהוצאה זו של ספר "קול קורא" שהיא המהדורה הראשונה בשם זה, שונה היא בכמה פרטים מכל המהדורות והתרנומים שנדפסו אחריה. בחלק הקטן שנמצא עוד בידינו, דהיינו השער והפירוש על שלשה העיקרים הראשונים של הרמב"ם (מתוך שלשה עשר) אין איזכור של השם סול', ואין זכר לפירושו של סול' על האונגליון. על כן נראה לי שכשעלה על דעתו של סול' לפרש בין היהדות (ולהבדיל) ובין הנצרות, הוא התחיל לפרש את י"ג העיקרים ולהטותם על מנת שיוכלו להתקבל על דעת הנצרות, ועוד לא הבשילו במחשבותיו לפרש את האונגליון ולהתאימו לתורת היהדות. אפילו אם תיכנן כך, על כל פנים אין במהדורה הראשונה רמז לפירוש על האונגליון בשעת מסירתו את ספרו "קול קורא" לחברה נוצרית כדי לתרגמו ולהדפיסו. על כן נראה כי לאחר מכן, דהיינו בין 1868, שנת הדפסת המהדורה הראשונה של ספר "קול קורא", ובין שנת 1870 שנת הדפסת התרגום הצרפתי של הספר בו נמצא כבר פירוש של סול' על ספר מתיא של האונגליון, הוא הרחיב את היריעה במטרה לנשר בין שתי הדתות. כך התבשל אצלו הרעיון לפרש את האונגליון על פי דעותיו המוקדמות. מאז נעשה פירוש זה לעיקר כל המהדורות והתרנומים שלאחריה, ונדפס בכולם לאחר י"ג העיקרים עם פירוש של סול'.

התקופה השלישית

שנותיו בפארים וספרו "קול קורא"

בשנת 1870 נמצא סול' פעיל בפארים, ועכשיו אנחנו באים לתקופה המעניינת ביותר של ההרפתקן המוזר הזה — סול'. כבר ראינו שהי' איש חסר כל סדר וכל שיטה, מסתיר ידיעות ומתעלם מפרטים חשובים. לפעמים קשה מאד או אי אפשר להגיע למסקנות ברורות ולתאריכים בטוחים. בכמה מספריו חסרה שנת ההדפסה או מקומה או שתיהן, או שנמצאות סתירות בין מקור למקור. כבר ראינו שמהמהירה הראשונה — זו שבתרגום לאנגלית, יצא לאור רק חלק לא גדול (עיי' לעיל), ישנן הוצאות של ספר אחד עם שנים ואף שלשה שפרים שונים, ומצאתי ספר שנדפס חלקו אצל מדפים אחד וחלקו בדפוס אחר, או חלק בשנה אחת ושני בשנה אחרת. קלקול החשבונות אנו רואים כאן. נוסף על זה, בכמה ספרים ששמו של סול' חתום עליהם, אי אפשר לברר אם הוא היה המחבר, או העורך, או המתרגם, או המגיה, או רק המוציא לאור. כל אלו הבעיות נמצאות ביתר שאת בתרגומים השונים ובהוצאות לאור המרובות של ספרו "קול קורא", וכמה מהן נשארות בצריך עיון.

סול' פירש את האונגליון ומטרתו היתה להוכיח שמפרשי האונגליון לדרושתיהם עד ימיו לא הבינו אותו כראוי, ושהוא, סולובייצ'ק, הגיע לפירוש האמיתי. על פי זה הוא רצה להראות לכנסיה ולנוצרים, מצד אחד, שכיון שאין סתירות וניגודים בין הנצרות, ולהבדיל, לבין תורה'ק וחז"ל, תיפסק השנאה של הנוצרים ליהודים. ומצד שני יוסר היחס השלילי של היהודים לאונגליון,

קול קורא

Kôl Kôrê

(VOX CLAMANTIS)

La Bible, le Talmud et l'Évangile

PAR

Le Rabbin ELIE SOLOWEYCZYK,

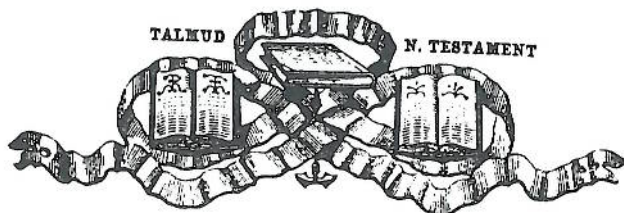
Auteur d'un Commentaire sur Maimonide

Traduit de l'Hébreu

Par L. WOGUE,

Grand-Rabbin.

BIBLE

« Paix et salut à ceux qui sont loïn
« Comme à ceux qui sont proche ! »

Is., LVII. 19.

PARIS

IMPRIMERIE DE E. BRIÈRE,
257, RUE SAINT-HONORÉ, 257.

1870

(Traduction et reproduction réservées.)

בראותם את היופי שבו! כנראה שסול' שכח או התעלם ממאמר חז"ל (סיפרי בהעלתך פיסקא סט): "הלכה, בידוע שעשו שונא ליעקב!"

מפירושי סול' על האונגליון הניע לידינו פירושו על מתיא בעברית עם שלשה תרגומיו, ופירושו על מרקוס רק בתרגומו לצרפתית.

הספר "קול קורא" נכתב ותורגם לצרפתית לא יאוחר משנת 1870. אף על פי שהפירוש במקורו בודאי חובר בעברית אבל קדמו להדפסתו בלשונו המקורית כל תרגומיו — האנגלי, הצרפתי, הגרמני והפולני.

הניעו אלי כמה עותקים של "קול קורא" בתרגומו לצרפתית, בנוסף לצילומים של חלקי הספר מן הספריה הלאומית שבירושלים, מן הספריה העירונית של ניו יורק, ומחפריה הלאומית הצרפתית, מן הספריה של "כל ישראל חברים" ושל הסמינר הרבני, שלשתן בפאריס, ומספריית Union Theological Seminary שבניו יורק. כמו שכבר כתבתי, מצאתי שינויים בין עותק לעותק. ישנם שערים שונים, תאריכים שונים, מו"לים ומדפיסים שונים, וגם נייר דפוס שונה, ואפילו בתוך עותק אחד, וחלקים של הוצאות שונות מכורכים יחד.

בשער של הדפוס הכי מוקדם של התרגום לצרפתית כתוב: "קול קורא, המקרא, התלמוד והאונגליון, ע"י הרב אליהו סולובייצ'ק, מחבר פירוש על הרמב"ם, תורגם מעברית ע"י ל. וואג, גראן רבין, פאריס, דפוס A. Brière 1870". ישנם עותקים עם תאריכים יותר מאוחרים, כמו שנראה להלן. אבל בסוף כל העותקים מופיע עוד הפעם שם המדפיס Brière, ורק Brière.

לאחר השערים נמצאים שינויים בין עותק לעותק עד לדפי החיבור העיקרי, שמכיל את ההקדמה של סול' וספר מתיא עם פירושו של סול' — שניהם מתורגמים לצרפתית. החלק העיקרי הזה נדפס על נייר טוב, (ואולי רק פעם אחת) בניגוד לחלקים האחרים.

אנסה, כפי יכלתי, לשחזר את סדר ההופעות.

לאחר השער עם תאריך 1870 נמצאת רשימת חתומים, עיקרם מפאריס וביניהם רבנים מפורסמים שאין לפקפק באמינותם, חשובי הקהילה היהודית יחד עם עשירי פאריס, כמרים וגם רוזני פולין נוצרים שהיגרו לצרפת. גם רשימה זו נדפסה אצל Brière.

בעותק אחד של "קול קורא" על מתיא בצרפתית נמצא שער בודד משנת 1874, בלי שם הדפוס, מכורך לפני שער השייך להדפסה משנת 1875. לפי תמונת האותיות של השער משנת 1874 הוא נ"כ מדפוס Brière, ועל השער של שנת 1874 נדפסים שלשה מענים, אחד מהם של המחבר סול', שאצלם ניתן להשיג את הספר. חוץ מן השער של 1874 לא מצאתי כלום משנה זו.

בעותק אחר נוסף, (שנכרך עם האונגליון של מרקוס, אבל לאחריו למרות שמתיא בודאי נדפס לפני מרקוס) נמצא מתיא עם שער שתאריכו 1875, והוא יצא לאור ע"י חברת Libraire Sandoz et Fischbacher בדפוס Bitis. לאחריו יש רשימה של שלשה עמודים, של חתומים שרובם מפאריס. הרשימה ארוכה הרבה יותר מזו שבהדפסה הראשונה משנת 1870, מנוונת ביותר, של אנשים מכל חלקי אוכלוסית האינטליגנציה שבצרפת.

36
קול קורא

Kôl Kôré

(VOX CLAMANTIS)

La Bible, le Talmud et l'Évangile

PAR

Le Rabbïn ELIE SOLOWEYCZYK,

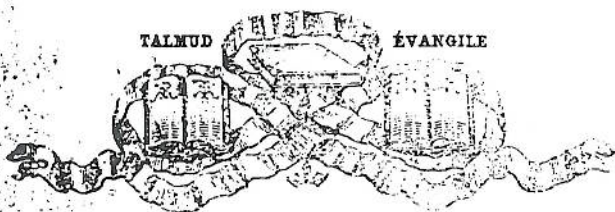
Auteur d'un Commentaire sur le Massoréide

Traduit de l'Hébreu par L. WOGUE, Grand-Rabbïn.

BIBLE

TALMUD

ÉVANGILE

« Paix et salut à ceux qui sont loin
» Comme à ceux qui sont proche ! »
Is., LVII, 19.

PRIX : 10 Francs.

PARIS

AUX BUREAUX DES ARCHIVES ISRAÉLITES, RUE DE BERLIN, 11,
CHEZ M. S. ROSENTHAL, RUE DU CHATEAU-D'EAU, 44,
ET CHEZ L'AUTEUR, RUE BEAUTREILLIS, 15.

1874

(Traduction et reproduction réservées.)

בעותק אחד משנת 1870, נמצאו לאחר הרשימה הקצרה של חתומים שני מכתבי קבלה משנת 1874! אחד מהקבינט של צרפת ואחד משגרירות הרוסית שבפאריס, שנכרכו איכשהוא עם השער של 1870! בעותק של בית המדרש הרבני שבפאריס נדפס המכתב מהקבינט בדפוס Brière, אבל בעותק של מכתב זה המכורך עם ספר מתיא בדפוס יותר מאוחר, אין שם מדפים של המכתב, אבל נראה שהוא Bitis. ממכתב השגרירות הרוסית מצאתי רק טיפוס אחד — וזה של דפוס Bitis.

לאחר רשימת החתומים הארוכה יחסית שבהדפסה השניה, זו של Bitis, יש הודעה שבה מתנצל סול' על עיסוקו באונגליון, ומביע פעם נוספת את דעתו שהוא מקנה להתפייסות בין הדתות. ביתר הספר אין שינויים בעלי חשיבות בין ההוצאות השונות, לא בתוכן ולא בצורת הדפוס, ואפילו לא באיכות הנייר.

אם כן, לאחר עיקר הספר, דהיינו הפתיחה עם תרגום של י"ג עיקרים להרמב"ם, חמשה עשר הפרקים שבהם מנסה סול' לפרש את י"ג העיקרים כדי להתאימם עם פירושו הוא על האונגליון, והקדשה לפטרונו הרוזן Xavier Branicki, בא גוף ספר האונגליון נדפס בתרגומו לצרפתית, ולאחר כל פסוק פירושו של סול', במקום שמצא צורך בזה. בסוף כל העותקים שבדקתי, מצאתי החלקים שנדפסו אצל Brière נדחינו הפתיחה של י"ג העיקרים, גוף ספר מתיא ופירושו של סול' אע"פ שהחלקים העיקריים האלה, הם תמיד מדפוס ראשון [Brière], מכורכים לפעמים עם שערים משנת 1875 ומכתבים בהם כותב דברים שנוגעים להדפסה השניה, זו של Bitis, עם התנצלות על עיסוקו באונגליון ועל מסקנותיו.

וסולי עצמו כותב לפני ההדפסה מחדש: "מכיון שסיימתי את הכרך הראשון הזה, ממנו אני מדפיס היום מחדש את דפיו הראשונים... אם כי העמודים האלה הם הדפסה שניה", אבל כל מה שלאחר זה עד סוף הספר נדפס על גיר מוב ובאותן האותיות של דפים הראשונים שבדפוס Brière, אם כן מובן שלקח את עיקר הספר, דפים שנשארו מהדפוס הראשון [1870?], והוסיף עליהם שער חדש (או שערים חדשים) עם מכתבים והקדשות ורשימה חדשה של חותמים בשביל ההוצאה השניה, זו של שנת 1875.

והנה סולי מסיח לפי תומו וכותב ב"דבר אל הקורא" הנדפס בספר קול קורא על האונגליון של מרקוס [1875], שנדבר עליו להלן:

"בקושי גדול השלמתי... את ההוצאה לאור של הכרך הראשון. מזה שלש שנים (!) בהן אני שוהה בפאריס... ולמרות כל הבעיות הכלכליות עלה בידי לסיים... חלקו הראשון של הערותי וקבלתו של הכרך לאחר הוצאתו לאור הצדיק... את התמדתי..." [ראה צילום בעמ' 82].

ועוד כתב שם:

"הכרך הראשון של "קול קורא" הושלם בסוף 1873 (!) — נסיבות קשות אילצו אותי לפרסם בחפזון את הדפים האחרונים. בהמשך נבצר מהמתרגם הכשרוני... כבוד הרב הראשי Wogue מלעבור שוב על דפים אלה בהן נשתרבו מספר שגיאות וחסרות הערות חשובות [ראה צילום בעמ' 84]. עיין ב"קול קורא" מתיא, בהערה לעמ' 147, ושם בהערה לעמ' 161].

מאידך, מספר דפים שנאבדו במהלך ההדפסה, דבר שהביא לאי-שלמות במספר עותקים, גרם לצורך הדפסתו

R 1810

קול קורא

Kôl Kôrê
(VOX CLAMANTIS)

La Bible, le Talmud et l'Évangile

PAR

Le Rabbin ELIE SOLOWEYCZYK

Auteur d'un Commentaire sur Maimonide

Traduit de l'Hébreu par L. WOGUÉ, Grand Rabbin

BIBLE

TALMUD

ÉVANGILE

« Paix et salut à ceux qui sont loins

« Comme à ceux qui sont proche ! »

Is., LVI, 19

ÉVANGILE DE MATHIEU

Prix 10 francs.

5783

PARIS

LIBRAIRIE SANDOZ ET FISCHBACHER
33, RUE DE SEINE, 33

1875

(Traduction et reproduction réservées.)

UN MOT AU LECTEUR

Avant de poursuivre ce travail, j'éprouve le besoin de rendre grâce à la bonté divine, qui m'a soutenu jusqu'ici, et qui a inspiré à des hommes généreux la pensée de m'aider dans l'accomplissement de ma tâche.

C'est avec une peine inouïe que j'ai pu mener à bonne fin la publication du premier volume. Depuis trois ans que je suis à Paris, sans cesse aux prises avec la misère, sans cesse inquiet du lendemain et parfois du jour même, ayant à peine un vêtement pour me couvrir, un morceau de pain pour calmer ma faim, un abri pour reposer ma tête, j'ai lutté et j'ai triomphé; en dépit de toutes les difficultés matérielles, j'ai pu terminer, avec l'aide d'un public sympathique, la première partie de mon commentaire, et l'accueil fait au volume une fois publié a récompensé ma persévérance. Comme le serviteur d'Abraham, j'ai vu que « Dieu m'avait conduit dans la bonne voie », et j'ai résolu d'y marcher jusqu'au bout. Mais comment y parvenir, sous le double fardeau de l'âge et de la misère? Car ce n'est pas le maigre produit de quelques centaines d'exemplaires, produit bien diminué par les frais d'impression et autres, qui pouvait me procurer

société qui prit à tâche de me mettre dorénavant au-dessus du besoin, afin que je pusse vaquer, sans des soucis trop cuisants, à la sainte tâche que j'ai assumée, et que leurs libéralités, s'ajoutant au produit de mon livre, me permissent et de vivre et de nourrir ma famille. C'est un besoin pour mon cœur, comme un devoir pour ma conscience, de proclamer les noms de ces généreux protecteurs de ma vieillesse, dussé-je faire violence à leur modestie. Ce sont MM. :

Raphaël BISCHOFFSHEIM, comte Xavier de BRANICKI, comte de CAMONDO, Jules DAVID, ETTINGHAUSEN, Jérôme FRANCK, Joseph HALPHEN, Salomon HALPHEN, HECKLER, Henri HIRSCH, James LEVERSON, Georges LEVERSON, Dr Edouard MEYER, Adolphe MEYER, LÉON PECZENICK, REITLINGER (rue Lafayette), REITLINGER (rue Pourtalès), Maurice SCHLESINGER, Henri de SCHWABACHER, Léopold TAUB.

Que Dieu rende à ces éminents philanthropes tout le bien qu'ils font au vieillard ! Puissent-ils recevoir, comme ils les méritent, ses plus précieuses bénédictions ! Puissent s'accomplir, sur eux et leurs enfants, les paroles du prophète (1) :

« Vous qui rompez votre pain à l'affamé, qui donnez un abri à l'indigent, des vêtements à qui n'en a pas, qui ne vous dérobez point à la souffrance de votre frère, — votre lumière se lèvera comme l'aube, et votre salut sera prompt à éclore ; votre vertu marchera devant vous, et le Seigneur vous accueillera

---

(1) Isaïe, LVIII, 7 et suiv.

— VIII —

dans sa gloire. Quand vous l'invoquerez, il vous exaucera; vous le prierez, et il dira : Me voici!... Sans cesse l'Éternel veillera sur vous, il fortifiera vos membres, il rassasiera votre âme de ses délices; et vous serez comme un jardin fertile, comme une source dont les eaux ne tarissent jamais... »

Tels sont aussi, ô mon Dieu, les vœux de ton serviteur, et telle est la prière qu'il t'adresse, du plus profond de son cœur, en faveur de tes élus!

E. S.

N. B. — Le premier volume du *Kol Kôré* a été achevé à la fin de 1873. Des circonstances pénibles me forcèrent de publier à la hâte les dernières feuilles; par suite, mon habile et obligeant traducteur, M. le grand rabbin Wogue, n'a pu revoir cette fin, où plusieurs fautes se sont glissées et où manquent des notes importantes. D'autre part, un certain nombre de feuilles s'étant égarées dans le cours de l'impression, ce qui a décomplété pareil nombre d'exemplaires, il sera nécessaire de réimprimer une partie du premier volume. Cette réimpression, qui se fera le plus tôt possible, sera accompagnée, 1° d'un index alphabétique; 2° d'un errata, où les fautes et omissions dont il s'agit seront indiquées avec soin. Je demande un peu de patience à mes bienveillants lecteurs.

AVANT-PROPOS

Dans la préface du premier volume, j'ai avancé, et j'ai promis de le démontrer, que le Nouveau Testament, nonobstant le préjugé contraire, n'est nullement en désaccord ni avec l'Ancien ni même avec le Talmud. Cet engagement que j'avais pris, j'ai pu déjà, grâce à Dieu, l'exécuter à l'égard du premier Évangile; j'en poursuis aujourd'hui l'accomplissement à l'égard du second.

Toutefois, quelques mots sont d'abord nécessaires.

Beaucoup de personnes et des plus haut placées, soit par l'intelligence, soit par la fortune ou le rang social, ont applaudi à ma tentative, les unes parce qu'elles partageaient d'avance mes idées ou les ont adoptées après m'avoir lu, les autres, parce qu'à défaut de conviction elles rendaient du moins hommage à la sainteté de mon but, à la haute importance du résultat que je poursuis. Les unes et les autres m'ont engagé à persévérer, et leurs encouragements n'ont pas peu contribué à me soutenir dans mes efforts.

Mais hélas! ici comme en toute question, il faut compter avec les opinions extrêmes; et d'ailleurs, à vouloir réconcilier deux adversaires, on ris que souvent

U. 2412

62. P

48.44

קוֹל קוֹרֵא

Kol Kôré
(VOX CLAMANTIS)

—o—o—o—
La Bible, le Talmud et l'Évangile

PAR

Le Rabbin ELIE SOLOWEYCZYK

Auteur d'un Commentaire sur Maimonide

Traduit de l'Hébreu par L. WOGUE, Grand Rabbin

BIBLE

TALMUD

ÉVANGILE

• l'aix et salut à ceux qui sont loin
• Comme à ceux qui sont proches
Is., LVII, 19.

ÉVANGILE DE MARC

PARIS

LIBRAIRIE SANDOZ ET FISCHBACHER
33, RUE DE SEINE, 33

1875

(Traduction et reproduction réservées.)

מחדש של חלק מהכרך הראשון. הדפסה זו, שתיעשה בהקדם האפשרי, תלווה (א) במפתח לפי א' ב', (ב) שגיאות והחסר תצוינו בקפידה. אני מבקש מעט סבלנות מקוראי המיטיבים".

ואני הכותב שואל: הראיתם מימיכם דברים מבולבלים כאלה? אין ספק שסולי הרפים מחדש פעם, ואולי פעמים, חלקים מספרו על מתיא, אבל באיזה תאריכים ואיזה חלקים של ספרו — אי אפשר לברר. מפתח הענינים ולוח הטעויות לספר מתיא שהבטיח לא הגיעו לירינן, ומסתמא לעולם לא הדפיסם.

"קול קורא" על האונגליון למרקום

הספר "קול קורא" על האונגליון של מרקום יצא לאור בשנת 1875 (באותה השנה של ההוצאה לאור השניה של מתיא), על ידי Libraire Sandoz et Fischbacher ונדפס בדפוסו של Bitis בפאריס. תורגם על ידי אותו המתרגם שתירגם את הספר על מתיא — הרב וואג. תיכף לאחר השער, ישנה הקדשה למר מורים שלוינגר, ו"דבר אל הקורא", שחלקים ממנו כבר העתקתי למעלה. נמצאת גם רשימה של כעשרים איש מחשובי פאריס שבאו לעזרתו של סולי בימי מצוקתו, וביניהם גם Xavier ברניצקי. בסוף הספר יש לוח טעויות הדפוס שבספר מרקום ומפתח אלפא-ביתי לעניני הספר. לכל הפחות בספר מרקום שנדפס רק פעם אחת, אין קשיים ביבליוגרפיים.

התרגום לגרמנית של ספר "קול קורא" על מתיא

בשער התרגום לגרמנית של ספר מתיא כתוב שתורגם מצרפתית לגרמנית ע"י פרופ. מוריץ גרינוואלד, ספרן של החברה הפילולוגית בפאריס. יצא לאור ונדפס ע"י F. A. Brockhaus בלייפציג בשנת 1877. ובעותק שבהספריה הלאומית יש תותם של מחיל [Reichsinstitut für Geschichte des Neuen Deutschlands]. בהקדשה [בגרמנית] לפטרונו של סול, Xavier ברניצקי, ואח"כ התנצלות מסולי על ההוצאה לאור מחדש, עכשיו בתרגומה מצרפתית לגרמנית, פתח דבר, מאמרו של סול, על י"ג העיקרים ונוף ספר מתיא עם פירושו.

ספר "קול קורא" על מתיא מתורגם לפולנית

חוץ משם הספר שנדפס בעברית יתר השער וכל הספר כולו כתוב בפולנית. התרגום של הספר [מצרפתית לפולנית] נעשה בהדרכתו של קסורי [Xavier] קורצנ בראניצקי. נדפס בפאריס ברפוס הפולני של Adolf Reiff, בשנת 1879 [ראה צילום בעמ' 191].

יש הקדשה מבראניצקי לבן אחותו, הבישוף הרוזן וולאדיסיר צ'אצקי, שהיה הצנזור בוטיקן של ספרים פילוסופיים ותיאולוגיים

T 1707

DIE BIBEL, DER TALMUD, UND DAS EVANGELIUM

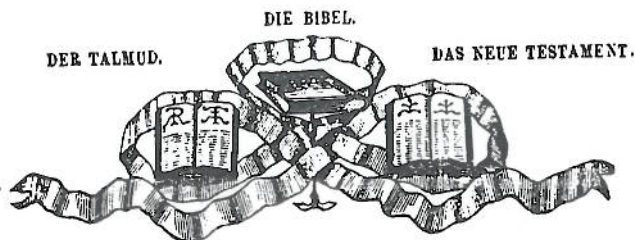
VON

RABBINER ELIAS SOLOWEYCZYK,
VERFASSEN EINES COMMENTARES ÜBER MAIMONIDES.

AUS DEM FRANZÖSISCHEN INS DEUTSCHE ÜBERTRAGEN

VON

PROF. MORITZ GRÜNWALD,
BIBLIOTHÉCAIRE DE LA SOCIÉTÉ PHILOLOGIQUE À PARIS ETC. ETC.

FRIEDEN UND HEIL ALLEN DENEN, DIE NAHE UND DIE FERN SIND.

Jes., LVII, 19.

LEIPZIG,
IN COMMISSION BEI F. A. BROCKHAUS.

—
1877.

7863

Reichsinstitut für Geschichte
des neuen Deutschlands

Bei Gelegenheit des Wiederabdruckes.

Als ich den ersten Band meiner französischen Ausgabe vollendet hatte, schickte ich meinen Brüdern dieses Kind meines Gedankens und sagte ihm: Gehe, trage in die Synagoge und in die Kirche den Ertrag meiner Meditationen. Und wenn meine Mitbrüder, Juden oder Christen, Dich fragen sollten: „Wer bist Du und was willst Du“, so sage ihnen: ich bin das Werk eines bescheidenen Forschers, eines armen, unbekannten Greises; ein Werk, mühselig abgefasst, langsam errichtet, das Euch neue Wahrheiten bringt, und welches mit Gottes Hilfe und mit Eurer Zustimmung nach und nach fortgesetzt und zu Ende geführt werden wird. Und nachdem mein Buch die Runde gemacht hatte, sagte es mir: Ich habe Deine Brüder besucht, und wenn auch einige mir ein freundliches Gesicht gezeigt haben, haben mich dennoch viele mit spöttischer Ungläubigkeit aufgenommen, wenn nicht gar mit kalter Gleichgültigkeit; und sowohl Juden als Christen, jeder nach seiner Art, haben mich verschrien und kritisirt, sowohl Deine Ideen, als Dein Ziel; sowohl das Ganze, als das Einzelne. Kurz, Du hast nicht den Zweck, den Du geträumt, erreicht. —

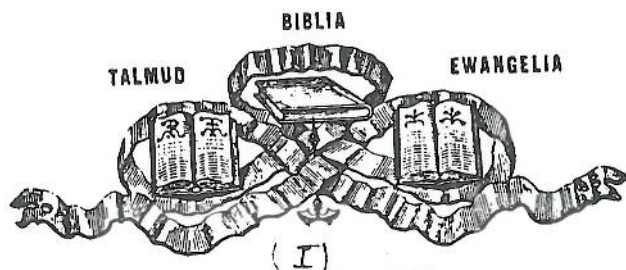
קול קורא

Kól Kóré
(VOX CLAMANTIS)

BIBLIA, TALMUD I EWANGELIA

PRZEZ
Rabina ELIASZA SOŁOWEYCZYKA

« Pokój dalekiemu i bliskiemu. »
« Iz. LVII, 19. »

EWANGELIA ŚWIETEGO MATEUSZA

Przekład dokonany pod kierunkiem
Zawerego KORCZAK BRANICKIEGO

PARYŻ
W DRUKARNI POLSKIEJ ADOLFA REIFFA
9, PLACE DU COLLÈGE DE FRANCE 9

1879

בשפות הסלבויות. במבוא ארוך של בראניצקי הוא כותב, שנראה שמטעמי בריאות, עזב הצעיר צ'אצקי את פולין והתישב ברומא ונר אצל דודתו ממשפחת בראניצקי. לאחר כמה התרחשויות נעשה כומר, ונתעלה למדרגת בישוף וצנזור בוויטקן. מפני זה בראניצקי שולח לבן אחותו עותק מן התרגום לפולנית של ספר "קול קורא", ומתאר את מחברו של "קול קורא", שהוא יהודי בשם סולובייצקי, המלמד גם את התלמוד וגם (להבדיל) את האונגליון כפי אמונתו. בראניצקי אינו מקבל שום אחריות עבור מחשבותיו של המחבר, אבל מכיון שהוא (בראניצקי) נוצרי המאמין ביחודו של האלקים הוא רואה בעין יפה התאחדות כל המאמינים באל אחד. זה יעזור לנצח את אלה המאמינים באלים שונים לכל מיניהם. היהודים הם נונעים ביותר בענין זה מכיון שהם מוכשרים, ורובם נרים בפולניא. בראניצקי מבקש מבן אחותו הקפדני שפעם היה מוכן לשרתו, שלא לרונו לכף חובה.

לאחר זה בא המבוא של סולי על י"ג העיקרים, וספר מתיא עם פירושו של סולי, ולוח מעויות הרפוס.

הספר "קול קורא" במקורו בעברית

רק לאחר הרפסת כל התרגומים של ספר קול קורא, שבמקורו בודאי נכתב בעברית, יצא לאור הספר בשפת המקור. דבר זה עצמו הוא מוזר מאד, אבל נראה שסולי הבין היטב

H 3232 D

קול קורא

או

התלמוד והברית החדשה

—
ספר מהיא
—

עם פירוש מספיק להראות לכל שהברית החדשה לא בא כי אם
להשריש בכל העולם כולו אחדות הכורא יתברך שמו גם
לחוק תורת משה

כאזו אליהו צבי הלוי סאלאווייציק

שלום שלום לרחק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו
[ישעיה נז יט]

פאריס

לפר"ט אין אליהו בא כי אם לעשות שלום בעולם

Imprimerie Polyglotte de Charles Blot

7, RUE BLEUE, 7

שמגמת הספר מכוונת יותר לנוצרים ולנצרות משתכוון לאחיו היהודים. מפני זה אנחנו חוזרים אחורנית לראשית יצירת הספר שקדמה כל כך הרבה להדפסתו. בירור ענין זה נמצא בהקדשה סול' את ספרו לידידו ופפרונו הרזון בראניצקי, הנמצאת בעותק הדפוס הראשון והמקורי בעברית של "קול קורא". ההקדשה נמצאת בין הקדמות של סול' לייג עיקרים לבין פירושו על מתיא. וכך כותב סול':

"זה זמן רב שהוצאתי לאור את ספר האונגליון של מתיא ושל מרקוס עם פירושי, שמטיתי להביא לידי קירוב לבבות בין הנצרות והיהדות, ולהניע להיעלמות השנאה הנמצאת זה כמה מאות בשנים בין נוצרים ליהודים, על יד הפצת הפירושים העתיקים. ב"ה שעבודתי הוערכה כראוי בין ראשי המדענים של שתי הדתות, וביתר שאת על ידי המלומד הנדול Xavier בראניצקי, שעליו עשתה רושם גדול, עד כדי כך שהואיל בטובו להוציא לאור על חשבוננו, את עבודתי בלשון הפולנית, וגם הוא מוציאה לאור עכשיו בלשון עברית כדי להביא להכרת היהודים שעד כה אינם מכירים את יפיה של הברית החדשה".

ועל השער נדפס:

"קול קורא/ או התלמוד והברית החדשה/ ספר מתיא/ עם פירוש מספיק להראות לכל שהברית החדשה לא בא כי אם להשריש בכל העולם כולו אחדות הבורא יתברך שמו גם לחזק תורת משה/ מאת אליהו צבי הלוי סאלאוויצקי/ שלום שלום לרחק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו/ (ישעיה נז, יט) פאריס/ לפר"ט אין אליהו בא כי אם לעשות שלום בעולם. בדפוס Charles Blot".

בפתיחה הוא מתנצל עוד הפעם, בייחוד לפני אחיו היהודים, שלאחר הוצאות לאור של תרגומי הספר הוא מברר שעבודתו באה להראות שהנצרות לא הובנה כראוי, מפני שלא פירשו את האונגליון לאמיתו. גם רוצה להביא ראיה שאין בנצרות סתירה לתורה"ק, מדברי הנאון ריעב"ץ בביאורו לסדר עולם רבה. לאחר זה חיבר הקדמה ארוכה לפרש את י"ג העיקרים של הרמב"ם באופן שלא יתנגדו ולא יסתרו את לימודי האונגליון כפי הבנתו הוא. ויתר הספר הוא האונגליון של מתיא עם פירושו של סול, שניהם בעברית.

בין שני חלקי הספר, דהיינו בין ההקדמה שלו ובין האונגליון עם פירושו, נמצאת הקדשת סול' אל מיטיבו בראניצקי, כמו שהבאתי כבר למעלה בנוגע לסדר הדברים.

אם כן א"א שהדפסת ה"קול קורא" במקורו בעברית מוקדמת לשנת 1879, שנת הדפסת התרגום לפולנית, ומצד שני א"א שהדפסתה תהיה מאוחרת מחודש דצמבר של 1880 מפני שאז כבר נמצא סול' מתגורר בפרנקפורט ענ"מ שבגרמניה, כמו שנראה.

בחלק ד' של Miscellanies of the Jewish Historical Society of England, London, 1942, במאמרו של ס. לוי על "חוקרים אנגליים של הרמב"ם" עמ' 82, נאמר, שבעותקו של שטיינשניידר של הספר "קול קורא" נמצא דף מודפס המכיל המלצה עבור "רב עוזר אליהו סולובייצקי", מדצמבר שנת 1880, נחתם על ידי הרב שמשון רפאל הירש וד"ר נחום בריל. והנה חלק גדול של סיפריית שטיינשניידר הגיע לסמינר ע"ש שכטר בניו יורק, אבל רובה של סיפריה זו עלה באש לפני כמה שנים, וכנראה שאז נעלם גם

העותק הזה. נאמנת עלינו עדותו של כותב המאמר, ס. לוי שאמנם היה בנמצא. ועוד שהניד לי פרופ. י. דינסטאנ שלפני השריפה גם הוא ראה את הספר עם דף ההמלצה. לא כ"כ פשוט להבין את חתימותיהם של הרב הירש הרב החרדי, וד"ר בריל המטיף של הריפורמיים, ביחד. סבורני שכל אחד היה חתום בנפרד על המלצה, ואח"כ נדפסה ההמלצה כאילו שניהם חתמו ביחד. עוד לא ידוע לי מה לחץ על סול, שהיו לו ידידים טובים בפאריס, וסביבה שכבר הכירה אותו היטב, לנדוד לפרנקפורט, מקום שאך יחידים הכירו אותו על ידי חיבוריו. תיקו. תאריך פטירתו של סול ומקום קבורתו אינם ידועים לי.

נשארו כמה בעיות שלא מצאתי להן פתרון בנוגע לספר במקורו העברי, וגם בנוגע לתרגומיו השונים. באיזה תרגום עברי של האונגליון השתמש סול, אשר עליו כתב את פירושו? אינו מתקבל על הדעת שסול הבין והשתמש ותירגם בעצמו מהמקור הקדמון ביותר הנמצא בידיו, דהיינו מן המקור היווני, וסול, בעצמו כותב שהאונגליון נכתב לכתחילה בעברית או בארמית אבל כבר נאבד, והמקור הראשון שנשאר הוא ביוונית.

פרופ. אהרן מירסקי המציא לי בטובו רשימה ארוכה של תרגומי האונגליון לעברית שקדמו לעבודתו של סול. לא בדקתי באיזה מהם או באיזו מידה השתמש בהם סול, אם השתמש בהם בכלל. יש לשאול שאלות אלו גם ביחס לתרגומים לצרפתית, גרמנית ופולנית של האונגליון במהדורות השונות שיצאו לאור.

עוד לא ברור מה חלקו של סול בתרגומים השונים של פירושו על האונגליון. זוהי נ"כ בעיה בנוגע לתרגומים השונים של חלקי יד החזקה שהוציא לאור. לי נראה שבחוסר יושר כתב סול

שרק הוא הבין את האונגליון לאמיתו, ושקודמיו לא הבינו ולא פירשו אותו אל נכון. חושבני שסול' בפירושו מעקם מה שכתוב בו, ומגלה פנים באונגליון שלא עפ"י דעתם של כותביו. כשמיניע לסתירות גלויות ומפורשות בין האונגליון (ולהבדיל) ובין תוה"ק דבריו מעורפלים בכוונה ומנמנם בלשונו, ומעלה חרסים בעטו.

כבר כתבתי למעלה שבראניצקי טען שאינו מהמאמינים בשילוש. אף על פי כן בולט ביותר, מה ששובא בכל מהדורותיו של "קול קורא", כששאל סול' את בראניצקי אודות אמונת הנוצרים בשילוש, שהיא סתירה גלויה לעיקרי תוה"ק, השיב לו בראניצקי בלשון שמשתמעת לתרי אנפין: אל תרמו שאנחנו מחזיקים את השילוש לאלוה וכי השלשה הם אחד והאחד הוא שלשה, חלילה. רק זה השלשה שאנו חושבים, אני מבין שאין אדם יכול להשיג עצמותו ית"ש. ועל זה ענה סול': "קרייתי עליו הפסוק שאמר שלמה בחכמתו, שפתים ישק משיב דברים נכוחים" נפרק (י"ג) [י"ד] של ההקדמה, עמ' 58 בדפוס ראשון של "קול קורא" בעברית]. והנה מה שבראניצקי אומר בחוסר בהירות, מובן, שהלא הוא רצה לתרץ מה שלא ניתן לתרץ, אבל מה שענה לו סול' על דברי בראניצקי "שפתים ישק משיב דברים נכוחים", זוהי מחמאה של חנופה וחסרת יושר. בכמה מקומות, כמו אלה ששייכים למשיחיות, רואים בעליל את דרכי סול' העקומות, והתעלמותו מן הסתירות שאין כל אפשרות לישבן על פי השכל הישר. אם כן, נאמר לגבי סול': מסית ומדיח אין כאן, אבל גם אמת ויושר אינמלקטואלי אינם כאן. [ראה צילום בעמ' 113].

מסקנתי היא שמצד אחד היה סול' תלמיד חכם מסוים ובודאי התנהג כיהודי מדקדק במצוות, אבל מצד שני החניף לנוצרים ולנצרות במשטוש המובן האמיתי של ספר דתם. עוד לא מובן לי

A PROPOS DE CETTE RÉIMPRESSION

Lorsque j'eus terminé ce premier volume dont je réimprime aujourd'hui les premières feuilles, j'envoyai à mes frères cet enfant de ma pensée en lui disant : Va, mon livre, va porter à la Synagogue et à l'Eglise le tribut de mes méditations ! Et quand mes frères, juifs ou chrétiens, te demanderont : Qui es-tu et que nous veux-tu ? tu leur diras : Je suis l'œuvre d'un humble chercheur, d'un pauvre vieillard obscur et ignoré ; œuvre laborieusement conçue, lentement édifiée, qui vous apporte des vérités nouvelles, et qui, avec l'aide de Dieu et de vos suffrages, sera successivement continuée et complétée.

— Et mon livre, ayant circulé, est revenu auprès de moi et m'a dit : J'ai visité tes frères, et si quelques-uns m'ont fait bon visage, beaucoup m'ont accueilli avec une incrédulité railleuse, sinon avec une froide indifférence ; et juifs comme chrétiens, chacun à sa manière et à son point de vue, ont critiqué et dérecié, qui tes idées, qui ton but, qui l'ensemble de ton ouvrage, qui ses détails. Bref, tu n'as pas atteint, tant s'en faut, le noble et charitable résultat que tu avais rêvé. . . .

Là-dessus je voulais d'abord entreprendre de justifier mon travail, de faire ressortir, par un plaidoyer

LISTE DES SOUSCRIPTEURS

MM.	Exempl.	MM.	Exempl.
Alliance Israélite	1	Cerf Schmer	1
Astruc, gr. rabbin de Bel-		Chev, Albert.	1
gique	1	Choński	1
Albert	1	Créhange	1
Allégri	1	Consistoire Israélite de	
Anspach	1	Paris	5
Auerbach	1	Coster Martin	1
Bargès, L'abbé, professeur	1	Crémieux, député	1
Beer Adolphe, ministre		Czartoryski, prince de	20
officiant	1	Czapska Mme la comt.	1
Bernstein Martin	1	David Jules	1
Bibliothèque de Genève	1	Dennery.	2
Binenstocken	1	Delaroche	1
Bischoffsheim Raphaël	1	Derenbourg, memb. de	
Bloch	1	l'Institut	1
Bloch	1	Derenbourg, H, libraire.	1
Bloczewski	2	Deutsch	1
Blum, Louis, rabbin	1	Dreyfuss Isidore	1
Blum L. libraire	6	Dzialynski, J. comte de	20
Braniccki Xav. comte de	20	Efros	1
Braniccki Const. Ct° de	10	d'Eichthal G.	1
Braniccki Alex., comte de	1	Erlanger, memb. du	
Brodski, L.	1	Consistoire	3
Burnet, pasteur	1	Eskelès B.	1
Cahen, Isid. rédacteur des		Ettinghausen	1
<i>Archives Israélites</i>	2	Fallek	1
Camondo, comte de	1	Federmann, J. présid. de	
Cohn Albert	10	la Société. des Etudes	
Casalis, pasteur	1	talmudiques	1
Cattani A. M.	1	Fould	1

LISTE DES SOUSCRIPTEURS

MM.	Exempl.	MM.	Exempl.
Franck Ad. Membre de l'Institut	1	Kalischer, docteur	
Galenzowski Dr.	2	N. N.	5
Ginsbourg J.	1	Lange Henri	1
Ginsbourg H. Baron	5	Lazard, rabbin	1
Ginsbourg A.	1	Lazard A. frères,	1
Goudchaux Charles	1	Lazar M.	1
Glass	1	Lefy, Doct. rév. Brighton	1
Grochowski	1	Le Verdier, chef au	
Gary, pasteur	1	Content. de la Compa-	
Gutman, W.	1	gnie le Soleil.	1
Goldschmidt	1	Leverson James	1
Goldschmidt	1	Leverson Georges	1
Gribinski	1	Levy, rabbin de Lunéville	1
Grzymala Olesnicki C ^{te}	1	Levy-Bing, banquier	1
Handvogel Dr.	1	Leven frères	5
Halphen Joseph	1	Leven N.	1
Halphen Salomon	1	Lipschitz, professeur de lan-	
Hecht Etienne	1	gues, boulev. Magenta	1
Heckler	1	Longpérier A. (membre	
Heim.	1	de l'Institut)	1
Heine	1	Levy Nephtalie	1
Hirsch, la baronne	1	Lutz Edouard	1
Hirsch Henri	1	Mapou	1
Hochstadter, H.	1	Mayer, rabbin	1
Hollænderski	1	Max, Doct. rév. de	
Isidor, grand rabbin de France.	5	Londres.	1
Javal Léopold, M ^{me} .	1	Merzbach B.	1
Kann Max	1	Metropolicki B.	1
Karkoff Albert	1	Meyer Edouard, Dr.	1
Koch S.	1	Meyer Adolphe	1
Koselewski	1	Meizel L.	1
Kowalski	1	Michkiewicz Lad. libraire	5
Krasinski, K. comte de	1	Mühlfeld	1
Kronenberg, la baronne von	1	Mniszech André, comte	1
Kwiatkowski	2	Mniszech, comte	1
		Mortara Mano, rabbin de	
		Mantoue	1
		Monod. pasteur	1

LISTE DES SOUSCRIPTEURS

MM.	Exempl.	MM.	Exempl.
Nathan	1	Schlenker	2
Neumark, J.	1	Schwab	1
Neumark, M.	1	Schwabacher H. de	2
Nissim Léon	1	Schulz, professeur	1
Ochs R.	1	Springer	1
Offenbacher	1	Stern, frères	1
Oppenheim	1	Stryjenski Alexandre	1
Orloff, prince	1	Tamo.	1
Ostrorog W., comte d'	1	Taub Léopold	1
Otterbourg, Dr.	1	Thiers, député.	1
Oulman Emile	1	Trenel, directeur du Sé-	
Oulry	1	minaire israélite	1
Pam J. et Cie	1	Tonszewski	1
Peczenik L.	2	Trèves Ed.	1
Poniatowski, prince	1	Valabrègue, J. Fortuné	
Reitlinger, rue la Fayette	1	à Carpentras	1
Reitlinger, rue Pourtalès	1	Waldenberg Ch.	1
Rahoza Nicolas	1	Weill Alexandre	1
Robertsohn, Doct. rév.		Weisskopf, M. rabbin	1
à Edimbourg.	1	Wilkinson, pasteur	1
Rodrigues Hippolyte	2	Wolowski, député	1
Rosenthal, rabbin	1	Wogue, L. profes. au Sé-	
Rothschild, joaillier	1	minaire israélite	1
Rothschild G., baron de	1	Worms	1
Ruprecht	2	Zaleski Julius	1
Rusteyko	2	Zaleski Bronislas	1
Sachs S.	1	Zaleski J. Bohdan	1
Sedillot, secrét. du Col-		Zay E.	1
lège de France	1	Zadok Kahn. gr. rabbin	
Shaftesbury lord.	1	de Paris.	5
Schatz, Dr	1	Zamoyski Ch., comte de	1
Scheftel G.	1	Zamoyski, L., comte de	2
Scheyer	1	Zamoyska, comtesse de	1
Schlesinger Maurice	6	Zdanowicz Alexandre	1
Schnapper	1		
Schuhl, rabbin à Saint-			
Etienne	1		

[13]

פתיחה

כאשר הוצאתי לאור ספרי קול קורא, או לא
 ביבעל, לע חלמוד, לע עוואנועל בפעם הראשון,
 שלחתי אותו ההוצה לראוה מה יקרה לו, וצויתיו
 לאמר, כי יפגשך אחי העברים או הכריסטען,
 ושאלך, למי אתה, ואנה הלך. כה האמר להם, אנכי
 מעשי ידי איש שכל אנשים, אשר טפח ורבה אותי
 בועה אפן, וישלחני אדני למצא חן בעיניכם. והנה גם
 הוא אחרי בחלקים הבאים, להוסיף בהם דברים רבים
 ונכבדים כהנה וכנהנה. וישב ספרי אלי ויאמר, באתי
 אל אחיך העברים, כן לאחיך הכריסטען, והם הולכים
 לנגדך והרבה דברים עמם. להיות נקיים מה' ומישראל
 כן מאחי הכריסטען, מן הראוי היה להחנצל מה ראיה
 על ככה להוציא לאור ספרי זה, אבל סעפי ושיבוני, מה
 יסכן לך, הלא ידעת כי אהינו בני ישראל והכריסטען,
 קרושים המה, מהם שרוצים להבין, ואין להם דעה,
 לאנשים כאלה למה השחיה דבריך הנעימים, כבר
 הקדימך החכם מכל אדם [משלי] באוני בסיל אל
 הדבר, ויש מהם שהנני ה' בדעת, אבל אינם דוברים

להבין, לאנשים כאלה דבריק אך למחזורי ולהמבינים
בעם הרוצים לשחות בצנא אח דבריק, דבר שפחיק
אך למותר, על בן חדלתי. אך להסיר מעלי עקשות פה
ולוות שפחים אעתיק קצת דברי הגאון המפורסם מוה'
יעקב עמרין זצ"ל, ויהיו דבריו די בהם לכתום פי
הבוערים כעם. בספר סדר עולם רבה הנדפס
בהאמבורג שנת מחנ"ה טוב"ה עם באורי הגאון הנ"ל,
כאשר קם נגר מטה רשע הם כת ש"ץ שעשה עצמו
מושיח והעז רבים מאחינו בני ישראל אחרו, וזר הובן
דבריו; זה כשלשים שנה שפשהה המספחה המינרת
של כת הארורה הדבוקה בשיקוף ש"ץ שהם קשים
לעולם יותר מדור המבול, וחלילה לאחינו הנוצרים
להתערב עמם שאחינו הנוצרים הוסיפו עליהם
גדרים להרחיק אף מן המותר לישראל, אף מה שאינה
ערוה מן התורה ומשכועת אמת, ומאבן גול המה
נוהדים. ולהם כמה מדות חמורות ומוסרים ישרים
ונקמה, ואפילו לעשות רע לשונאם חסידיהם נשמרים.
[14] אשרם ואשרינו אם נוהגים אחנו כפי דתם, וכמנהג
מלכיהם ושריהם החסידים. מרגלא בפומי ולא כמנהיף
חלילה, כי ח"ל אנוכי משלומי אמונה ישראל ונודעת
כשארית ישראל לא ידברו כזב, ולא ימצא בפייהם
לשון חרמית. שישוע הנוצרי עשה טובה כפולה
בעולם. מצד אחד חיוק חורח משה בכל עוז [כונתו]

— 3 —

מה שכתוב מהיא] ואין אחד מחכמינו שדבר יוהר בפה
כלא בחיוב קיום נצחי להודרה, ומצד אחד היטב
לאומות העולם הרבה. אם לא יוויפו כונתו הרצויו.
עב"ל בקצרה. /

על כן אודה את ה' אשר הנחני בדרך אמת לבוין
ולמלאות את דברו בבאורי זה ולהראות לכל אמתת
כונת הבי"ח. וכל מבארי הראשונים שגו ברואה. מי
יהן ויבוא אלוה שאלתי לבצע מעשי אשר החילותי
ואז עין בעין יראו שהבי"ח הולך אחווי יד עם ההלמוד,
ואחינו בני ישראל ואחינו הכריסטען יתנו יד זה לזה
לעבור את ה' אחד ואז יקיים בנו מקרא שכתוב ביום
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. /

הערה

יען כי עיקר השנאה מאחינו הכריסטען שהם
דורשים דם משיחם מאתנו באמרם כי אבותינו שלחו
ידם במשיחם [כראיחא בסנהדרין]. גם בלכם על
החלמוד על שדברו סרה על מרים והם חושבים שהיא
מרים אם משיחם. אבקש מן הקורא שיעין במהיא
קאפיטל ב' וחמנא מרגוע לנפשך. שהנסקל חי קודם
משיחם ערך 200 שנים, ומרים היחה אחר משיח סעדר
130 שנים.

כאשר מוכח משמותם. ובלשון עברי יש שמוה משהפרי
 ושמוה מושאלים, כמו המלה ראה שהוא המורה על
 ראיה ענים, אבל הוא משותף ג"כ על השכל כמו ראיה
 בלבי, וכן נצב שהוראתו על עמידה כמו והחצב אהורו
 מרחוק, אבל הוא מורה ג"כ על המעמיד ומקים איה
 דבר כמו לעולם ה' דברך נצב בשמים, פי שרברו
 שאמר יהי רקיע הוא המעמיד ומקים את השמים / על
 כן לא נוכל לילך אחר הלשון כ"א אחר העינין, והראי
 שאף על הורה משה אימר ההלמוד הולין ז: על פסוק
 ערים גדולות ובצורה בשמים דברה הורה לשון הוא,
 ופרשו אחר העינין, והגמרא עצמה אומרת על חכמי
 ההלמוד נזמא נהנו, ורבו מלמנות המקומות שרבריהם
 הם מלשון נזמא ע"כ גם אני אלך בעקבותיהם ואפרש
 דברי הכרית חדשה אחר העינין, אבל גם מהלשון לא
 אניח את ידי לשמרו שיהא נוטה אחר העינין. ויהי נועם
 ה' עלי לכונן מעשה ידי, ואלו יה"ש אשא נפשי שורני
 הדרך אלך בה למצוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם
 ויכנסו דברי היוצאים מקורות לבי בלב הקוראים להבין
 לבבם ולהטות שכם אחד לעבוד את ה' אחד, אמן /

DÉDIÉ A SON EXCELLENCE
LE COMTE XAVIER BRANICKI

J'ai déjà publié, il y a longtemps, *Saint-Mathieu* et *Saint-Marc* avec mes commentaires dans le but d'opérer un rapprochement entre le Christianisme et le Judaïsme, et de faire disparaître la haine qui existe depuis des siècles entre les Chrétiens et les Israélites, par suite d'anciens commentaires diffus.

Dieu soit loué, mon ouvrage a été apprécié par les sommités scientifiques des deux confessions, et bien plus le grand savant, le noble Comte XAVIER BRANICKI, sur lequel il a fait une grande impression, a daigné faire publier, à ses propres frais, mon ouvrage en langue polonaise, et le fait en outre, publier maintenant en langue hébraïque pour faire connaître aux Israélites ignorants les beautés du Nouveau Testament.

Or, le noble Comte daignant me continuer sa bienveillance et son appui, c'est pour ma conscience un devoir et pour mon cœur une joie de placer aussi ce volume sous son illustre patronnage.

L'auteur
RABBIN E. S.

איך קיבל סולי את חתימתם של כמה אנשים חשובים ורבנים מפורסמים על ספרו "קול קורא", שמטרתו היתה על כל פנים, אם לדבר בלשון המעטה, מפוקפקת.

הוצאת הצילום של הספר "קול קורא" בעברית

עכשיו נחזור לנקודת המוצא של העיגול המיסטורי של ספר "קול קורא" בעברית, ממנה התחלנו, והיא הדפסתו מחדש של הספר. כאמור, רק השער הוא צילום מהדפוס הראשון, ובו נוסף שהמהדורה החדשה נדפסה בירושלים, אבל בלי שנת הדפוס ושם המו"ל. תמוה ביותר שרק מספר תיבת דואר בירושלים מובא שם.

בהשקפה ראשונה וחפוזה עלה על דעתי שי"ל על יד המיסיונרים, ושמחבר הספר, אם לא היה מסית המדינה, על כל פנים יש לפקפק בו. מכל מה שכתוב למעלה יבין הקורא את מחשבתי על עמדת המחבר. בנוגע להמו"ל-המפיץ מחדש עוד נעסוק להלן בפרוטרוט.

לאחר בדיקה מצאתי שינויים בין הדפוס הראשון למהדורא זו. מעניין שהעותק ממנו צולם השער, נמצא בספריה האליאנס איזראליט (כי"ח) שבפאריס, ולא מעותק שבספריה הלאומית שבירושלים, ועל זה עוד נדבר. לאחר השער ישנו עמוד תחת כותרת "אל הקורא" וחתום "המו"ל", ומובן שאינו נמצא במהדורה המקורית. בפתחה על שני עמודיה, ההקדמה על דבר י"ג

קול קורא

או

התלמוד והברית ההדשה

—
ספר מתיא
—

עם פירוש מספיק להראות לכל סתברית ההדשה לא בא כי אם
להשריש בכל העולם כולו אחדות הבורא יתברך שמו גם
לחוק הורת משה

מאת אליהו צבי הלוי סאלאווייניץ

שלום שלום לרחק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו
[ישעיה נה יט]

פאריס

לפר"ט אין אליהו בא כי אם לעשות שלום בעולם

Imprimerie Polyglotte de Charles Blot

7, RUE BLEUE, 7

ת.ד. 94. P.O.B.
ירושלים JERUSALEM

העיקרים, ספר מתיא והפירוש כולם שייכים לכתחילה לסול. אבל ברור לכל, כמו שנוכח, שכל אלה עברו שינויים ע"י עורך חדש, ששמו אינו מפורש. א"כ ישנן כמה בעיות על זיהוים ועל גישתם של המו"לים-המפיעים לתוכן הספר.

לאחר מאמצים לא קלים נפגשתי עם המו"ל-המפיץ (מכאן ולהבא — המפיץ), מצאתי גבר קטן, בעל זקן קטן, עם כיפה לא גדולה, מדבר עברית, וידיש בקושי מסויים, מוצאו מהונגריא אבל עפ"י דבריו נמצא כבר כמה עשרות בשנים בארץ, ומראהו לא כעשיר גדול. אדיב, אבל משתמט מלענות על שאלותי, וקשה לרדת לסוף דעתו. על רוב השאלות שלי, האפיל במענותיו ותירוציו, וכמה פעמים ניסה להפליגני לענינים אחרים. על שאלתי אם הוא המפיץ גם מימן את הדפסת הספר, הודה שכן, ועלתה לו ההדפסה באלפיים שקל, שבוראי קימץ מלחמו בשביל זה. איך הגיע הוא, המפיץ, אל העורך, נשאר אצלי בספק. הוא אמר לי שהוא כתב "אל הקורא". גם בזה אני מסופק, מפני שבו הוא רוצה להוכיח שגדולי ישראל לימדו זכות על הנצרות, ביניהם שורה מורה של "שכנים" — מהרמב"ם והגריעב"ן, עד לקלאוזנר וזלמן שניאור, שגישתם ויחסם לנצרות שונים מן הקצה אל הקצה, ולפי הערכת המפיץ רחוק הוא מהיכרות עם כתבי רוב האישים שזכרו. הוא מעמיד זה לצד זה את גדולי וקדושי ישראל עם מחברים הרחוקים מאורחא דמהימנותא, ולשונו בכלל קרובה ללשונם המסותרת של המיסיונרים. אני משער שגם עמוד זה נכתב ע"י ה"עורך", שנמנע מלהזכיר את שמו.

ה"פתיחה" הקצרה של סולי שברפוס ראשון כבר מסוננת ע"י ה"עורך" כדי לקרבה לקורא המודרני, ועליה הוסיף איזה הערות משלו. מכאן ואילך, ט"ו פרקי ההקדמה של סולי באים ג"כ עם

שינויים בלשונו וסגנונו ע"י העורך, עם הבאות והערות מספרים שנרפסו רק בזמן האחרון, כמו פירוש המשניות של הרמב"ם מהדורת הרב קאפת, וש"ס דפוס שולזינגר ועוד. פנים אונגליין של מתיא, בניגוד למהדורא הראשונה של סול, מודפס בניקוד מלא. הפירוש מסוננן כמו ההקדמה, ונוספו עליו הערות מן העורך, המעוררות פקפוקים וחשדות בנוגע לכשרותן.

הנעתי למסקנא שמי שערך מחדש את הספר (אינני מדבר עוד על המפיץ) היה מן המיסיונרים או קרוב להם. כשלחצתי על המפיץ להניד לי על הזיקה בינו לבין העורך הודה לי שהעורך, ששמו יוסף עצמון מנבעתיים, היה משומד. נראה שהוא השיג צילום מעותק "קול קורא" המקורי מהספריה של האליאנס שבפאריס, אולי ע"י חברת המסיתים, שראו בספר דרך להוליד לשמר תחת מסוה של מתינות, בשקט ונחת, ובלי הסתה מפורשת. ובפרט שהספר נכתב ע"י רב תלמיד חכם מקובל על רוב אחיו.

עוד גילה לי המפיץ שעצמון כבר הלך לעולמו, ואם נוכל להאמין להמפיץ, חזר עצמון בתשובה לפני מותו. איך התקשרו עצמון והמפיץ — לזה לא הנעתי, אבל כנראה שלאחר שנפגשו מצא הספר חן בעיני המפיץ עד כדי כך שמימן את הדפסת הספר. המפיץ, שלפי דעתי אינו כל כך תמים ואינו כל כך תם כמו שהתראה לכתחילה, חשב שע"י הספר יביא לשלום על ישראל ועל העולם כולו, ונר זאב עם כבש, וד"ל.

בנספחים אביא ראיות לפקפוקי וחשדי לגבי המפיץ, המחזקות את ספקותי באמינותו. ובוה תמה לפי שעה, אבל לא נשלמה, פרשת "המפיץ".

אל הקורא

נשא הספר מחייב הערות נוספות כי עלול להטעות שיש כוונה כלשהיא לקרב לנצרות, חלילה והכוונה, להרחיק ממנה ולקרב ליהדות כיעודנו להיות אור, ברכה והצלחה לאנושות התועה, הסובלת ובסכנה. והם זקוקים ומצפים לנו ואנו עד כה אכזבנום. לכן, סובלים אנו והאנושות - ומהאנושות, כי, במקום לקרבת כחובתנו וטובתנו יש השואפים להדמות להם עבור תועלת מדומה ויש המסתגרים ומתנכרים להם. ואין מנוס מלהתמודד עם אמונות, דתות ותרבויות - ולבטלם בדרך הנכונה לקרבת אל ה' תורתו ומלכותו. כלומר לתקן עולם עד שיקבלו כולם עול מלכותו ויהיה ה' שמו אחד, בפי כל. וזו מגמת הספר הזה. אין חיוב להסכים לכל הכתוב בו אך, יש בזה ניסיון נועז ועלינו להמשיך בו. ויש להכין עצמנו לכך.

רבים עסקו וכתבו על הנשוא וביניהם רבנים, סופרים, משוררים והסטוריונים ולמרות הדעות השליליות הקשות היו שטענו שהוא ותלמידיו היו נאמנים ליהדות ופעלו להרחיק מאמונות ומדעות זרות ומדות רעות ולקרב ליהדות כחובת סלנו. ורק מאוחר יותר סולפו דבריהם. ועלינו יוטל לתקן זאת. והוסיפו שהם הביאו טובה לישראל ולאנושות. כרמב"ם, היעב"ץ, הרב סלומיציץ, פרופ' קלוזנר, פרופ' פלוסר ז. שניאור ואחרים.

ויבא לפי הנבואות ויודו הגויים בטעותם וחטאם ויבאו ללמוד מאתנו דרך ה' כאשר נחיה ראויים לכך.

הטענה שמנצרות יצאה שגאה לישראל והרדיפות אינה נכונה. כי לפניהם וגם מאחרים נרדפו ונרדפים ולא רק בגלל רשעתם כי גם באשמתנו ומפני חטאינו גלינו ונרדפנו וטרם נגאלנו לדאבונינו. וגם היו עמים ויחידים שעשו חסד והצילו יהודים והסתכנו.

ועתה עלינו לעשות ולקוות למפנה המיוחל והמובטח שנמלא יעדנו לטובתנו ולטובת האנושות לקרב מלכות ה' ושנזכה בו במהרה כיר"א.

פתיחה

כאשר הוצאתי לאור את ספרי קול קורא בפעם הראשונה (ובגירסה הצרפתית - "לה בִּיבֶל, לה תלמוד, לה אנוניל"), שלחתי אותו החוצה לדאות מה יקרה לו, וציוויתיו לאמר, "כי יפגשון אחי העברים או הנוצרים ושאלוך, 'למי אתה ואנה תלך?', כה תאמר להם: 'אנוכי מעשה ידי איש שפל אנשים אשר טיפח וגידל אותי בזיעת אפן; ושלחני אדוני למצוא חן בעיניכם. והנה גם הוא אחרי בספרים הבאים, להוסיף בהם דברים רבים ותכבדים כהנה וכהנה'." וישב ספרי אלי ויאמר: "באתי אל אחיך העברים וגם לאחיך הנוצרים, והם הולכים לגדך והרבה דברים וטענות עימם".

כדי להיות נקי לפני ה' וישראל ולפני אחי הנוצרים, מן הראוי היה כי אצטדק ואתרץ מדוע ראיתי לנכון להוציא לאור את ספרי זה. אבל מחשבותי ישיבוני, מה יועיל לך, הלא ידעת כי אחינו בני ישראל והנוצרים קדושים המה. יש מהם שרוצים להבין ואין להם דעת, לאנשים כאלה למה תכביר מלחתי לבטלה? וכבר הקדימך החכם מכל אדם באמרו: "באוני כסיל אל תדבר" (משלי כ"ג 9). ויש מהם שחננם ה' בדעת, אבל אינם רוצים/להבין, לאנשים כאלה דברין אך למחסור. ולמבניים בעם -2- הרוצים לשתות בצמא את דברין, דבר שפתיך אך למותר. על כן חדלתי. אבל כדי להסיר מעלי עקשות פה ולזות שפתיים אעתיק קצת מדברי הגאון המפורסם מורנו הרב יעקב עמדין זצ"ל, ויהיו דבריו די בהם לסתום פי הבוערים בעם. בספר סדר עולם רבה אשר נדפס בהאמבורג בשנת מתנ"ה טוב"ה* עם ביאורי הגאון הנ"ל, כאשר הוא קם נגד מטה רשע - הלא הם כת שבתי צבי שעשה עצמו משיח, והתעה רבים מאחינו בני ישראל אחיו - כתב הרב זצ"ל: "זה כשלושים שנה שפשתה מספחת המינות של הכת הארורה הדבוקה בשיקוף שבתי צבי, שהם קשים לעולם יותר מדור המבול. וחלילה לאחינו הנוצרים להתערב עימם, שהרי אחינו הנוצרים הוסיפו עליהם גזרים להרחיק אף מן המותר לישראל, אף מה שאינה ערוה מן התורה. ומשבועת אמת ומאבן גול המה מוזהרים, ולהם כמה מידות חמורות ומוסרים ישרים. ונקמה ואפילו לעשות רע לשונתם חסידיהם נשמרים. אשריהם ואשרינו אם נוהגים איתנו כפי

הקדמה

ואז ידעו שבלתי אפשר להשיג עצמותו יתברך שמו בעוד האדם בגוף העכור. וכן עשו והתרגלו בכך, והשיגו צורות גבוהות וקדושות, וידעו שאותן הצורות יש להן דעת להשיג מעצמותו כל אחת לפי מעלתה, ויש להן חיות, אבל לא כמו החיות שלנו, שכן הן הוות ואינן נפסדות. וכאשר השיגו אותן הצורות וידעו שהוא חי בחיים ויודע בדיעה, שהן חוץ ממנו, רק הוא יתברך שמו נתן בהן החיות והדעת, אז יתקרבו לקב"ה וידעו שבלתי אפשר להשיג עצמותו יתברך שמו, אלא רק השיגו את אותה הצורה ודעתה וחיה. על כן ידעו שהוא יתברך שמו אחד - 58- ומיוחד ואין/להשיג עצמותו כיצד הוא. וכאשר הורגלו לחשוב במחשבה זו, עשו זאת לאלוה ואמרו שהוא יתברך שמו אחד, אבל יש לו שכל ודעת יותר מן הצורות העליונות והשכל הוא חוץ ממנו, ויש לו חיים וחיוו הוא חוץ ממנו - הרי הם שלושה. והמחשבה הזאת הביאתם עד ששיעבדו עצמם לנשמת איזה אדם קדוש, באמרם שהרי נשמתו חלק אלוה ממעל. ואחרי ששיעבדו עצמם לנשמתו, עשו את צורתו לזכרון והשתחוו לו. ושארנו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא, ונמצאו כל עם הארץ, הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן. אבל החכמים שביניהם מדמים שה' אחד אבל הוא שלושה, היינו: הוא, דעתו וחיוו.

וזה מקרוב זכיתי לשאת ולתת באמונה עם שני שרים ונכבדים, הגראף קסאביר בראניצקי ואחיו הגראף קונסטאנטין בראניצקי, ומצאתים מלאי תורה וחכמה, ועליהם אמר שלמה: "אדם אחד מאלף מצאתי" (קהלת ז' 28). ואני אומר שאף בעשרת אלפים לא נמצא כמותם, כי כמה פעמים נשאתי ונתתי באמונה הזאת עם הגראף קונסטאנטין בראניצקי ושאלתי אותו איך הוא מאמין באמונת השילוש. והשיב לי: "אל תדמו שאנחנו מחזיקים את השילוש לאלוה וכי השלושה הוא אחד ואחד הוא שלושה, חלילה! אלא אלה השלושה שאנו חושבים אני מבין שאין אדם יכול להשיג עצמותו יתברך שמו". קראתי עליו את הפסוק שאמר שלמה בחכמתו, "שפתיים ישק משיב דברים נכוחים" (משלי כ"ד 26). מי יתן שכל אחינו הנוצרים יאמינו כמו זה השר, בתת ה' את רוחו עליהם או היינו לעם אחד.

59- כעת ראה, קורא נכבד, שגם עתה יש שרידים בעם הנוצרים אשר ה' קורא, שהם מאמינים בשילוש כפי שהיתה כוונת חכמיהם בראשונה - למנוע את העם מכך שיבואו לחשוב בעצמותו יתברך שמו.

הקדמה

הנחושת. ולכם אחי העברים אני אומר: לוא היה משה רבינו כעת עומד חי, אשר התורה וגם ספר הברית החדשה העידו עליו "בכל ביתי נאמן הוא", ואתם הייתם משתעבדים אפילו לנשמתו לעבוד אותה ולהתפלל אליה ולעשותה מתווך ביניכם לבין הבורא יתברך שמו – זוהי עבודה זרה גמורה, על אחת כמה וכמה לאחר מותו! ודי לחכם למבין מדעתו, ותן לחכם ויחכם עוד.

61- עתה, קורא נכבד, עצתי הודעתך כדאוי, להיות בברית אחים נאמנה. הוריתך בדרך אמת, במעגלי יושר הדרכתך. יתמכו דברי את לבך. ואם לדברי תקשיב אז תלך בבטחה ורגלך לא תיגוף בעולם הזה, והקיצות והיא תשיחך לעולם הבא.

פרק ט"ו

עוד צריך אני להעיר לקורא טרם אתחיל לבאר את ספר הברית החדשה, ששום פרשן אינו יכול ללכת אחר הלשון אלא אחר הענין ובפרט בספר שנכתב לפני מאות בשנים ולא ידוע בבירור באיזו לשון נכתב. לי ברור הדבר שכל ספר הברית החדשה נכתב תחילה בלשון עברי. מתיא כבר הוסכם בפי כל כי נכתב בלשון עברי, ועיין מה שכתבתי במרקוס פרק ט"ז על הפסוק "בלשונות חדשות ידברון", ותראה שגם מרקוס נכתב בלשון עברי. גם אוזביוס כתב שחמישה עשר הבישופים הראשונים אשר היו בירושלים היו כולם יהודים. הראשון היה יעקב החסיד, מחבר אגרת יעקב, אשר חי בימי חורבן הבית. השני היה שמעון. השלישי היה צדוק. הרביעי היה זכריה. החמישי היה טוביה. הששי היה בנימין. השביעי יוחנן. השמיני מתיתיהו. התשיעי פיליפא. העשירי סנק. האחד עשר צדוק. השנים עשר לוי. השלושה עשר אפרת. הארבעה עשר יוסף. החמישה עשר יהודה. הלא נראה כי כל מחברי ספר הברית החדשה היו יהודים ודיברו לשון עברי/ כמו שמוכח משמותיהם.

62- ובלשון עברי יש שמות משותפים ושמות מושאלים, כמו המלה דאה, שהיא מורה על ראיית עיניים, אבל משותפת היא גם כן עם השכל, כמו "ראיתי בלבי". וכן נצב, שהוראתו על עמידה כמו "ותתצב אחותו מרחוק", אבל הוא מורה גם כן על העמדה וקיום איזה דבר, כמו "לעולם, ה', דברך ניצב בשמים", ופירוש, שדברו שאמר, "יהי רקיע", הוא המעמיד ומקיים את השמים.

הקדמה

על כן אין אנו יכולים ללכת אחר הלשון אלא אחר הענין, והרִאָיָה שאף על תורת משה אומר התלמוד בענין הכתוב "ערים גדולות ובצורות בשמים" (דברים ט' 1) – "דיברה תורה לשון הוואי" (חולין צ' ב'), ופירשו אחר הענין. והגמרא עצמה אומרת על חכמי התלמוד כי גוזמא נתנו (ראה גם תמיד כ"ט א'). ורבים מלמנות המקומות שדבריהם הם מלשון גוזמא. על כן גם אני אלך בעקבותיהם ואפרש את דברי ספר הברית החדשה אחר הענין, אבל גם מהלשון לא אניח את ידי לשמרו שיהא נוטה אחר הענין. ויהי נועם ה' עלי לכונן מעשה ידי, ואליו יתברך שמו אשא נפשי שיוּרִי הדרך אלך בה למצוא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם; וייכנסו דברי היוצאים מקירות לבי – ללב הקוראים, להכין לבבם ולהטות שכם אחד לעבוד את ה' אחד. אמן.

1. לשון הפלגה, גוזמא.

פרק ט"ו

- כל מטע אשר לא נטע אבי אשר בשמים ישרש.
 הניחו להם. נהגים* עורים הקמה לעורים. ואם עוד
 ינהג עוד שניהם יפלו בבור. ויען פטרוס ויאמר
 אליו: באר לנו את המשל הזה. ויאמר ישוע: הגם
 אתם עוד בבלי תבונה? הלא תבינו כי כל אשר
 יבוא בפה ילך אל הבטן וישלך למחתרות, אך
 היוצא מן הפה יבוא מן הלב והוא מטמא את
 האדם; כי מן הלב יצאו מזמות ועות, רצח,
 נאופים, זנונים, גנוב, עדות שקר וגדופות. אלה
 הם המטמאים את האדם, אך אכול בלי רחיצת
 ידים לא יטמא את האדם. ויצא ישוע משם

* מדריכים.

13. כל מטע. פירושו: לא רק שאיני מתיר איסור מן התורה, אלא
 אף איסור דרבנן איני מתיר בשום אופן אם האיסור שאסרו
 חכמים יסודו על התורה, אבל נטילת ידיים אין להם סמך
 במקרא. על זה אמר "כל מטע אשר לא נטע אבי שבשמים
 ישרש".

14. עיוור ינהג עיוור. וכן הוא בתלמוד (בבא קמא נ"ב א'): "כאשר
 כועס הרועה על הצאן עושה הוא את המוביל לעיוור". ולפי
 רש"י (שם): "יש לבעל העדר עז חריף, ודרך העזים להלך
 בראש והעדר הולך אחריהם". וכאשר כועס הרועה על הצאן,
 "לעז המושכת [אחריה את העדר] מנקר עיניה ונופלת בבורות
 והעדר אחריה. כך כשהמקום (הקב"ה) נפרע משונאי ישראל
 ממנה להם פרנסים שאינם מהוגנים".

18. יבוא מן הלב. כנמצא בתלמוד (ברכות ס"א א'): "לב מבין,
 לשון מחתך, פה גומר".

20. אך אכול בלי רחיצת ידיים. פעמיים דיבר (גם בפסוק 11) על
 "אשר לא יטמא את האדם", כדי שלא ייכשלו השומעים
 בדבריו ויחשבו שהוא מתיר חלילה לאכול הכל, אף מה

ישוע בוודאי לא התכוון לבטל את מנהג נטילת ידיים, אלא שלא להעדיפו
 על החמורות שבתורה. ראה כ"ג 23.

- 21 וַיָּבֹאוּ אֶל גְּלִילוֹת צוּר וְצִידוֹן. וְהָיָה אִשָּׁה בְּנוֹעִיּוֹת
 יֵצֵאָה מִן הַגְּבּוּלִים הָהֵם וּתְצַעֵק אֵלָיו לֵאמֹר: אָדוֹנִי
 22 בֶן דָּוִד, חַגִּנִי. בְּתִי וּכְפָה מְאֹד מִשָּׂד. וְלֹא עָנָה
 אוֹתָהּ דָּבָר. וַיִּגְשׁוּ תַלְמִידָיו וַיִּשְׁאַלּוּ מִמֶּנּוּ לֵאמֹר:
 24 שְׁלַח אוֹתָהּ, כִּי צָעָקָה הִיא אַחֲרֵינוּ. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר:
 לֹא שְׁלַחְתִּי זֹלָתִי לְצֹאן אוֹבְדוֹת מִבֵּית יִשְׂרָאֵל.
 26.25 וַתָּבֹא וַתִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ לֵאמֹר: אָדוֹנִי, הוֹשִׁיעֵנִי. וַיַּעַן
 וַיֹּאמֶר: לֹא טוֹב לְקַחַת אֶת לֶחֶם הַבָּנִים וּלְהַשְׁלִיךְ
 27 אוֹתוֹ לַכְּלָבִים. וַתֹּאמֶר: בֶּן, אָדוֹנִי, אַךְ גַּם הַכְּלָבִים
 אוֹכְלִים מִמֶּתוֹתַי לֶחֶם הַנוֹפְלִים מִשֻּׁלְחָן אֲדוֹגֵיהֶם.
 28 וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ: אִשָּׁה, גְּדוֹלָה אַמּוֹנֹתָךְ. יְהִי
 לְךָ כַּאֲשֶׁר רָצִית. וַתִּרְפָּא בִּתָּה מִן הַשָּׁעָה הַהִיא.
 29 וַיַּעֲבֹר יֵשׁוּעַ מִשָּׁם וַיָּבֹא עַד יָם הַגָּלִיל, וַיַּעַל אֶל הַהָר
 30 וַיֵּשֶׁב שָׁם. וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו הַמּוֹנִים רַבִּים וַעֲמָהֶם
 פְּסָחִים, עֹרִים, חֲרָשִׁים, נָכִים וְאַחֲרִים רַבִּים. וַיַּנִּיחוּ
 31 אוֹתָם לָרוּגְלֵי יֵשׁוּעַ, וַיִּרְפָּא אוֹתָם עַד אֲשֶׁר יִתְמָהוּ
 הַהֲמוֹנִים בְּרֹאוֹתָם הַחֲרָשִׁים מַדְבָּרִים וְהַנָּכִים נִרְפָּאִים

שאסרה התורה. אבל מה שאמר התכוון רק לענין נטילת ידיים. וכן הוא בתלמוד (ברכות י"ט א'): "אליעזר בן חנן שפיקפק בנטילת ידיים". ונדבר על זה במרקוס פרק ז'.
 26. לחם הבנים. הבנים אלו ישראל, ככתוב: "בנים אתם לה' אלוהיכם" (דברים י"ד 1). ובאמרו "לחם" כוונתו היתה "לקח", כמו שביאר ישוע בעצמו כאשר אמר (מתיא ט"ז 6) "השמרו לכם משאור הפרושים" – הישמרו מלקח הפרושים. וכאן, כל האותות שאני עושה הם כדי להשריש בלב ההמון אמונה באחדות הבורא, ואני שולחתי לצאן אוֹבְדוֹת מִבֵּית יִשְׂרָאֵל שהם הבנים.

27. גם הכלבים אוכלים. פירושו: גם אני רוצה להאמין בה' אחד.

28. גדולה אַמּוֹנֹתָךְ. כיון שאת רוצה להאמין בה' אחד, דבר גדול הוא. בעבור זה כדאי הוא שיהיה לך כמו שרצית.

פרק כ"ח

אחד מהיסודות שעמודי התורה נשענים עליו. ומה שאמר "רוח הקודש" אמר מכיוון שבימיהם כבר פסקה הגבואה והיו משתמשים ברוח הקודש. נשמת כל אדם היא חלק אלוה ממעל וכאשר נדבקת נשמתו במקור שורשה, אז הוא יתברך שמו משפיע עליו שפע הגבואה. כלומר, ישיג דברים נסתרים וגם את העתידות. וכאשר ישריש זאת האמונה בלבו, אז ידע שנשמת כל אדם היא נצחית ואינה מתה במיתת הגוף. וזה יסוד כל התורה כולה.

הערות נוספות

- א'21. ראה הסברו של המחבר לפסוק 23 בפרק ב' לענין הבאת סימוכין מפסוקי מקרא.
- ד'10. לענין כפרת החטאים זקוק היה היחיד למתווך (ויקרא פרק ה'). וכן גם העם (ויקרא ט"ו 33-34).
- ו'23. ביוחן י"ד 1 אמר ישוע "האמינו באלוהים וגם בי האמינו".
- ט'6. אין הסבר זה מוציא את הכתוב (ט' 6) מידי פשוטו. ישוע דיפא את הנכה והודיע לו שנשלחו חטאיו.
- ט"ז16. תשובת ישוע מאשרת את קביעת פטרוס.
- כ"ב45. בילקוט שמעוני על תהלים ק"י נאמר: "לעתיד לבוא מושיב הקב"ה למלך המשיח לימינו, ואברהם לשמאלו".
- כ"ב32. לפי הכתוב בהמשך, כ"ח 9, המדובר בגופו ממש, כי הן אחוזו ברגליו.

קול קורא

או

התלמוד והברית החדשה

—
ספר מתיא
—

עם פירוש מספיק להראות לכל שהברית החדשה לא בא כי
אם להשריש בכל העולם כולו אחדות הבורא יתברך שמו
גם לחזק תורת משה

מאת אליהו צבי הלוי סאלאווייציק

שלום שלום לרחק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו
[ישעיה נז, יט]

BS
2575.3
.S646
1985

86-B5320

JERUSALEM CENTER
FOR BIBLICAL STUDIES AND RESEARCH

P.O.Box 3688, San Diego Ca. 92103 United States
P.O.Box 8017, Jerusalem 91080 Israel

נדפס בישראל
Printed in Israel

קול קורא

או

התלמוד והברית החדשה

ספר כתיא

עם פירוש מספיק להראות לכל שהברית החדשה לא בא כי אם
להשריש בכל העולם כולו אחדות הבורא יתברך שמו גם
לחוק תורת משה

מאתו אליהו צבי הלוי סלאוויצקי

שלום שלום לרחק ולקרוב אמר ה' ורפאתי
[ישעיה נה יט]

פאריס

לפר"ט אין אליהו בא כי אם לעשות שלום בעולם

Imprimerie Polyglotte de Charles Blot

7, RUE BLEUE, 7

כמעט ונמרתי מאמר זה, וחשבתי שאין לי עוד מה להוסיף, ומה שנשאר בצריך עיון אין בידי לברר, ומה שביררתי כבר ברור, והנה הניעוני מפרופ. דינסמאן צילומים מחומר חשוב מאד. אף על פי שבכך נוספות בעיות חדשות, הרי שמצד שני מתבהרים פרטים אחרים.

פרופ. דינסמאן הביא לי צילומים מן עותק של ספר "קול קורא" הנמצא במוסד נוצרי פרוטסטנטי בניו יורק, בשם "יוניון תיאולוגיקל סמינרי". לפי ידיעתי עותק כזה אינו מקוטלג ואינו נמצא בשום מקום אחר.

השער הראשון נרפס באותיות חדשות שמשתמשים בהן כאן בארץ, הכל בדיוק כמו שנמצא ברפוס ראשון של "קול קורא" בפאריס לפני יותר ממאה שנה, רק בלי "פאריס, לפר"מ.... Rue 7 /Charles Blot /Bleue" תחת מלים אלה נרפס "התשמ"ה 1985 /ירושלים".

מצד שני של השער הראשון כתוב: "Jerusalem Center /For Biblical Studies and Research /P.O.Box 3688, San Diego Ca. 92103 United States /P.O.Box 8017, Jerusalem Israel".

במהדורה זו יש שער שני שהוא צילום של שער הנמצא ברפוס ראשון עם חותמת האליאנס איוראליט שבפאריס, שתיארתי כבר. אחר זה יש בעברית "מבוא" על עמוד מספר [7], שבו מבאר מנהל החברה הנוצרי הנ"ל למה הם מוציאים לאור את ספרו של סול, שכבר יצא לאור לראשונה לפני יותר ממאה שנה בעברית, בצרפתית, בפולנית, בגרמנית ובאנגלית. עד כמה שניתן הדבר לכיורוד הוציא לבדו את המהדורות הללו, חוץ מוז

שבאנגלית, מפני שבו מגלה המחבר בחינות חדשות באונגליין לתיאום המושגים שלו עם (להבדיל) דרכי תוה"ק, "ואולם יש בו כדי לשמש כלי עזר ללימוד ולמחקר נוסף הן למומרים והן לקוראים רציניים מן השורה". חתום על "מבוא" זה: "ג. אקרומ, מנהל המרכז לחקר הכתובים, ירושלים".

נוסף לזה יש מבוא באנגלית (עמודים ממוספרים כסדרן [14]–[18]), שהוא בעיקרו תרגום של המבוא בעברית, וחתום עליו: "George Ekeroth /Executive Director /Jerusalem Center For Biblical Studies and Research".

לאחר זה מתחילה עבודתו של סול' ה"פתיחה" על עמודים [14]–[15]. מעמוד [15] ואילך נדפסה ה"הקדמה" של סול' עד עמוד [57], שבה מנסה סול' להראות את התיאום בין האונגליין ובין (להבדיל) "ג עיקרים של הרמב"ם, ומעמוד [59] ואילך עד הסוף נדפס ספר מתיא, בעברית מנוקדת, של האונגליין, עם פירושו של סול' בעברית. כאמור למעלה, לא בדקתי באיזה תרגום לעברית של האונגליין השתמש סול', ומי ניקד אותו, מאחר שספר מתיא נדפס בלי ניקוד במהדורה העברית הראשונה שיצא לאור על ידי סול' בעצמו מלפני יותר ממאה שנה.

ברור שהדפסה חדשה זו שבה מפורש מקום הדפוס — ירושלים, ושנת הדפוס — 1985, קדמה למהדורה שבאה לידי בראשית חקירתי זאת, מהדורה שנדפסה בלי מקום ושנת דפוס. אם נאמין ל"המפיץ" שמהדורה זו נדפסה בשנתיים האחרונות (לערך בין תשנ"ג לתשנ"ד!) אין שום ספק ש"המפיץ", שלא הזכיר את מקור המהדורה שלו, לקח את עיקר הספר, ההקדמה וגוף האונגליין עם פירושו של סול', את גליונות ההדפסה של מהדורת אקרומ בעצמם משנת תשמ"ה (או צילום מהם) לא על פי סדר

מספרי העמודים של מהדורתו הוא, רק על פי סדר העמודים הממוספרים של מהדורת אקרוט, שהם בסדר נכון. אלא ש"המפיץ" הסיר מה שהסיר והוסיף מה שהוסיף מבלי לתקן את מספרי העמודים הנכונים.

ואלה הם השינויים הנמצאים בין שתי ה"מהדורות": בראשונה ישנם שני שערים — אחד באותיות חדישות, עם מקום הדפוס — ירושלים, ושנת הדפוס — 1985. בראשונה נדפס שם החברה שהוציאה לאור את הספר מחדש, וכל זה חסר בהוצאה החדשה של "המפיץ". בשתי המהדורות נמצא שער המצולם מעותק דפוס הראשון של סול, הנמצא בספריית האליאנס שבפאריס עם חותמת האליאנס. במהדורה החדשה הראשונה יש עמוד [7] של "מבוא" חתום על ידי ג. אקרוט, שחסר במהדורה השנייה. במקום ה"מבוא" יש בשניה עמוד בלי מספר "אל הקורא", התנצלות על הדפסת הספר, חתום "המו"ל" [עיין בנספחים מיהו, האם עצמון (?)]. עיי"ש], שרוח מסית ומריח נודף ממנו.

לאחר עמוד [7] במהדורת 1985 יש מבוא באנגלית על עמודים [8]–[9] החסרים במהדורה השנייה זו של "המפיץ". בשתי המהדורות, מעמוד [13] עד הסוף נדפסים: הפתיחה של סול, ואחר כך "ההקדמה" של סול שבה הוא מנסה להתאים את דברי האונגליון [להבדיל בין זומאה לטהרה] עם י"ג העיקרים כפי שסדרם הרמב"ם, ולבסוף האונגליון של מתיא בעברית מנוקדת עם פירושו של סול. כל אלו שווים ממש בשתי המהדורות — דף על דף, אות באות, מספר העמודים, הערות שונות וכו'.

אם כן לא נשאר שום ספק בשייכותה של המהדורה השנייה, זו של "המפיץ", למהדורתו של אקרוט. אם ישנו איזה הסכם בין המו"ל — החברה האמריקנית, לבין המפיץ של המהדורה השנייה,

מבוא

קוהלת בן דוד מלך ירושלים אמר "לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים". הספר "קול קורא" יצא לאור לראשונה לפני יותר ממאה שנה בעברית, בצרפתית, בפולנית, בגרמנית ובאנגלית. עד כמה שניתן הדבר לבירור, המחבר הוציא לבדו את המהדורות הללו. אנו בטוחים שחיבור זה הוא מקור רב ערך להבנת גישתו של תלמיד חכם רבני לספר הברית החדשה. ככל שנבדק הדבר, לא ידוע לנו ע"י קיומו של ספר המטיב להסביר את תוכנה היהודית-למודי של תורת ישוע כמו הספר הזה. "קול קורא" יכול לסייע רבות להארת בעיות מסוימות בספר הברית החדשה. יש שדברים הנראים כסתירה או אף טעות - מוסברים ומתאזנים בדרך הפרשנות התלמודית.

המניע העיקרי של המחבר, כפי שהוא מציין בהקדמה לפירושו על מתיא, היא השאיפה לקרב את ההבנה והשלום בין יהודים לנוצרים. אם יהיה אפשר להשיג זאת, יהיה בכך, לדעתו, כדי לסייע להבאת שלום לעולם כולו. לא נראה בעליל ששאיפתו התגשמה במידה רבה בימי חייו. לנוכח ההתקדמות הגדולה שהושגה בשנים האחרונות בדושיח שבין יהודים לנוצרים, לפחות במישור האקדמי, אפשר שהספר נכתב לעת אשר בזאת. ערכו של הספר הוא לא בבחירות התרגום העברי של ספר מתיא, אף לא ביפי התרגום, אלא בניתוח תורתו ודרכו של ישוע על-ידי תלמיד חכם אשר הצליח בדרך מיוחדת לראות את יהדותו של ישוע.

אין לגשת אל "קול קורא" מתוך מחשבה שהספר הוא בבחינת אישור לאמונה ולדוקטרינות המשתמעות מספר הברית החדשה. ואולם יש בו כדי לשמש כלי עזר ללימוד ולמחקר נוסף הן למלומדים והן לקוראים רציניים מן השורה. יש חוקרים הסבורים שהבשורה על-פי מתיא וכתבה במקורה בעברית. אפשר שיטענו כי זוהי תגלית חדשה העולה מן הממצאים על תקופת ישוע שבמגילת ים המלח. ואולם כבר לפני מאה ועשרים שנה החזיק מחבר "קול קורא" בדיעה זאת.

ג. אָקרוט

מוהל המרכז לחקר הכתובים, ירושלים

INTRODUCTION

The Preacher, son of David, King of Jerusalem, said in Ecclesiastes that there is a time for everything under the sun. This present volume was first published over one hundred years ago in Hebrew, French, Polish, German and English. As far as we can determine the author published these editions himself.

We are certain, however, that this work represents a valuable source for understanding the approach of a learned Jewish mind to the New Testament. If a work exists that examines and explains the Talmudic content of the teaching of Jesus more clearly, the scholars that we consulted were not aware of it. This volume can be a great help for both the Jew and the Christian in problem areas of the New Testament. What might appear to be a contradiction or even an error is oftentimes explained to be in perfect harmony with Judaic teaching and textual procedure.

The author's original motivation, he states in the introduction to the Matthew commentary, is an attempt to bring peace and understanding between Judaism and Christianity. He implied that if this could be achieved it had the potential of bringing peace to the whole world. We don't have evidence that his objective was realized to any great degree during his lifetime. In view of great progress that has been made in recent years in dialog between Jews and Christians, at least at the academic level, it is possible that the book was written, "for such a time as this."

The value of this work is not in the clarity or beauty of the Hebrew translation of Matthew. It is in the evaluation of the life of Jesus by a rabbinic scholar who was able to see the Jewishness of Jesus in a very remarkable way.

This translation and commentary should not be approached with the idea that it is a great confirmation of the Christian faith and doctrines. It is not. It is a source, a tool for further study by both the scholar and serious layman.

There have been books and articles in recent times that suggest that the gospel of Matthew was originally written in Heb-

rew. Some might think that this is a modern discovery that is tied to the new information that was revealed about the time of Jesus by the Dead Sea Scrolls. The author of this volume gives evidence to confirm this idea in the mid Nineteenth Century.

George Ekeroth
Executive Director
Jerusalem Center for Biblical Studies & Research

אם הראשון נתן רשות לשני, אם הראשון עמד מאחורי השני, מי המממן את שתי המהדורות, מה היחס בין אקרוט (שכנראה הוא נוצריו) לבין עצמון, משומר, יהודי מלידה שירד וטבל, מהו חלקן של "המפיץ" במהדורה השניה — כל שאלות אלה נשארות בלי פתרונים. אבל לאט לאט מתברר ש"המפיץ" הוא מיסיונר מוסווה, והזהיר ירחק ממנו, שטמא טמא יקרא. ועיין עוד עליו בנספחים.

* * *

כמעט ברנע האחרון הניעני עמ' [11] של "קול קורא" דפוס ירושלים תשמ"ה. וכך כתוב לאחר המבוא של נ. אקרוט מנהל המרכז לחקר הכתובים, ירושלים:

הערת המהדיר.

"הספר 'קול קורא' חובר לפני מאה ועשרים שנה בקירוב. המהדיר השתדל ככל האפשר לשמר את סגנונו של המחבר, אך לפעמים לא היה מנוס משינויי לשון, בעיקר בהקדמה ובפירוש, כדי להקל על הקורא.

אם לא צויין אחרת, כל המובאות מן התלמוד הן מהתלמוד הבבלי. המהדיר צירף תרגום עברי למובאות הללו, ויש שהביאן ישירות בתרגום עברי בלי הנוסח הארמי המקורי.

הערות בתוך סוגריים מרובעות הן של המחבר, ויש שהובאו בתוכם השלמות של ציטטאות.

מראי המקומות, והשלמות של המהדיר בנוף הפירושים, הושמו בסוגריים עגולים.

אם לא צוין אחרת, ההערות בשוליים התחתיים

והערות נוספות בעמ' 208 הן של המהדיר.

י. ברי-שעיה"

הערות המהדיר

הספר "קול קורא" חובר לפני מאה ועשרים שנה בקירוב. המהדיר השתדל ככל האפשר לשמר את סגנונו של המחבר, אך לפעמים לא היה מנוס משינויי לשון, בעיקר בהקדמה ובפירוש, כדי להקל על הקורא.

אם לא צויין אחרת, כל המובאות מן התלמוד הן מהתלמוד הבבלי. המהדיר צירף תרגום עברי למובאות הללו, ויש שהביאן ישירות בתרגום עברי בלי הנוסח הארמי המקורי.

הערות בתוך סוגריים מרובעים הן של המחבר, ויש שהובאו בתוכם השלמות של ציטטאות.

מראי המקומות, והשלמות של המהדיר בגוף הפירושים, הושמו בסוגריים עגולים.

אם לא צויין אחרת, ההערות בשוליים התחתיים והערות נספות בעמ' 208 הן של המהדיר.

י. בריזשיה

פתיחה

כאשר הוצאתי לאור את ספרי קול קורא בפעם הראשונה (ובגירסה הצרפתית - "לה בִּיפֶל, לה תלמוד, לה אֲוֹנוֹ'ל"), שלחתי אותו החוצה לראות מה יקרה לו, וציוויתיו לאמר, "כי יפגשוך אחי העברים או הנוצרים ושאלוך, 'למי אתה ואנה תלך?', כה תאמר להם: 'אנוכי מעשה ידי איש שפל אנשים אשר טיפח וגידל אותי בזיעת אפני; ושלחני אדוני למצוא חן בעיניכם. והנה גם הוא אחרי בספרים הבאים, להוסיף בהם דברים רבים ונכבדים כהנה וכהנה'." וישב ספרי אלי ויאמר: "באתי אל אחיך העברים וגם לאחיך הנוצרים, והם הולכים לנגדך והרבה דברים וטענות עימם".

כדי להיות נקי לפני ה' וישראל ולפני אחי הנוצרים, מן הראוי היה כי אצטדק ואתרץ מדוע ראיתי לנכון להוציא לאור את ספרי זה. אבל מחשבתי ישיבוני, מה יועיל לך, הלא ידעת כי אחינו בני ישראל והנוצרים קדושים המה. יש מהם שרוצים להבין ואין להם דעת, לאנשים כאלה למה תכביר מלותיך לבטלה? וכבר הקדימך החכם מכל אדם באמרו: "באוני כסיל אל תדבר" (משלי כ"ג 9). ויש מהם שחננם ה' בדעת, אבל אינם רוצים להבין, לאנשים כאלה דבריך אך למחסור. ולמבינים בעם הרוצים לשנות בצמא את דבריך, דבר שפתיך אך למותר. על כן חדלתי. אבל כדי להסיר מעלי עקשות פה ולזות שפתיים אעתיק קצת מדברי הגאון המפורסם מורנו הרב יעקב עמדין זצ"ל, ויהיו דבריו די בהם לסתום פי הבורים בעם. בספר סדר עולם רבה אשר נדפס בהאמבורג בשנת מתנ"ה טוב"ה* עם ביאורי הגאון הנ"ל, כאשר הוא קם נגד מטה רשע - הלא הם כת שבתי צבי שעשה עצמו משיח והתעה רבים מאחינו בני ישראל אחריו - כתב הרב זצ"ל: "זה כשלשים שנה שפשתה מספחת המינות של הכת הארורה הדבוקה בשיקוף שבתי צבי, שהם קשים לעולם יותר מדור המבול. וחלילה לאחינו הנוצרים להתערב עימם, שהרי אחינו הנוצרים הוסיפו עליהם גדרים להרחיק אף מן המותר לישראל, אף מה שאינה ערוה מן התורה. ומשבעת אמת ומאבן גול המה מוזהרים, ולהם כמה מידות חמורות ומוסרים ישרים. ונקמה ואפילו לעשות רע לשונאם חסידיהם נשמרים. אשריהם ואשרינו אם נוהגים איתנו כפי

* שנת תקי"ו, 1657.

דתם, וכמנהג מלכיהם ושריהם החסידים. מרגלא בפומי** - ולא כמחניף חלילה, כי תדע לך, אנוכי משלומי אמוני ישראל, ונודעת כי שארית ישראל לא ידברו כזב ולא יימצא בפייהם לשון תרמית - שישוע הנוצרי עשה טובה כפולה בעולם. מצד אחד חיזק תורת משה בכל עוז [כוונתו מה שכתוב במתיא ה' 17], ואין אחד מחכמינו שדיבר יותר בפה מלא בחיוב קיום נצחי לתורה. ומצד אחר היטיב לאומות העולם הרבה, אם לא יזייפו כוונתו הרצויה ... "עד כאן לשונו בקצרה של הרב יעקב עמדין זצ"ל.

על כן אודה את ה' אשר הנחני בדרך אמת לכוון ולמלאות את דברו בביאורי זה ולהראות לכל אמיתת כוונת ספר הברית החדשה. וכל מבקרי הראשונים שגו בהבנתם. מי יתן ויבוא אלוה בעזרי לבצע מעשי אשר החילותי, ואז עין בעין יראו שספר הברית החדשה הולך אחוזי'ד עם התלמוד, ואחינו בני ישראל ואחינו הנוצרים יתנו יד זה לזה לעבוד את ה' אחד. ואז יקויים בנו מקרא שכתוב, "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

** מרגלא בפומי = רגיל אני לומר.

הקדמה

בשעה שהיה בית המקדש קיים והיה צריך כהן גדול לעשות עבודתו ביום הכיפורים, "מסרוהו זקני בית דין לוקני כהונה [ללמדו חפיות הקטורת]" [שזו היתה מעבודות קשות שהיו במקדש] והעלוהו בית אבטינס [בבית אבטינס היו עושין הקטורת] והשביעוהו ... ואמרו לו: אישי כהן גדול, אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין. משביעין אנו עליך במי ששיכן שמו בבית הזה, שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך. הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין (יומא י"ה ב') ... הוא פורש ובוכה שחשדוהו צדוקי [ספר הברית החדשה יותר נגד הצדוקים מאשר נגד הפרושים. ראה מתי כ"ב 23 ואילך; מרקוס י"ב 18 ואילך], והם פורשין ובוכין" (יומא י"ט ב') שהם חושדין בכשרים.

עתה כאשר קרב אני אל המלאכה הגדולה הזאת, להכין פירוש על ספר הברית החדשה אשר יצא לאור לפני שמונה עשרה מאות שנים ונתרבו בו ביאורים אין ספור מאת גדולי זמנינו, גם אנוכי כעת באותו המצב שהיה הכהן הגדול בעת שנכנס לעבודתו ביום הכיפורים - יודע אני שלא אמלט מן החשד של שני הצדדים. אחי העברים יאמרו: "מה קרה לו לרבי אליהו, הרי אתמול היה כאחד מאחינו העברים והנה עתה רוח אחרת עמו". ואחי הנוצרים יאמרו: "אחד בא לגלות את סתרי ספר הברית החדשה והוא עבריו איך יתכנו שפת אמת בפיו ורוח נכון בקרבו? הרי אלה שני הפכים בנושא אחד; ואם בפיו ידבר, לא כן יחשוב בלבו!" על זה במסתרים תבכה נפשי מאין הפוגות. ה' הוא היודע והוא עדי כי חף אנוכי מפשע. ובכן מה אעשה? שמתי לנגד עיני את מאמר חז"ל: "הא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו" (שבת קי"ח ב'). סהדי במרום, הגם שעברי אנוכי בתום לבבי ובקיון כפי ניגשתי אל המלאכה הזאת, כי עת לעשות לה' הוא, שפן ראיתי כי זה זמן רב מאד בוערת אש המחלוקת בין מחנה העברים והלהבות הולכות וגדלות עד שהתבערה יוצאת לחלק את העם לשני

1. ללמדו חפיות הקטורת - מובא ע"י רש"י. כלומר, למלא חופניו קטורת סמים, כמצווה בויקרא ט"ו 12.
2. אם לא יצוין אחרת, המסכתות הנוכרות בספר קול קורא הן מן התלמוד הבבלי.

אחד מהיסודות שעמודי התורה נשענים עליו. ומה שאמר "רוח הקודש" אמר מכיוון שבימיהם כבר פסקה הנבואה והיו משתמשים ברוח הקודש. נשמת כל אדם היא חלק אלוה ממעל וכאשר נדבקת נשמתו במקור שורשה, אז הוא יתברך שמו משפיע עליו שפע הנבואה. כלומר, ישיג דברים נסתרים וגם את העתידות. וכאשר ישריש זאת האמונה בלבו, אז ידע שנשמת כל אדם היא נצחית ואינה מתה במיתת הגוף. וזהו יסוד כל התורה כולה.

הערות נוספות

- א'21. ראה הסברו של המחבר לפסוק 23 בפרק ב' לענין הבאת סימוכין מפסוקי מקרא.
- ד'10. לענין כפרת החטאים זקוק היה היחיד למתווך (ויקרא פרק ה'), וכן גם העם (ויקרא ט"ו 33-34).
- י'23. ביוחנן י"ד 1 אמר ישוע "האמינו באלוהים וגם בי האמינו".
- ט'6. אין הסבר זה מוציא את הכתוב (ט' 6) מידי פשוטו. ישוע ריפא את הנכה והודיע לו שנשלחו חטאיו.
- ט'161. תשובת ישוע מאשרת את קביעת פטרוס.
- כ"45. בילקוט שמעוני על תהלים ק"י נאמר: "לעתיד לבוא מושיב הקב"ה למלך המשיח לימינו, ואברהם לשמאלו".
- כ"321. לפי הכתוב בהמשך, כ"ח 9, המדובר בגופו ממש, כי הן אחזו בגליו.

לאור כל זה אולי "י. ברישעיה" זה הוא הוא יוסף עצמון, שעליו הניד לי ה"מפיץ" של ההדפסה האחרונה, שיצא מן הכלל כמו שכתבתי למעלה.

* * *

פרופ. דינסטאנ מוסיף להנות אותי ממציאותיו. הנה מצא בכתב-עת MISHKAN, נדפס בירושלים, גליון 4, 1986, יוצא לאור על ידי מוסד מיסיונרי גלוי, ביקורת על ספר "קול קורא" מהדורות 1985 שבלשון עברית. הביקורת נכתבה ע"י תיאולוג מומחה פרוטסטנטי מדנמרק. לא פה המקום לכתוב ביקורת על ביקורתו, ואין זה מענייני להתוכח עמו. אבל למדתי מסנו דבר אחד שלא היה בידי לברר, והוא בודאי מהימן ומוסמך לכך. כבר רמזתי שלא ביררתי באיזה תרגום לעברית של האונגליון השתמש סול' בשביל פירושו, אבל המבקר הדני כתב בפירוש שהתרגום העברי הנמצא במהדורות שונות של ספר "קול קורא" הוא רובו ככולו אותו תרגום שנדפס בשנת 1838 ע"י London Society for Promoting Christianity among the Jews. עוד לא נודע לי באיזה תרגומים של האונגליון השתמשו המתרגמים של "קול קורא" לצרפתית, גרמנית ופולנית.

* * *

מסקנותיי בנוגע לכל מהדורות ה"קול קורא" נראות כך:

(1) חלק מהספר בתרגום אנגלי, נדפס בלונדון בשנת 1868, בעילום שם המחבר.

(2) הספר במקורו נכתב בעברית ע"י סול' בסוף שנות הששים של המאה התשע-עשרה למספרם.

- (3) התרגום לצרפתית ע"י רבין וואג, יצא לאור לראשונה בשנת 1870.
- (4) הספר נדפס, למקוטעים, עוד פעמים בשנות 1874-1875, בצרפתית.
- (5) הספר נדפס בתרגום לגרמנית מן התרגום הצרפתי בשנת 1877.
- (6) הספר נדפס בתרגום לפולנית מן התרגום הצרפתי בשנת 1879.
- (7) לאחר הדפסת כל התרגומים נדפס הספר במקורו בעברית לא מקודם לשנת 1879 ולא מאוחר לשנת 1880.
- (8) הספר בעברית יצא לאור בירושלים בשנת 1985, ע"י מוסד פרוטסטנטי, נדפס מחדש באותיות חרישות ובניקוד של פנים האונגליון, עם מבוא בעברית ואנגלית, חתום ע"י ג. אקרוט, מנהל המרכז לחקר הכתובים, ירושלים. אחריו יש הערת המהדיר י. ברישעיה, המועתק לעיל, הפתיחה של סול, האונגליון של מתיא מנוקד ופירושו של סול.
- (9) המהדורה האחרונה זהה כמעט לחלוטין למהדורה של 1985 עם אותיותיה, דהיינו הפתיחה, והקדמתו של סול והאונגליון של מתיא עם פירושו של סול. שינויים בין מהדורת 1985 לזו הם רק בנוגע לשנת הדפוס, מבואו של אקרוט בעברית ואנגלית והערת המהדיר י. ברישעיה, החסרים במהדורה האחרונה. תחת אלו החלקים החסרים נמצא בשניה הודעה, "אל הקורא" חתום "המול" (אולי הוא ה"מפיץ" בעצמו, או אחד מצד המוליים של מהדורת 1985).

Issue no. 4

1/1986

MISHKAN

A THEOLOGICAL FORUM ON JEWISH EVANGELISM

CONTENTS

PAUL, THE LAW AND THE COVENANT

Statement by Ray Kearsley	1
Response by Stephen Netley	14

JESUS, THE KINGDOM AND THE TORAH

Statement by Ole Chr. M. Kvarme	20
Response by Ronald H. Lewis	39

JEWISH SURVIVAL AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE CHURCH

Statement by Menachem Benhayim	43
Response by Jan Rantrud	49

TO THE JEW FIRST

Statement about Christian Ministry to Jewish People	53
--	----

KNIT TOGETHER — EVANGELICAL COOPERATION IN ISRAEL

Menachem Benhayim	65
-------------------------	----

BOOK REVIEWS	71
--------------------	----

Jerusalem

book-reviews · book-reviews

"Kol Kore' or the Talmud and the New Testament"

By: Eliyahu Zvi Levi Soloveichik.

By: Eliyahu Zvi Levi Soloveichik.
A new Hebrew edition published by the Jerusalem Center for Biblical Studies
and Research, Jerusalem 1985.
and supplied with notes by J. Bar-Isaiah, and with an introduction by

A new Hebrew edition published by the Israel Academy of Science and Research, Jerusalem 1985.

A new Hebrew edition published by the Jerusalem Center for
and Research, Jerusalem 1985.
Revised and supplied with notes by J. Bar-Isaiah, and with an introduction by G.
Ekeröth.

By Kai Kjaer-Hansen

Lecturer in New Testament at Free Faculty of Theology,
Aarhus, Denmark.

נספח א

צאצאי אליהו צבי סולובייציק

על מוצאו של סולי כבר כתבתי למעלה. מעט מאד ידוע לנו צאצאיו. היה לו בן בשם שמחה, שהיגר מסלוצק ללונדון (אולי מי שהותו של אביו באנגליה בשנות הששים שלמאה שעברה, אז הוציא סולי לאור שני חלקים של היר החזקה בתרגום אנגלית). לאחר זמן מסויים עלה שמחה לארץ, וגר בעיר העתיקה שם נולד לו בנו המובא להלן. אח"כ עסק באפיית לחם במאה גרים, ונודע בשם ר' שמחה לונדונר, ושם אשתו חנה ביילא. הוא מת בערי"ה מרחשון תרע"ג.

בחוה"מ סוכות תרל"ה נולד לר' שמחה בן, הנקרא זלמן יוסף. אחר לימודיו בחדר וישיבת הג"ר מרדכי גימפל יפה ביהוד דמה לפתח תקוה, נסע לקושטא והתמחה ברוקחות. פתח בית קחת במאה שערים, ונתפרסם במקצוע זה, אבל עוד יותר סקן ציבורי ממדרגה ראשונה ביישוב הישן, למן הזמן שלפני לחמה העולמית הראשונה ועד לפטירתו ביום ל' בסיון תש"ב. ממיסדי אגודת "אחזה" ונשיאה, גזבר ועד העזרה של הניזונת יושלים, מנהל ועד הכללי של "כנסת ישראל", ממיסדי שכונת ח' שמואל ומראשוני המזרחי בירושלים. נשא את אשתו חיה א' בת ר' משה צבי לוינזון בשנת תרנ"ג. היא הלכה לעולמה ס' מ' בסיון תרפ"ו. השאיר אחריו שלשה בנים: אריה, חיים וזכה, ובת אחת — רחל אשת אליעזר שיטאי.

ר' זלמן יוסף סלוביטציק
נכדו של הרב אליהו צבי סלוביטציק
חזק"מ"ס תרל"ה - ל סיון תש"ב

של ר' זרח היה גם שונה מן הרבלי, כי המוסר היה גם כן חלק מדרך לימודו.
 ר' אלתר דב נשא לאשה את בתו של הר"י יוסף ריבלין, סיפר ועד הכללי הידוע, והוא הכניס
 אותו לפני ולפנים של העסקנות הציוניות, היה מזכיר בבית התבשיל הכללי שנוסד בשנת
 ה'תרנ"ח על ידי מרן הרה"ג ר' שמואל סלאנט זצ"ל ובסניגו הבוללים, לאחר פטירת חותנו ר' יוסף
 ריבלין, נתמנה במקומו למזכיר ועד הכללי ומשמש בהפקדו עד היום.

(8) ר' מרדכי טפרברג הוא יליד ירושלם, אביו ר' זיוא היה אחד הראשונים שהניחו את
 היסוד למסחר היין בארץ, הראשון שקבע את הסמל "משאיתו במים בשנים", הורק את בניו
 בתורה, ר' מרדכי היה זמן מסוים בין תלמידיו של הרה"ג הצדיק ר' צבי מיכל שפירא זצ"ל,
 כמשיך במסחר היין של אביו ואף בניו ובני בניו אומנות אביהם ביום.

(9) הרב ר' משה בהרה"ג ר' מנדל מונשטר, היה יליד רומניה ועלה לירושלם בערך
 בשנת תר"ל, היה הנאמן של הגר"ל דיסקין זצ"ל ונחשב בין גדולי ירושלם, תקיף בדעתו,
 תלמידהם גדול וחרף, למד כאן בכמה ישיבות ובעיקר קיבל את תלמודו בישיבת "אהל משה",
 כשמשתחתו גדלה ולא היה לו במה לפרנס את בני ביתו נוד לארצות הכרת ונתקבל שם לרב,
 אך חזר לארץ משכה אותו חזרה לכאן, בארץ לא רצה לעשות את התורה קרדום לחפור בה
 ועסק בכל מיני עבודות קשות, נעשה שותפו של ר' אברהם הרשדור במאפיה שלו בשעריהפניה,
 והיה מלח את המחבר אחרי החמור עם הלחם לכל חנויות המכילה ולא חס על כבודו, אך כשהעסק
 לא הצליח, חזר שנית לחי"ל, נתקבל שוב כרב בעיר ח'ינפסק בקליפורניה וחזר שם שני חלקים
 של ספרו הגדול "גנון והציל" לתוך כל קושיה רבי עקיבא איגר, חזר שוב לארץ ונפטר בירושלם.
 השאיר אחריו הרבה כתביו וחידושי תורה.

(10) ר' יעקב חיים ב"ר יוסף דוב ברינבסקי עלה לארץ לבדו מסובלק בשנת תר"ן, עבר
 כפועל בכמה מושבות ובעיקר בעקרון, השתתף גם בשמירה, לאחר זמן העלה את הוריו לארץ,
 אביו היה תלמידהם גדול והגר"ל דיסקין קיבל אותו למלמד בבית העליונה של בית היתומים,
 ר' יעקב חיים פתח לאחר חזרתו סניף של "ביתל מורח" במאה שערים, נעשה לאחד הפעילים
 בעסקנות הציוניות בירושלם, ובמיוחד באגודה "אחיה", בשנת תרע"א נסע לאמריקה לאחר
 שנבחר מטעם ועד העיר כשד"ר בשביל "מישב זקנים", פעל בחי"ל גם בשביל שאר המוסדות
 הירושלמיים, חזר ארצה לאחר מלחמת העולם הראשונה.

(11) ר' יעקב זבולון ב"ר אפרים יצחק משינף, בחסידו חב"ד, אביו זקנו ר' יושע החברוני
 עלה לאחר הרעש בצפת לחברון והיה הסוכן של שמרלינג מ"פ"ר, ר' יעקב היה אדם בעל מרץ
 ואחד הפעילים ביסוד שכונת "אחיה", מת בצעירותו, כשנת תרע"ה והשאיר אחריו אלמנה ויתומים
 קטנים, אחיו הוא ר' שמואל משינף, מנהל בית חולי הרוח בירושלם, (ע"ן על משפחת משינף :
 "חולדות משפחת הרב מלאכי" למ"ש סלוביץ, עמ' 126).

(12) ר' זלמן הלוי סילוביצ'י בה"ר שמחה לינדנר, עלה לירושלם בערך בשנת תר"ל,
 היה אדם יקר, מקבל כל אדם בסבר פנים יפות, סבל האחיה והאצילות, בצעירותו היה מחובשי
 בית המדרש, וכשהרה"ג ר' מרדכי גימפל זצ"ל יסד את הישיבה ביהדות קיבל גם ר' זלמן
 חזרה מסיו, לאחר שלמד כמה שנים ביהדות, חזר ירושלימה ונשא לאשה את בתו של ת"ח, אחד
 מבניו של "מאה שערים", רבי משה צבי לעיוגון והתחיל ללמוד מלאכת הרוקחות אצל
 ר' לייב גברילוביץ, בבית המרקחת שלו ברחוב היהודים, נסע אחר כך לקושטא ועמד שם למבחן
 ברוקח וקיבל "דפלווא", היה בעל נסיון רב ברוקחות וביקורו התבוסים עם הרופאים בבתי
 החולים, ביחוד בימי שבת ומועד, הפכו בו במשך הזמן ל"רופא לא מדופלם".

אנב : רופאיה הראשונים של ירושלם היו והירים מאד שלא לכתוב כשבת, ומשום כך היה
 הרוקח מלחא אותם לבית החולה, והרופא היה מוסר לרוקח בעליה את סממני הרפואות ואופן
 ביצועם, דבר זה, קבלת הוראות מהרופא, אנב-בדיקת החולה, הכשיר את הרוקחים לספל בחולה
 גם כשהרופא לא היה מודמן איתוה שעה.

1 ע"ן עליו כתבים נבחרים לרבי דוד ילין, ח"א, עמ' 330.
 2 ע"ן לעיל עמ' 23.
 3 ע"ן עליו למעלה, עמ' 82, הערה 3: ע"ן גם זכרונות לר' יצחק שריון, עמ' 156.

ר' ולמן התמסר ראשו ורובו למלכת הרוקחות, ובני ירושלם נתנו בו לעתים אימון יותר מאשר לדוסא והיו מזמינים את ר' ולמן לעתים קרובות לבית החולה, בלי שום קבלת פרס. לאחר המלחמה העולמית הראשונה, כשבאה האנית הראשונה "חולקן" עם צרכי אוכל מוסד הצוקה מסעם הועד הכללי. היה אדם בעל שכל ישר והכל היו פונים אליו לשאול בעצתו. נפטר לי בסיון תשי"ב והמוציא ירושלם חילקו לו את בגדיו האחרון בלוויה גדולה, בכמות ובאיכות, שנדירות כמות בירושלם.

(13) ר' בן ציון ב"ר נח פודרובסקי עלה ארצה עם אביו מרוסיה. מסור ונענה לוולח. היה נתן עוזומני ובימי המלחמה העולמית הראשונה נלקח לצבא ונפל בשדה המערכה. בגו מר דוד פודרובסקי ספק בחברת "שמן", וחתנו הוא מר מרדכי גטשטיין, מנהל וחבר בבית החרושת פרומין בירושלם.

(14) ר' ברוך בהרעה ר' אלימלך (מלך) פרלמן. ר' מלך הוא אבי משפחת פרלמן הידועה כיום. הוא יסד את "בית המסחר לחמרי ברזל" = אלימלך פרלמן. בית המסחר היה תחילה בעיר העתיקה ולפני ששים שנה בערך פנה ר' מלך להגאון רבי שמואל סלאנט בשאלה אם יעביר את בית מסחרו בחוץ לעיר, כי לא היה אז עדיין אף בית מסחר יהודי מחוץ לחומות. הגרש"ס ענה בחיוב, עודדו בצעדו זה ואף ברכהו: לך והצלח. ואכן נחצימה ברכתו של מרן זצ"ל. בית המסחר הלך מחיל אל חיל. עוד בחייו מסר ר' מלך את בית מסחרו להנהלת בניו ר' ברוך ור' שלמה. כיום שיך בית המסחר לר' אליעזר פרלמן, בנו של ר' שלמה. שנכנס לעסק עוד בחייו ר' ברוך. ר' אליעזר פרלמן הוא עסקן ציבורי ומראשי המורחי, חבר הנהלת ועד הקהילה הירושלמית. ר' ברוך נפטר בימי עלומיו ולא הספיק לבנות לו בית בשכונה ומגרשו נזכר.

(15) ר' לייביש קיפרשמיד ב"ר חיים סליתניק. אבי אביו ר' משה יוסף עלה לארץ מגליציה בערך בשנת תר"ל. היה הראשון שהקים בית-אריגה לסליתות, שקרא להם "טערקישע סליתים". הסליתות הללו היו נעשים על סהרת הקודש. מהגוייה עד הצביעה היה הכל נעשה לשכונה וביתו נשכר לבית כנסת ארצי, עד אשר הוקם בית הכנסת הגדול "משכן יעקב וישראל".

(16) ר' הלל ריבלין, בנו של ר' יוסף ריבלין, סופר ועד הכללי. גר בירוחו כמה שנים, אך נסתבך בשל כך בחובות ונאלץ למכור את הבית. חלה ונסע לחינה לשאול ברופאים. נותח ומת. לר' יעקב מלמד והעביר את משפחתו לגולה.

(17) ר' יחזקאל שימונוביץ בהרעה ר' יוסף בנימין שו"ב. ר' יוסף בנימין עלה ארצה בשנת תרי"ב בערך. היה תלמיד-חכם גדול וחרף מראשי השוחטים ומגדולי ירושלם ומעורב בין הבריות. גם ר' יחזקאל היה תלמיד-חכם ובעל תפילה. התפלל הרבה שנים מוספים בימים הנוראים בבית-הכנסת ב"אחוז" שלא על מנת לקבל פרס. היה לוקח את לבות השומעים בקולו הערב. התלהבותו בעת התפילה עברה כל גבול. קיים את הפסוק כל עצמותי תאמרנה. לאחר שגמר את תפילתו היו בגדיו רטובים מזיעה ודמעות, ואף טליתו הייתה רטובה כילה. כאלו נסבלה במים. ר' יחזקאל בידע עם אחיו ר' יהודה היו בעלי בית-החרושת היחיד למצות. היו הראשונים שהביאו את האתרוגים הארצישראלים. לאחר זמן נסע ר' יחזקאל לאמריקה ונפטר שם. הובא על-ידי בניו וחתנו ר' ולמן חיים לקבורה בהר-הזיתים.

(18) ר' משה שמואל שובים היה שותפי לדפוס משך 21 שנה. מובא פעמים רבות בספר זה.

(19) ר' יצחק אלי ב"ר יחזקאל שריון. היה מהסוחרים הראשונים במסחר הגייר. כיום ממשיך בנו יחידי מר אהרן שריון במסחר אביו. על ר' יצחק שריון ראה בספרו "זכרונות", שנדפס בבית דפוס בשנת תש"ב.

בשורת הבריות והשלום

ת.ד. 94 P.O.B.
ירושלים JERUSALEM

עיקרי הדברים למדתי מכמה מקורות שקיבלתי באדיבותו של הרב יהושע מונרשיין:

- (1) "רוקחים וידענים" פעילי ציבור ובוני ירושלים, מאת אמנון מיכלין, במרקחתון לבריאות, ח' אב תשנ"ג עמ' 6; (2) הראשון לשובת בריסק, מר' חיים קרלינסקי, ירושלים תשד"מ, עמ' 41 הערה 74; (3) דוד תרהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו, תל-אביב, כרך ד' עמ' 1950; (4) יודא אהרן ווייס, בשערך ירושלים, ירושלים תש"מ, עמ' 180-184, 188, 205, 218, 235; (5) אנציקלופדיה של הציונות הדתית, בעריכת יצחק רפאל, ירושלים תשל"ב, עמודה 85-87.

נספח ב

"בשורת הבריות והשלום"

ה"מפיץ" של הספר "קול קורא" הביא לי ספרון קטן, בו ארבעה ושישים עמוד, בשם "בשורת הבריות והשלום", ממנו נתחזקו חששותי ופקפוקי בנוגע לישרותו וכנותו של ה"מפיץ". והנה השם של הספר, ושל המאמר העיקרי שיש בו, כבר מעורר חשד, מפני שהמלה "בשורה" יש לה מובן מיוחד אצל הנוצרים, והיא שם נרדף עם האונגליזם.

הספרון הוא כמין דייסא ספרותית עם מרכיבים ממרכיבים שונים, מעורבים עם תבלינים כדי להתאים ולהטעים את הדייסא לחיכו של הקורא התמים, תחת כיסוי של הסוואה מתחכמת, אבל שקוף לחוש הבוחן שרוח של כפירה מרחפת על פני כל החיבור, וריח של נצרות נודף ממנו.

קודם נתאר את הספר ומרכיביו. על השער כתוב שם הספר, תיבת דואר — זהה למספר של תיבת הדואר שבשער ה"קול קורא". נרפס בירושלים, בלי שנת הדפוס אבל המפיץ אמר לי שנרפס בשנת תשנ"ג, ושהוא הוא המלקט, הוא המו"ל והוא המפיץ. לאחר עמוד של תוכן הדברים בא מאמר, על ארבעה עמודי דפוס, בשם "נן המחשבות", בלשון מדברת גדולות על אהבה רבה ואהבת עולם, על חזרה לטבע ועל צמחונות, מאת א. אהרונסון. המפיץ אמר לי שאהרונסון נר בזכרון יעקב, אבל יותר מזה לא הוצאתי עליו מפי המפיץ.

לפני המאמר העיקרי ישנו עמוד אחד "הקדמה לבשורת הבריאות והשלום" שלפי השערתי נכתב ע"י המלקט:

"בחרנו בחיבור זה, המיוחס לאיסיים בשביל יופיו הפיוטי ועצמת האמת... עקרונות החיים והאמונה לאיתותה... אינם שייכים... לדת זו או אחרת... "קבל את האמת ממי שאמרה" כלשון הרמב"ם זצ"ל (בהקדמתו לשמונה פרקים)... רק בתנאי שהיא מתקבלת באמת על דעתך..."

שם המאמר העיקרי בשם הספר, וחשבתי שאולי בנוי הספר על המגילות הגנוזות, כמו שמרומז על זה בעמוד שלפניו, ועוד מפני שברוב המאמר מובאים הדברים בשם "המורה" במענותיו לשואליו, והמושג "מורה" מצוי הרבה במגילות. אבל לאחר עיון

הקדמה לבשורת הבריאות והשלום

בחרנו בחיבור זה, המיוחס לאיסיים הפיוטי ועצמת האמת החזונית שבו. עקרונות החיים על הבריאות והאמונה לאמיתותה, האמונה בחיים ובאלוהי החיים, אינם שייכים לדור מיוחד או לדת זו או אחרת. הם שייכים לכלל האנושות, בכל הזמנים. נקטנו בכלל היסודי: "קבל את האמת ממִי שאמרה", כלשון הרמב"ם, זצ"ל, וכמובן, רק בתנאי שהיא מתקבלת כאמת על דעתך ועל לבך.

אנו חיים בעיצומה של תקופה הרת גורל בתולדות האנושות. כוחות האור וכוחות האופל מנהלים בתקופתנו מאבק איתנים, עז מכפי שנרשם אי-פעם בהסטוריה האנושית. אין לבנו בשעה זו לפלמוס ישן, ולוא גם מענין, האדם לא נברא לסבל וחולי. האלהים הפקיד ביד האדם את בריאותו ואת אושרו אם יציית לחוקי החיים, אם לא יפעל נגד עצמו ולא יפשע כלפי עולם הטבע ויצוריו המקיף אותו. האלוה הוא מעל האדם, אך האדם יכול לשמש משכן קודש לשכינתו. הוא יכול לאהפך צינור של אור ושפע לעצמו ולעולם, אם יאזין היטב לתורת ה' ולקול מצפוניו ותבונתו, שהם ההד הפנימי לדבר ה' הנהגה בקרב האדם ולא רק בתוך הספרים.

תקוותינו שכל קורא יפיק מתוך הכתוב את הלקח וההשראה אשר יטיבו עמו ויעודדו לדבוק בחוקי החיים הפשוטים והמופלאים שחקק האל בבריאתו עבור חדותם ושלמותם של הכל.

בשורת הבריאות והשלום

א. האדם - בנה של האם-אדמה.

ואז באו חולים ובעלי-מום רבים אל המורה ושאלוהו לאמור: "אכן, אם גלויות לפניך כל הצפונות, הגד נא לנו - על שום מה באונו כל הפגעים הקשים הללו? מדוע אין אנו ככל שאר האדם - ? אדוננו - רפא נא לנו למען נהיה גם אנחנו איתנים ולא נוסיף לדאבה עוד. אכן ידענו אשר בחדך לרפא כל חולי וכל מדוה. אנא, הושיענו מיד השטן וממכותיו כי עצמו ורבו. רבנו, רחם נא עלינו.

ויען המורה ויאמר: "אשריכם כי צמאתם לדבר אמת, הנה, אני מכלכלכם בחכמה ודעת. הלוא טוב כי דפקתם - הנה אפתח לפניכם את דלתות החיים. אשריכם כי תשברו מעליכם את כבלי השטן ואביאכם אל ממלכת המלאכים אשר לאמנו, מקום שם הכוח של השטן לא יוכל לפרוץ."

ויתמהו מאד לדבריו ושאלוהו לאמור: "מי היא אמנו, ומי המה מלאכיה ואיה מקום ממלכתה?"

אין שום ספק אצלי שמקור המאמר נובע מכתבי הקודש של הנוצרים, ועיקר כונתו להשריש בלב הקורא את תורת האונגליון מבלי להזכיר את שם הנוצרי.

נביא כאן רק שהי דוגמאות בולטות להעיד על אמיתות מסקנתי. בעמוד 33 והלאה כתוב: "...שבר משה את שני הלוחות האבן... ויתן להם עשר דברות כפולות עשר תמורתן... ועשו הסופרים הפרושים פי מאה, ויטילו על שכמכם עול כבד מנשוא..."; ומושך ברוח זו בכל מיני דרכים עקלקלות ובכפירה עמוקה ביסודות היהדות.

עוד דוגמא לנימה הנוצרית של המאמר: בעמ' 14 הוא מביא, כביכול מפי "המורה", "וכה תתפללו אל אביכם שבשמים", ומעתיק כל לשון התפילה המפורסמת של הנוצרי והנוצרים, שהיא חלק מ"הדרשה (שנדרשה) על ההר" [מתיא ו, ט-יג]. ברם, בתפילה עצמה אין רופי, אבל כל הטוב שבה כבר קדמו לה להבדיל, בספרינו הקדושים — מזמורי תהלים, פסוקים מנביאים, וחלקי תפילות שלנו, ואין אנחנו צריכים למהדורה מעובדת מחדש על ידם, וכי חסרות לנו תפילות נהדרות ונפלאות בתנ"ך וחז"ל. על כן ברור שהעתקת התפילה הזו כאן באה מפני שכותב המאמר היה נוצרי, והמו"ל-המפיץ-המלקט לא רחוק הוא מהנצרות, ובעיני כמעט ברור שהוא חבר מוסווה של המיסיונרים. נראה צילום בעמ' 154].

נספח למאמר יש "מפתח" להבנת המונחים הסמליים של "בשורת הבריאיות והשלום", ורובו סתם דברים בטלים שאין להם תפיסה במחשבה ובמציאות — רזי דרזין, שגם לקורא וגם למחבר המפתח בעצמו אין להם שום מובן שיקובל על השכל בשפיות הדעת.

מבשרן של חיות מומתות, מבשר גופו של מר המות הוא ניזון. כי כל טיפה מדם הפגרים הופכת הרס בתוך דמו, ורוח פיהם לסרחון בפיו, ובשרם יהיה לכיבים בבשרו ועצמותיהם - לגיד בעצמיו ומעיהם - לרקב במעיו, ועיניהם יהיו לתכלולים בעיניו ואזניהם יביאו זיבת שעה מתוך אזניו, ומותם יסב למותו הוא. כי רק בשרתכם את האב שבשמים מחולים לכם החובות של שבע השנים במשך שבעה ימים. אך השטן אינו מוחל לכם דבר ועליכם לפרוע לו עבור הכל: עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל, כויה תחת כויה, פצע תחת פצע, חיים תחת חיים, מות תחת מות. כי הגמול על עוון הוא מות. לא תרצחו אף גם לא תאכלו את בשר טרפכם התמים למען לא תהיו לעבדיו של השטן. כי על כן דרך יסורים היא זו המוליכה אלי אבדון.

"עשו רצונו של ה' למען ישרתוכם מלאכיו בדרך החיים. מלאו איפוא, אחר מצוותיו: "הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר על פני הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה, הנני נותן כל ירק עשב לאכלה; וכן את החלב מכל יצור אשר יש בו רוח חיים יהיה לכם לאכלה. כי כשם שנתתי להם כל ירק עשב לאכלה כן הנני נותן לכם את חלבם. אפס את הבשר ואת הדם המזין אותו לא תאכלו. ואדרש את הדם השפוך - זה דמכם אשר הוא גם נפשכם; דרוש אדרוש את כל חי שנרצח ואת כל נפש אדם שנרצח, כי אני ה' אלוהים, אל קנא ונוקם. פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי. וסולח לאלפים מאוהבי ושומרי מצוותי. ואהבתם את ה' אלוהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם ובכל מאדכם." זוהי הדברה הראשונה והגדולה שבכולן. והשניה - אף היא חשובה כמוה: "ואהבת לרעך כמוך" - אין דברות גדולות מאלו."

כד. ההורג חיה לשם אכילתה הופך חית טרף בעצמו.

ואחר הדברים האלה היו כולם מחשים פרט לאחד אשר קרא: "מה עלי לעשות אדון, בראותי חיה הטורפת את אחי ביער? האניח לאחי לגווע או מוטב כי אמית את חית הטרף? אך האם לא אעבור בכך עבירה?" ויען המורה לאמור: "הלוא כה נאמר להם בימי קדם: כל החיה הרומשת על הארץ וכל הדגה אשר בים וכל עוף בשמים - אתם

תרדו בס. באמונה אני אומר לכם: כי מכל החי אשר על פני הארץ ברא אלהים את האדם בצלמו. על כן נבראו החיות למען האנשים ולא האנשים למען החיות; ואי אתם עוברים על החוק בהמיתכם את חית הפרא כדי להציל את חיי אחיכם, כי אכן אומר אי לכם: רב ערכו של האדם מן החיה. אך זה אשר הורג חיה ללא סיבה, כשאין החיה תוקפתו, אלא רק בגלל שאיפה להמיתה או להינות מבשרה, או מפרוותה, או לו רק מן השנהב שבפיה - רע הדבר אשר הוא עושה, כי בכך הופך הוא להיות חית טרף בעצמו. ועל כן יהי סופו הוא כסופן של חיות טרף."

כה. הדברות מתמעטות ככל שמתקרבים לאלוהים.

ויאמר האחר: "משה גדול ישראל, התיר לאבותינו לאכול את בשר הבהמות הטהורות, ואסר רק את בשרן של הטמאות, ולמה זה הנך אוסר עלינו אכילת בשרן של כל החיות? איזהו החוק שניתן מאת ה' - האם של משה או שלך?"

ויען המורה: "ה' נתן לאבותיכם על יד משה עשר דברות. דברות אלו - חמורות הן - אמרו אבותיכם, כי נתקשו למלאן. בראות שמה כן - נכמרו רחמיו על בני עדתו כי לא חפץ באבדנם. ויתן להם עשר דברות כפולות עשר, והן קלות יותר, למען יכלו לקיימן. באמונה אני אומר לכם: אילו יכלו אבותיכם למלא אחר עשר הדברות של ה' - לא היה למשה כל צורך בעשרת הדברות כפולות עשר. כי זה אשר רגליו עומדות איתן כהר ציון - אינו נזקק לקביים. ורק זה אשר איבריו רועדים, הנקל לו להתקדם באמצעות קבים מאשר בלעדיהם. וכה אמר משה לאלוהים: "צר לי על בני עמי כי יאבדו, באשר נבערים המה מדעת ואינם מוכשרים להבין את דברותיך. נדמים המה לילדים אשר עדין מתקשים לתפוס את דברי אביהם. תנה לי אלוהי, ואציע לפניהם חוקים אחרים - למען אשר לא יאבדו. אם לא יהיו עמך - אלוהים - הרי מוטב שלא יהיו נגדך. וכך יוכלו להתקיים עד אשר יבוא היום, יום התבגרות דיים, אזי תגלה להם את מצוותיך."

על כן שבר משה את שני לוחות האבן - עליהם היו חקוקות עשרת הדברות, ויתן להם עשר דברות כפולות עשר תמורתן. ומעשרת הדברות כפולות עשר אלו, עשו הסופרים והפרושים פי מאה, ויטילו על שכמכם

עול כבד מנשוא. אשר הם עצמם לא ישאורו. כי ככל שהדברות קרובות יותר לאלוהים - אנו זקוקים למיעוטן, וככל שתרחקנה ממנו, צריכים אנו ליותר מהן. כי על כן רבות המצוות של הסופרים והפרושים מני ספור. מצוות בן-אדם מניין שבע; של מלאכים - שלש; ואילו של אלוהים אחת.

"אני מלמדכם איפוא, רק את אותן המצוות אשר אתם עשויים להביט כדי שתהיו לאנשים ותוכלו למלא את שבע המצוות של בן-האדם. לאחר מכן יגלו לכם גם המלאכים את מצוותיהם שלהם על מנת שבסופו של דבר תבוא בכם רוח קדשו של ה' ותנחה אתכם במצוותיו."

ויהיו כולם משתאים לחכמתו ויבקשהו לאמר: "המשך אדוננו, ולמדנו נא את כל המצוות שאנו עשויים לקבל."

כו. חיים באים רק מן החי.

והמורה הוסיף: "אלוהים צוה לאבותיכם: 'לא תרצח!', אך לבם היה קשה וירצחו, ואז חפץ משה כי לפחות לא ימיתו בני אדם, ויותר להם לקטול חיות, אך אז נתקשה לבם של אבותיכם עוד יותר ויקטלו אנשים וחיות כאחד. אפס אני אומר לכם: אל תקטלו אנשים ולא חיות וכן שום מזון הבא אל פיכם. כי באם הינכם אוכלים מזון חי, הוא יקיימכם, אך בקוטלכם את מזונכם, המזון ימיתכם אף הוא, באשר החיים באים רק מן החי, בעוד שמן המות יבוא רק מות, כי כל דבר הממית את מזונכם ממית גם את גופיכם וכל אשר ממית את גופכם מכלה גם את נשמותיכם. הופכים להיות מה שהינם מזונותיכם, כמו גם רוחכם הופכת להיות בהתאם למחשבתכם. על כן לא תאכלו כל דבר אשר אש או קרה או מים קלקלו. כי מזונות שרופים, קפואים או רקובים ישרפו, יקפאו וירקיבו גם את גופכם. אל תדמו לחקלאי הסכל אשר זרע את אדמתו זרעים מבושלים קפואים ורקובים, ויבוא הסתו ובשדותיו אין כל דבר, וירב צערו. והייתם כאותו חקלאי אשר זרע את שדותיו בזרעים חיים, והמה נשאו שבלי חיטה מאה שערים מן הזרעים שזרע. כי באמונה אני אומר לכם: חיו לכם באש של עצמכם אך אל תכינו את מזונכם באשו של המות המכלה את מזונכם, את גופכם ואת נשמתכם גם יחד."

ובידיכם למען אשר תדעון, תרגישון ותבצעון את חוקות האלוהים.

"והתפללתם יום יום אל אביכם שבשמים ואמכם-אדמה, למען אשר תטהר נשמתכם כאשר טהורה רוחו הקדושה של אביכם שבשמים ולמען יטהר גופכם כגופה של אמא-אדמה, כי באם תבינו, תרגישו ותעשו את המצוות, אזי כל משאלותיכם מאת אביכם שבשמים ואמכם-אדמה - תנתנה לכם. כי חכמתו אהבתו ויכולתו של הבורא עליונות על הכל.

"וכה תתפללו אל אביכם שבשמים: "אבינו שבשמים, ישתבח שמך תופיע מלכותך, יעשה נא רצונך על האדמה כבמרום. תנה לנו ביום הזה את לחם חוקנו ומחל נא לנו את חובותינו, כפי שאנו מוחלים לבעלי חובנו. ואל נא תעמידנו בנסיון, והושיענו מכל רע. כי לך המלכות, העז והגדולה לעולם ועד, אמן."

"וכה תתפללו לפניי אמכם-אדמה: אמנו אשר על האדמה, ישתבח שמך, תופיע מלכותך, ויקיים בנו רצונך כפי שהוא בך. כשם שהינך שולחת יום יום את מלאכך שלחם נא גם אלינו, כפרי לנו על עוונותינו כפי שאנו ממרקים כל עוונותינו נגדך. אל תביאנו לידי מחלות והושיענו מכל רע, כי לך הארץ, הגוף והבריאות, אמן."

ויתפללו כולם יחד עם המורה אל האל שבשמים ואל אמא-אדמה.

לב. אשרי האיש המייחל לשלום

ולאחר הדברים האלה, דבר אליהם המורה לאמר: "כשם שגופכם עשוי להתחדש בידי מלאכי אמא-אדמה, כך יכולה רוחכם להתחדש בידי מלאכי האב שבשמים. היו איפוא, בנים נאמנים לאביכם ולאמכם, ואחים נאמנים לבני האדם. עד כה הייתם בריב עם אביכם ואמכם ואחיכם ותשרתו את השטן, ומהיום והלאה, חיה תחיו בשלום עם אביכם שבשמים, עם אמכם-אדמה ועם אחיכם בני האדם ונלחמתם רק בשטן, לבל יגזול מכם את שלומכם. הנני מוסר את שלום אמכם-אדמה לגופכם ואת שלום אביכם שבשמים לרוחכם ויהי נא שלום שניהם בין בני האדם. כל העיף והדואב והסובל - בואו אלי, כי ברכת שלומי תעודדכם ותנחמכם. באשר ברכת שלומי רוויה אושר

עוד לפני שקראתי את מאמר "הבשורה", שאלתי את המלכט, מיהו מחברו של המאמר, והודה לי שנכתב על ידי קרדינל (חשמן) סקלי מהונגריא, נדפס לפני כשלושים-ארבעים שנה, ויצא לאור בהונגרית ובתרגומים לאנגלית, גרמנית וגם אספרנטו! אחד בשם "חובב" תירגם אהו מאנגלית לעברית וגם מהדורה זו נדפסה כלפני שלשים שנה בתל אביב. אני לא המשכתי לבדוק, אבל דיינו כמה שנדפס לראות בעליל את הפנים האמיתיות של המלכט-המפיץ, וד"ל ואכמ"ל. בקיצור, למרות הקטעים הבלתי מזיקים שהכניס העורך לתוך החיבור, הספר עצמו מוקצת, ואסור לבוא בקהל.

קבלתי מכתב מהמפיץ-העורך וכל כרכוריו לתרין את שאלותי אינם מספיקים לחפות על כוונתו הסמויה של הסתה והרחחה לתורת הנצרות, ר"ל.

* * *

כדי שלא להוציא הנייר חלק, אכתוב כאן גרניר אחד איידי-אייירינן במשפחת סולובייציק. ידוע ומפורסם הוא הנ"ר איצל מוולאזין, בן הנר"ח זצ"ל מייסד ישיבת עין חיים מוולאזין, אבל בלד עוד בן להנר"ח (אח להנ"ר איצל), וכמעט אבד זכרו.

והנה בן הנ"ר חיים הזה ששמו היה יוסף, חתום על מכתב הנדפס זפר "נפש החיים" של הנר"ח, ווילנא והוראדנא, שנת תקפ"ד. ס כותב ר' יוסף שבא לוולאזין על יום פטירת אביו הנ"ר חיים ת נמר הדפסת קונטרסי "נפש החיים", התום י"ד בסיון שנת פ"ד, ומוסיף שם חידוש שנחדש אצלו במס' יבמות, מסכת מרו או בישיבת וולאזין.

יראת ה' לחיים

קונטרסים מכתבי קודש של הגאון אמתי המפורסם בתורתו
וצדקתו ומעשיו המבריים עליו. פאר הדור ומופתו. חסיד
ועניו. בקשית מו' חיים נ"ע האב"ד ור"מ דק"ק וולאזין.
אשר יקרא כחתימתו בכתיבתו.

ב ש ם

נפש החיים

ובמאמר ז"ל בירושלמי דשקלים דף ו' תני רשב"ג
אין עושין נפשות לצדיקים שדבריהם הן זכרון
וזכר צדיק לברכה

ווילנא והוראדנא

ל"ו המהפ"ס ת"ה הרב"ל וכו' אה"ל אה"ל אה"ל אה"ל
וה"ה הרב"ל וכו' אה"ל אה"ל אה"ל אה"ל

בשנת תקפ"ד לפ"ק

הקדמה

ואתם בית ישראל. לכו וראו הדרך השירה שידבק בה האדם. שימו לבבכם לכל הדברים מעליהם. בין יראי ה' לאחיו קירות לבב חבבי' להורח חסד. ועבודה שלמה. והגלה זכה. ופעולת לדיק לחיים שזכר נפשו בחייו. על הורה ועבודה. חסיד אומץ לכל האיש החפץ חיים. בחורה ועבודה בכל לבבם ונפשם. ולשורר אולר הטוב בחסד ורחמים נפישין על נפשות בית ישראל שי' ונפש נענה **יצחק** בהגאון המזכר מו' **חיים** וללה"ה מוולאזין :

אזהרה

גם אם לא נאמר. לא חסדיו ח"ו שארית ישראל לעשות עולה. ואף כי נאמר. אומנם למען לא יעלה על לב איש שום היחרא על איזה אופן שיהיו. הנני מודיע שאיני מרשה להדפיס ספרי כבוד מר אבא הגאון. נ"ע בלהי רבוה מאחי. בשום אופן. ובכחו חני ב"ה להטיל גזלה רבה. על המשנה. והשומע יתבדק בהלקי חמן :

וללהתום בדרך. הנני קובע ברכה בפני עמתי. ובהודאה. לכל חבבי' היקרים שי'. בכל מקומות מושבותיהם. מחזיקי עץ החיים. ותומכים מאשרים. שהובס רעוף אלהים לעשות נחת רוח לנשמתו של מר אבא הגאון זלה"ה. ומאמלים כח להקים שמו על בית אולשנא דידו'. והני הנלה. מי שהטיב. ומי שטייב. כולם יהיו זוכרים בזמירה א' לשובה וברכה. וזכות ה' דברים יהיו בסעודא דידעון בכל הדברות שבדך כבוד מר אבא הגאון ז"ל לפני ה' ערס נעלה מאהטו. את כל טהורי לב וטהורי ידים המוסיפים חימן. יחילו על ראשם להחבדך בברכה מכולה רחבה וגדושה. איש איש כדרכו. יבורך מעט ידיהם בטעם ה' כנפשת כלל חבבי' היקרים שי' ונפש נענה **יצחק** בהגאון **מורדריה** ז"ל :

היום יסג וך אייר. אהרבים יברכו ב"ו. ורב שלום לפ"ק :

שאלתי כמה ממשפחת סולובייציק וגם הרבה מומחים בהיסטוריה ובתולדות משפחות, חוקרים ות"ח מליטא שלמדו בוולאזין מלפני מאה שנה, ולא קיבלתי שום מידע — עד שנפגשתי עם המנוח ר' משה צינוביץ, מי שהיה מלא וגדוש ידיעות על ליטא, רבניה, חכמיה ותולדות משפחותיה המיוחסות, והוא פתר לי את חידת העלמות שמו של ר' יוסף הנ"ל. ר' יוסף זה שבימיו היה ידוע בשם ר' יוסף (רבינוביץ) משערשאו נתפס לחסידות, ונעשה חסידו של הרבי מלעכאוויץ, ובכך אבד זכרו, אולי בידעים, ע"י משפחתו, מפני שנלכד ע"י הכת.

י"שר כחו של ידידי הג"ר כתריאל דוד קפלין שאנהירנא לעיין באיזכור חשוב של ר' יוסף בנו של הגר"ח מוולאזין, בספרו של ר' שאול חנא קוק, עיונים ומחקרים ח"ב, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 360. שם יש קטע מעניין מאד מצד עצם המכתב של הגר"ח לבנו ר' יוסף, אבל חשוב גם מצד שלשלת השמועות הנמצאת שם, ומשם העתקתי:

"מחמת כי תלמוד תורה הוא מהדברים הצריכים חיזוק, לא מנעתי מלחזק אותך ולזרז למזורז, שתזרז ללמוד בזריזות וחשק גדול, כי מה שלומדים בעצלות כל היום יכולים בזריזות בכמה שעות ללמוד כן. והגיון לבך יהיה תמיד בד"ת אף בעת האוכל ועל משכבך רעיוןך יהיה בד"ת. ותלמודך יהיה בד"ת עד שתהיה ד"ת שנונים בפ"ך. ורק לדקדק בישוב הדעת בפעם אחת, ועי"ז נזכור אי"ה. וגם אשר יקשה בפעם ראשון יתורץ בפעם שני בעת חזרתך בדיוק. גם העיקר לאחוז בסברא ישרה, ואשר אינה ישרה לאמיתתה של תורה אותה תרחיק, וכד דייקת שפיר תשכח שכל גדולי הראשונים והאחרונים לא נשתבחו אלא בסברא

ישרה, כל הישר בסברא גדול מחבירו. וחלילה חלילה שלא להושיב בקינטור לשום אדם בפלפול אם הסברא לא יכשר בעינך, כי אין ב"א דומין זה לזה, וזאת היתה מדת ב"ה שהיו שונים גם דברי חבריהם. אך להקדים שלום ולהשיב בנחת עם כל. ושלא להתיהר נגד שום אדם בשום דבר, כי זולת אשר בעת נכחות הלב נקרא אדם תועבה ורמה, כי לא נתקבל מאן דיהיר. יזהירנו וישמרנו ד' מינה ומקצתה (ע"כ שלח אדמו"ר הגאון האמיתי וצדיק יסוד עולם מרנא חיים שט"ע (?) המעתיק) לבנו הרב הגדול הצדיק מוהר"ר יוסף משערעשאב זלה"ה).

וידעיה נוספת השייכת לצאצאי ר' יוסף המציא לי ידירי החוקר המעמיק הרב יהושע מוגרשיין נ"י מהספריה הלאומית. הוא מצא ב"המגיד" מיום ה' ניסן תרכ"ט המודעה הזו:

"אבי הרב ר' שמחה נפתלי (בהרב ר' יוסף ראבינאוויטץ משערשאו בן הגאון מאור הגולה מ' חיים זצ"ל מוואלאזין) עזב ביתו וזרעו בעיר סאמייאטין מפני ההכרח בשנת תר"ז ובאותה שנה היה באמשטרדם, והרב ... ר' הירש לעהרין ז"ל... קרבוהו, ומאז לא ארע מקומו... ובחורף הלז... מתה עלי אמי בירושלים... אבקשהו להודיעני ע"י — המגיד... להחיות נפשי... חתום: שלמה זלמן בהרב רש"נ... מילידי ק"ק שערשאו.

ואחר זה ישנה המלצה לחיזוק דברי הג"ל מהג"ר ר' מרדכי גימפל בהרב... דוב, ג' י"ד שבט תרכ"ט... פ"ק ראזינאי.

להשיב לב בנים לא אבותם.

אבי הרב ר' שמחה נפתלי (בהרב ר' יוסף ראבינאוויטץ
משערשאו בן הגאון מאור הגולה מ' חיים זצ"ל מוואלאזין) עוב
נוהו ביתו וזרעו בעיר סאמיאטין מפני ההכרח בשנת תר"ן ובאותה
שנה היה באמשטרדם והרב הצדיק ר' הירש לעהרין ז"ל, כן (הבדלו
לחיים) הרב הצדיק ר' עקיבא לעהרין ג' קרבוהו וסאו לא אדע
מקומו איה. אף כי חקרתי ודרשתי הרבה ע"פ סכתים וסרי אזכורה
דלפה נפשי מהוגה לדעת העוד אבי חי השלום לו. וכחורף הלו
כאשר באכל אם קודר שחותי כי מטה עלי אמי בירושלים עה"ק,
כבדה ידי על אנחתי ביותר על ידיעת הורי ואמור' ש"י. אבקשהו
כן כל מי שידעו או ראהו ייטיב חסדו ולרחמני ולהודיעני ע"י על
המגיד אשר בכל הארץ יצא קום ולהם תהיה צדקה להחיות נפשי
העלוכה ונכאה.

שלמה זלמן בהרב רש"ג ה"ג
מילידי ק"ק שערעשאו.
דברי ידידי הרב ר"ש זלמן בהרב רש"ג ש"י א"צ חזוק והמצוה
רבה מאד, כי ממש בכל עת זכרו באביו ש"י חשתוחח עליו נפשו
ובאתי רק לקיים החת' והענין כפי גדרו כבודו במגידו הנושא גם
האמת והשלום ובעה"ח ג' יד שבט תרכ"ט לפ"ק פ"ק ראוינאי.
מורכי גימפל בהרב הג' מו"ה דוב זללה"ה חופ"ק הג"ל.

אם כן יש לנו עכשיו ידיעה על ארבעה דורות — הג"ר חיים
מוואלאזין, ר' יוסף (ראבינאוויץ) משערשאו, ר' שמחה נפתלי
מסאמיאטין ור' שלמה זלמן מילידי שערשאו.

בע"ה פעה"ק ירושלים תו"ת
שלהי שנת תשנ"ד

